

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА
СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ
всеукраїнської науково-практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ»**

23–24 грудня 2021 року

Частина 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступник голови організаційного комітету:

Боровик А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Члени організаційного комітету:

Богатирьов І.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Осауленко О.І. – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри суспільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Крупнова Л.В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Головко К.В. – доктор юридичних наук, завідувач відділу економіко-правових досліджень Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій;

Дрозд О.Ю. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ;

Кельман М.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Рябчинська О.П. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Класичного приватного університету;

Марисюк К.Б. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка»;

Шкута О.О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету ОДУВС.

Актуальні питання розвитку правової системи у сучасній Україні :
А43 матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 23–24 грудня 2021 року). В 2 ч. Ч. 2. / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. – Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 148 с.

ISBN 978-966-992-717-0

ISBN 978-966-992-717-0

УДК 340.116«313»(477)(063)

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Інструменти забезпечення єдності судової практики

Драч Д. Л. 7

Діджиталізація як інструмент коннекту віртуального світу
та правової реальності

Пасечник О. В. 10

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Право на свободу слова як індикатор розвитку держави

Гнатенко М. П. 14

Деякі зауваження до законопроектів № 6368 і № 6369
щодо множинного громадянства

Зозуля О. І. 18

Квотування як спосіб забезпечення гендерного паритету

Максимов О. М. 22

Міжнародні стандарти застосування позитивних дій у механізмі
забезпечення прав і свобод людини і громадянина

Мухай А. А. 25

Problems of bilingualism in Ukraine

Chuchian O. O., Yuzheka R. S. 29

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Про зв'язок позовної давності зі строком існування
суб'єктивного цивільного права

Гуйван П. Д. 32

Проблеми призначення та проведення судової експертизи
на стадії апеляційного провадження у цивільному процесі

Дідескул Д. Л. 36

Законодавство України щодо розпоряджання правами
інтелектуальної власності: сучасний стан та перспективи розвитку

Дмитришин В. С. 39

Процесуальне оформлення вимоги про визнання недійсним пов'язаного
з предметом спору правочину в цивільному судочинстві

Короєд С. О. 43

Підстави та правові наслідки припинення договору дарування

Семенюк І.-А. М. 47

Трансформація сімейних правовідносин в Україні Сенік Д. А., Яқуніна А. О.	50
Судово-правова реформа в Україні: стан та перспективи Тіліченко Я. О.	53
Сурогатне материнство Феденьків Ю. А.	55
Сутнісна характеристика упущеної вигоди Чуєнко В. І., Антоненко В. В.	58
СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО Проблеми визначення договору франчайзингу в Україні Орешкін В. П.	61
СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Правове регулювання щорічних відпусток в Україні та Норвегії Дмитренко Д. О.	63
Сучасне трудове право Республіки Польща: досвід для України Дума В. В.	66
Зайнятість та працевлаштування Засядько Д. Ю., Яқуніна А. О.	70
СЕКЦІЯ 6. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО Проблеми правового регулювання володіння земельною ділянкою за законодавством України Ніколов Д. П.	74
СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО Український аспект правового забезпечення протидії пандемії коронавірусу Єфіменко Л. Л., Москаленко Н. В.	78
Ризикорієнтований підхід до охорони праці як засіб забезпечення прав та свобод працівників Мельник-Лимонченко О. Р.	82
Правове регулювання мотивації працівників на підприємстві Москаленко С. І., Чжао Хунян	85
Правове регулювання неподаткових надходжень бюджету від застосування заходів адміністративної відповідальності Наливко Н. В.	88
Траст як інструмент податкової оптимізації Огієнко І. С.	91

Сучасні тенденції кібербезпеки банківського сектору: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід	
Паламарчук В. В.	94
Нормативно-правове забезпечення експертної діяльності	
Смерницький Д. В.	98
Поняття адміністративних послуг, що надаються у сфері ліцензування об'єктів дозвільної системи України	
Чепіжко А. А.	101
СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО	
Доктринальні проблеми встановлення змісту поняття «мета терористичного акту»	
Попович О. С.	104
СЕКЦІЯ 9. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	
Державна служба фінансового моніторингу як суб'єкт забезпечення взаємодії при розслідуванні економічних злочинів транснаціонального характеру	
Завидняк І. О.	107
Реалізація права підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження	
Калька І. З.	109
Вплив традицій та звичаїв на оцінку суб'єктивної сторони примушування до шлюбу	
Лимонченко М. С.	112
Щодо форми рішення керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора (групи прокурорів) у конкретному кримінальному провадженні	
Подкопачев С. В.	115
СЕКЦІЯ 10. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	
Право на справедливий суд	
Ковальська П. Г.	119
Евтаназія як один із способів порушення правил людини на життя	
Сергєєв О. В.	122
Етапи формування міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав жінок	
Хоружа А. І.	125
СЕКЦІЯ 11. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	
Поняття філософії на думку Аристотеля. Марксизм та його перші прояви в Україні	
Кривко І. А., Якуніна А. О.	130

СЕКЦІЯ 12. МЕДИЧНЕ ПРАВО

Правове регулювання вакцинації працівників від COVID-19
у різних сферах трудової діяльності

Дерец А. О., Якуніна А. О. 134

Проблеми медичного права та медицини в Україні

Лисиченко М. А., Якуніна А. О...... 137

Медичне право: його місце в системі права і законодавства України

Літовінська К. М. 139

Захист прав невиліковних пацієнтів в Україні

Черепанов П. О. 143

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Драч Д. Л.

*студентка IV курсу юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Єдність судової практики є важливим національним та міжнародним стандартом судочинства, а її забезпечення вимагає системної взаємодії основних елементів: суб'єктів, інструментів та механізмів. Інструменти забезпечення єдності судової практики є хоч і доволі дослідженим, однак все ще дискусійним елементом системи забезпечення єдності судової практики. Останнім часом дослідження інструментів забезпечення єдності судової практики здійснювали Н.М. Ахтирська, Н.В. Глинська, В.Я. Головатий, П.В. Коршунова, Н.М. архоменко, О.І. Попов, О.В. Скочиляс-Павлів, О.Г. Шило та інші науковці. Разом з тим, значним проблемним питанням залишається визначення переліку таких інструментів, що і вказує на актуальність обраної теми.

Для забезпечення єдності судової практики суди використовують цілу систему правових засобів, які представляють собою сукупність юридичних інструментів, які забезпечують єдність судової практики в регулюванні суспільних відносин [1, с. 27]. Такі інструменти є елементами механізму забезпечення єдності судової практики.

У юридичній науковій літературі існують різні підходи до визначення переліку інструментів забезпечення єдності судової практики. Зокрема, П.В. Коршунова до інструментів забезпечення єдності судової практики відносить норми права, судову практику та правову доктрину [1, с. 27].

На думку О.І. Марочкіна, єдність судової практики може бути забезпечена: 1) на основі узагальнення судової практики – шляхом: а) обов'язкових (керівних) роз'яснень Пленуму Верховного Суду; б) надання рекомендаційних роз'яснень Пленуму Верховного Суду; 2) ухвалення Верховним Судом (Пленумом Верховного Суду) зразкових рішень по конкретним категоріям справ, визнаних як типові (судовий прецедент) і обов'язковістю їх урахування у правозастосовній діяльності суду при розгляді однотипних справ [2, с. 124].

К.Ю. Савченко стверджує, що однакове застосування в судах чинного законодавства реалізується за допомогою: 1) впровадження механізму касаційного перегляду судових рішень; 2) узагальнення судової практики вищими судами; 3) аналізу судової статистики вищими судами; 4) надання судами вищої інстанції судам нижчої інстанції роз'яснень щодо правильності застосування законодавства; 5) судових тлумачень по кожній конкретній справі судами усіх рівнів [3, с. 59].

О.Г. Шило та Н.В. Глинська під час дослідження суміжної теми встановили, що система правових засобів забезпечення єдності застосування закону у сфері кримінального провадження складається з набору взаємопов'язаних елементів: 1) кримінально-процесуальне право, що відповідає стандартам своєї якості; 2) судові рішення – процесуальні рішення апеляційних та касаційних судів, які є цінними орієнтирами при тлумаченні та застосуванні закону; 3) рішення (ухвали) Верховного Суду, які вирішують наявні розбіжності у судовій практиці (спірні питання правоохоронних органів); 4) правове регулювання необхідного ступеня обов'язкових рішень Верховного Суду та можливості відступу від його правових позицій судами нижчих інстанцій, а також самим Верховним Судом [4, с. 165].

Крім різних підходів до визначення конкретного переліку інструментів забезпечення єдності судової практики, виокремлюються також і різні класифікації таких інструментів. Зокрема, В.В. Резнікова та В.С. Щербина диференціюють інструменти забезпечення єдності судової практики за сутністю на нормативно-правові (національне й міжнародне законодавство) та інституційні (система відповідних судових органів) засоби [5, с. 68]; М.А. Хотка – за критерієм джерела їх формування – на законодавчі, судові та соціальні [6, с. 75]; О.Г. Шило та Н.В. Глинська – за функціональним призначенням – на профілактичні та відновні [4, с. 167]. І якщо всі класифікації інструментів забезпечення єдності судової практики є цілком доцільними, оскільки в їх основі лежать різноманітні критерії, число яких є доволі великим, то перелік таких інструментів все-таки підлягає уточненню, адже вони, на відміну від науково розроблених класифікацій, є втіленими в правову дійсність і виробленими самою юридичною практикою.

Перш ніж формулювати такий перелік інструментів забезпечення єдності судової практики, слід з'ясувати їх сутність. На нашу думку, інструменти забезпечення єдності судової практики – конкретні засоби, застосування яких безпосередньо спрямоване на формування єдиної судової практики шляхом застосування відносно самостійних правових категорій. Такі інструменти можуть комбінуватися під час реалізації певних механізмів забезпечення єдності судової практики. Одразу слід відзначити, що інструменти забезпечення єдності судової практики

потрібно відмежовувати від суміжних категорій, особливо від детермінант єдності судової практики – умов, що забезпечують її досягнення (освітньо-кваліфікаційні заходи для суддів, якість законодавства, дотримання принципів права під час здійснення правосуддя, системність правової оцінки фактів, обставин справи, організаційно-правове забезпечення діяльності судової влади і т. д.).

Тож, вважаємо, що інструментами забезпечення єдності судової практики є: 1) типові моделі кваліфікації та інтерпретації норм права; 2) судові акти та їх властивості; 3) інститути окремих категорій судових справ; 4) повноваження судових органів; 5) інформаційно-телекомунікаційні технології; 6) доктринальні джерела права.

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що інструментами забезпечення єдності судової практики є конкретні засоби, застосування яких безпосередньо спрямоване на формування єдиної судової практики шляхом застосування відносно самостійних правових категорій. До таких інструментів віднесено: типові моделі кваліфікації та інтерпретації норм права; судові акти та їх властивості; інститути окремих категорій судових справ; повноваження судових органів; інформаційно-телекомунікаційні технології та доктринальні джерела права.

Література:

1. Коршунова П.В. Единство судебной практики и правовые средства ее обеспечения. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. Право.* 2019. № 2 (50). С. 25–35.
2. Марочкін О.І. Щодо окремих елементів системи кримінального процесуального законодавства України. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2018. Вип. 35. С. 117–131.
3. Савченко К.Ю. Судова практика як елемент правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 223 с.
4. Shylo O.H., Hlynska N.V. Legal means of procuring the unity application of the criminal procedure law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine.* 2020. Vol. 27. No 2. P. 156–169.
5. Резнікова В.В., Щербина В.С. Шляхи вдосконалення механізмів забезпечення єдності судової практики в сучасних реаліях. *Юридична Україна.* 2019. № 12. С. 65–68.
6. Hotca M.A. Instruments to assure the unity of the judicial practice in Romania. *Lex ET Scientia. Juridical Series.* 2011. Lesij no. XVIII. Vol. 1. P. 75–82.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОННЕКТУ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ ТА ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Пасечник О. В.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Розвиток сучасного суспільства невід’ємно пов’язаний із використанням інформаційно-комунікативних технологій. Сьогодні у більшості розвинених країн люди вже не уявляють своє існування без всіляких гаджетів та соціальних мереж, інтернету та електронних пристроїв. Потоки інформації та можливість простого доступу до них змінюють парадигму сприйняття та напрями використання даних. Значення інформації суттєво змінюється від простого накопичення до дієвого ресурсу розвитку сучасної людини. На цьому фоні позитивно змінюється й значення інтелектуальних можливостей індивідів.

Ю. Н. Харарі, аналізуючи роль і місце інформаційно-комунікативних технологій у розвитку майбутніх відносин у суспільстві, вказує, що «датаїзм наголошує, що Всесвіт складається з потоків даних і що цінність будь-якого явища або сутності визначається їхнім вкладом в обробку даних. Датаїзм наголошує, що біохімічні та електронні алгоритми підкорюються тототжним математичним законам. Більш того, створення й обробка даних має бути довірена електронним алгоритмам» [7, с. 431].

Не виникає сумніву, що у найближчому майбутньому, всі зазначені процеси отримають ще більший розвиток. Суттєвим поштовхом такого розвитку буде спрощення доступу до мережі інтернет, зокрема, у цьому напрямі цікавими є останні заяви Ілона Маска, що його компанія SpaceX планує повністю забезпечити планету глобальним інтернет-покриттям за допомогою мінісупутників Starlink.

З цього приводу, цілком слушними є міркування О. Сосніна, щодо перспектив світу цифрових технологій. Зокрема, науковець зазначає, що «світ в який ми входимо, – це не лише новий логічний етап розвитку технологічної сфери людства, а й усієї існуючої правової та соціально-політичної реальності. Поки ще не існує загальноприйнятих і гармонізованих визначень та правових дефініцій, однак цифрові технології вже стрімко захоплюють плацдарми для наступу. Цифровізація (англ. digitalization) стає найважливішим фактором економічного зростання економіки будь-якої країни і взагалі є сучасним трендом розвитку [6].

В свою чергу, С. В. Леонова вказує, що «цифровізація змінює шляхи створення благ таким чином, що жодна сфера суспільного існування не обходиться без комп'ютерних технологій. Креативізація, в свою чергу, пропонує новий продукт, в якому креатив формує основну попиту та пропозицій, в даному випадку адміністративних послуг та процедур» [2, с. 134].

Зрозуміло, що зазначені процеси мають прямий вплив на правову реальність, яка, з одного боку, має отримати належні та якісні механізми забезпечення зв'язку між реальним та віртуальним світом, а з іншого – збагатитися науково-обґрунтованим інструментарієм та ефективними засобами правового регулювання.

С. І. Максимов обґрунтовує, що «правова реальність складається з трьох рівнів правового буття: 1) світу ідей (ідея права); 2) світу знакових форм (правові норми і закони); 3) світу взаємодії між соціальними суб'єктами (правове життя)» [3, с. 7].

Вказаний третій рівень правової реальності відображає багатогранність взаємодії між соціальними суб'єктами, в тому числі, між соціумом та державою. І саме у останньому аспекті, хоча він не є виключенням, динаміка сучасних інформаційно-комунікативних технологій здійснює значний вплив на суспільство в цілому.

В міжнародних документах вже отримали закріплення основні етапи цифровізації, зокрема: по-перше, мова йде про цифрування процесів, в рамках яких здійснюється впровадження традиційних цифрових технологій для підвищення ефективності діяльності органів влади та управління; по-друге, це етап, що передбачає перехід до електронного уряду; по-третє, власне цифровий уряд, при якому цифрові технології останнього покоління (такі як штучний інтелект, предиктивна аналітика) дозволяють враховувати переваги користувачів при формуванні складу послуг, що надаються, і процедур, пов'язаних з їх отриманням [1].

Виникають нові форми відносин між громадянами та іншими індивідами і суб'єктами державної сфери. Такі форми забезпечуються електронними ресурсами та створюють умови для формування та реалізації державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства; розвитку електронної комерції та бізнесу; формування та реалізації державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг. Впровадження зазначених положень забезпечує організацію сучасного рівня державного управління, так зване – Good Governance.

З цього приводу, С. П. Погребняк вказує, що «концепцію Good Governance варто розглядати як важливий маркер при цифровізації. З чого ж складається хороше, гідне урядування? Воно втілює вісім

основних ознак. Воно є учасницьким, орієнтованим на консенсус, підзвітне, прозоре, чуйне, результативне та ефективне, рівноправне та інклюзивне, а також дотримується верховенства права. Турбується, звісно, про мінімізацію корупції, про те, щоб погляди меншин були враховані і щоб голоси найбільш вразливих членів суспільства були почуті у процесі прийняття рішень» [5, с. 182].

Не виникає сумніву, що запровадження збалансованої моделі гідного урядування» забезпечить достатньо високий рівень транспарентності, яка засновується на таких категоріях як: прозорість, відкритість, гласність, публічність, підзвітність, доступ до публічної інформації й участь в управлінні державними справами. Транспарентність поєднує дві важливі складові: по-перше, обізнаність у діях влади, а по-друге, реальну можливість впливу на організацію та здійснення діяльності держави та її органів. Все це створює належні умови для життя сучасного суспільства.

У цьому контексті, слід погодитися із Д. Г. Маньком, який зазначає, що «правове регулювання в сучасній державі має відбуватися з застосуванням цілісної системи засобів, які підпорядковані головній меті – забезпеченню реалізації й захисту прав і свобод індивідів. Указані засоби мають бути досконалими не лише з точки зору вимог юридичної техніки й технологій, але й відповідати потребам і інтересам суспільства, в тому числі й з урахуванням розвитку інформаційно-технологічних і комунікативних процесів» [4, с. 18].

Підсумовуючи, слід вказати, що диджиталізацію в правовій реальності необхідно розуміти як ефективний інструмент коннекту (англ. connect – з'єднувати, встановлювати відносини, налагоджувати контакти) між державою та суспільством, якісний засіб забезпечення належного та сучасного рівня реалізації прав і свобод та виконання обов'язків. Відтак, збалансований державотворчий підхід щодо стимулювання впровадження цифрових технологій у функціонування сучасної держави є запорукою розвитку транспарентного інформаційного суспільства, що в свою чергу, виступає характерною та суттєвою вимогою розвитку демократії.

Література:

1. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary/>
2. Леонова С. В. Креативізація як вектор сталого розвитку сучасної економіки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* 30 (69), № 2. 2019. С. 133–138.
3. Максимов С.І. *Правова реальність як предмет філософського осмислення* : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2002.

4. Манько Д.Г. Діджиталізація правового регулювання: технологічні алгоритми та електронні документи. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 1. С. 18–23.

5. Погребняк С. П. Концепції «good governance» та «good administration» (міжнародний, європейський та національний досвід). *Філософія права і загальна теорія права*. Вип. 1. 2012. С. 177–190. (182)

6. Соснін О. Цифровізація як нова реальність України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/>

7. Харари Ю. Н. Номо Deus. Краткая история будущего. Москва : Синдбад, 2016. 520 с. С. 431.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ЯК ІНДИКАТОР РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Гнатенко М. П.

*здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем
зі спеціальності 081 Право
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

*Науковий керівник: **Чукаєва В. О.**
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Історія людства просякнута прагненням до свободи, яка відкриває перспективу розвитку як держав, так і окремої людини, що свідчить про актуальність проблеми свободи. Одним з аспектів проблеми свободи є право на свободу слова, реалізація якого важлива і на національному, і на міжнародному рівні. Зокрема, йдеться про засоби масової інформації, що мають бути незалежними, об'єктивно й всебічно висвітлюючи різноманітні події державного і світового масштабу. Адже ЗМІ впливають на формування загальної думки щодо важливих для функціонування держави подій та соціальних процесів. Йдеться про висвітлення кризових явищ в економіці, політиці, культурі, питань гендерної та соціальної політики тощо, при розкритті яких ЗМІ мають реалізовувати право на свободу слова поза будь-яким тиском, у т. ч. й з боку держави.

На жаль, наразі можна спостерігати чимало прикладів у світі, коли держава втручається у роботу ЗМІ, наприклад, закриваючи опозиційні канали, що є порушення права на свободу слова. У зв'язку із зазначеним актуальним залишається питання про те, як міжнародному співтовариству забезпечити ефективний механізм реалізації права на свободу слова.

Актуальність проблеми права на свободу слова полягає і в чіткому визначенні її меж, і в необхідності розрізняти поняття свободи та

свавілля, яке межує з анархією та тероризмом. На жаль, інформація, поширювана у соціальних мережах, яка, на перший погляд, «пропагує» свободу, не завжди відповідає державним нормативно-правовим актам, спрямовуючись *на заперечення*: 1) цінності життя окремої людини (наприклад, заклики чи доведення до самогубства підлітків); 2) загальнодержавних цінностей (наприклад, порушення кордонів держави).

Дослідженням проблеми права на свободу слова займалися різні вчені. Так, Ю.О. Фігель розглядала питання, пов'язані з обмеженням прав людини; В.В. Середюк – проблему свободи масової інформації в Україні, засоби її конституційно-правового регулювання; Т.М. Заворотченко – українську систему політичних прав і свобод людини й громадянина, Т.М. Слинко, О.В. Скрипнюк – свободу слова та думки в Україні з огляду на її конституційно-правові гарантії. Різні аспекти цієї проблематики аналізували: П.М. Рабінович, М.Я. Швець, А.І. Марущак, Р.А. Калюжний, Ю.Г. Барабаш, В.С. Цимбалюк, С.В. Шевчук, А.Ю. Олійник та інші.

Починаючи аналіз даної проблеми, слід зауважити, що право на свободу слова означено у ст. 34 Конституції України: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [3, с. 10]. Так, у даній статті зацитувано, що свобода слова є пріоритетом України, у зв'язку з чим держава не має права застосовувати до людини жодних санкцій за її світоглядну позицію чи переконання (звісно, якщо вони не суперечать законам України).

Яскравим прикладом державного втручання в життя окремої особистості й порушення її права на свободу слова слугує життєвий шлях видатного українського поета, літературознавця, правозахисника Василя Стуса за радянської влади. Так, В. Стус був заборонений у радянській літературі, його вірші знищувалися, оскільки в них, на думку КДБ, «містяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Їх автор з ворожих нашому суспільству позицій зводить наклеп на радянську дійсність, політику КПРС щодо села...» [7, с. 203]. Зокрема, була знищена остання збірка поета «Птах душі» (приблизно 300 віршів). Через свою чітко означену світоглядну позицію та творчу діяльність В. Стус був двічі заарештований. Історія його життя яскраво ілюструє ситуацію з правом на свободу слова за часів радянської влади.

Окремо варто відзначити фіктивну роль адвокатів у процесі, які не захищали інтереси своїх клієнтів. Адже разом зі В. Стусом багато людей

постраждали через свої погляди та переконання, зокрема: правозахисник В'ячеслав Чорновіл, дисидент Левко Лук'яненко, художниця Алла Горська, поет Іван Світличний, літературознавиця Михайлина Коцюбинська, поет Микола Горбаль та інші. При цьому, у Конституції УРСР 1978 р. було закріплено у ст. 48 свободу слова, друку, а у ст. 9 утвердження свободи слова зазначалося як один із системоутворюючих напрямів демократизації суспільства [4]. І хоча у ст. 45 Конституції УРСР забезпечувався і гарантувався розвиток наукової та художньої творчості [4], були репресовані ті, хто вільно мислив і висловлював свої думки. Це – яскравий приклад того, що право на свободу слова має бути не тільки закріпленим у конституції держави, а ще й впроваджуваним на практиці.

У даному контексті слід зауважити, що до основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав та свобод людини належать:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН в Парижі, де закріплено права людей на свободу (ст. 3), свободу думки (ст. 18), свободу переконань (ст. 19), свободу мирних зборів (ст. 20) [2].

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН (набрав чинності 3 січня 1976 року), де закріплено право на самовизначення (ст. 1), право на участь у культурному житті (ст. 15) [6].

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН (набрав чинності 23 березня 1976 року), де закріплено право на свободу та особисту недоторканність (ст. 9), право на вільне пересування (ст. 12), право на свободу думки (ст. 18), право на свободу слова (ст. 19) [5].

4. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод, прийнята 4 листопада 1950 року (набрала чинності 3 вересня 1953 року), де закріплено право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), право на свободу думки (ст. 9), право на свободу вираження поглядів (ст. 10), право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13) [1].

Основні міжнародно-правові акти у сфері захисту прав і свобод людини були прийняті після Другої Світової війни як відповідь на виклики того часу. Права та свободи людини мали бути юридично закріплені на міжнародному рівні, що сприяло б демократизації прав громадськості та зменшенню ризику виникнення нових диктаторських режимів, адже під час Другої Світової війни, через тоталітарні режими, за яких права та свободи людей не забезпечувалися, світ втратив мільйони життів.

Похідним від обмеження свободи слова і думки є обмеження права на виїзд за кордон. Яскравим прикладом порушення права на

пересування була політика СРСР. Наприклад, 1 червня 1922 р. були введені правила, згідно з якими для виїзду за кордон потрібний був дозвіл від Народного комісаріату закордонних справ. 5 червня 1925 р. було введено «Положення про в'їзд та виїзд із СРСР», яке ще більше ускладнило ці процеси.

22 січня 1933 року Й.В. Сталін і В.М. Молотов підписали директиву ЦК ВКП (б) та РНК СРСР «Про попередження масових виїздів голодуючих селян за продуктами», що забороняла селянам виїзд за кордони України, заблоковані військовими підрозділами. Наслідки директиви вражають: майже 200 тисяч селян було заарештовано, з них понад 186 тисяч силоміць повернуті додому, тобто приречені на голодну смерть. Мета цих дій – приховати інформацію про реальність. Голодомор був спрямований на знищення свободи слова: на кінець 1920-х – на початок 1930-х років в Україні відбулося приблизно 5 тисяч повстань за участю близько мільйона людей [8]. До речі, 8 червня 1934 року було прийнято закон, в якому визначалося покарання за втечу громадян через кордон – смертна кара. Порушниками оголошувалися й родичі втікачів.

Загалом зазначена політика та її наслідки являють собою злочин проти українського народу та державності. Адже людина, на відміну від інших живих істот, наділена здатністю мислити й висловлювати свої думки. У зв'язку з цим слід зазначити, що обмеження права на свободу слова дорівнює обмеженню свободи особистості, наслідком чого виступає моральна та інтелектуальна деградація людини, яку заповонив страх.

Отже, право на свободу слова – це основоположне право людини, закріплене в Конституціях держав та міжнародно-правових актах, і, зокрема, у Конституції України. Загалом свобода слова є показник демократичності держави, спрямованої на розвиток вільної особистості, думка якої враховується при прийнятті важливих рішень. Однак на часі у нашій державі не завжди дотримано цей статут: доступ до інформації є обмежений, а свідомість громадян затьмарюють розважальними програмами, відволікаючи від проблем, які залишаються не вирішеними.

Література:

1. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод від 4.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text Заголовок з екрана.

2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text Заголовок з екрана.

3. Конституція України. Суми : ВВП Нотіс, 2021. 56 с.

4. Конституція УРСР від 20.04.1978 № 888-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> Заголовок з екрана.

5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text Заголовок з екрана.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

7. Справа Василя *Стуса*. Збірка документів з архіву колишнього С74 КДБ УРСР. / уклад. В. Кіпіані. Харків: Віват, 2021. 688 с.

8. Фрагмент інтерв'ю Володимира В'ятровича. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28140083.html> Заголовок з екрана.

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЕКТІВ № 6368 І № 6369 ЩОДО МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА

Зозуля О. І.

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач науковим сектором порівняльного конституційного
та муніципального права
Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Питання множинного громадянства в Україні насамперед пов'язане з фактичною наявністю подвійного громадянства у значній кількості громадян України, активним наданням свого громадянства державою-агресором, існуванням значної української діаспори. В цьому контексті слід зауважити законопроекти від 02.12.2021 р. реєстр. № 6368 [1] і реєстр. № 6369 [2] (та альтернативні до них – від 09.12.2021 р. реєстр. № 6368-1 [3] і від 10.12.2021 р. реєстр. № 6369-1), спрямовані на формування однозначного ставлення держави до множинного громадянства та усунення існуючих прогалин і суперечностей Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. № 2235-III. Саме тому в контексті вдосконалення інституту громадянства в Україні нами й вбачаються актуальними питання переваг і недоліків означених законопроектів.

Загалом названі законопроекти дещо уточнюють, лібералізують та осучаснюють чинне законодавство про громадянство. Так, позитивними новаціями законопроекту від 02.12.2021 р. реєстр. № 6368 є: запропонований механізм запобігання набуттю подвійного громадянства

України громадянами держав міграційного ризику; декларування громадянами України наявності іншого громадянства; спрощення порядку набуття громадянства України для осіб, які беруть участь в антитерористичній операції, проходять в Україні військову службу за контрактом, а також для громадян держави-агресора, які зазнали переслідувань через політичні мотиви, конкретизація таких політичних мотивів тощо. Альтернативний законопроект від 09.12.2021 р. реєстр. № 6368-1 фактично пропонує лише легалізацію в Україні множинного громадянства шляхом вилучення відповідних норм, залишаючи поза увагою вищевказані питання, врегульовані законопроектом від 02.12.2021 р. реєстр. № 6368.

Разом із тим, маємо висловити деякі пропозиції та зауваження до даних законопроектів, направлені на уточнення їх положень і усунення прогалин.

Як відомо, ст. 4 Конституції України проголошує принцип єдиного громадянства, зміст якого не розкривається на конституційному рівні й допускає різні трактування вченими, експертами, громадськими та політичними діячами. З огляду на це запропонованій законопроектами фактичній легалізації в Україні множинного громадянства, що матиме істотні соціально-політичні наслідки, має передувати одержання Висновку Конституційного Суду України щодо роз'яснення конституційного принципу єдиного громадянства.

Сутність громадянства, як правового інституту, полягає у двосторонньому юридичному зв'язку особи та держави, вираженому в їх взаємних правах і обов'язках. Істотну частину правового статусу громадянина складають його громадянські і політичні права. Передбачене законопроектом від 02.12.2021 р. реєстр. № 6369 обмеження у таких правах (перебувати на посадах публічної служби, бути членами політичних партій і виборчих комісій, офіційними спостерігачами на виборах та ін.) громадян України – біпатридів, які у відносинах з Україною розглядатимуться виключно як її громадяни, лише за ознакою громадянства (без реальних правопорушень з боку конкретного біпатрида) викривлюватиме правову природу інституту громадянства.

Хоча обмеження громадян України – біпатридів у відповідних правах дійсно обґрунтовано інтересами національної безпеки, воно може розглядатись як порушення принципу рівності конституційних прав і свобод громадян та їх рівності перед законом (ст. 24 Конституції України). Зокрема потребує роз'яснення Конституційного Суду України відповідність зазначених обмежень конституційній забороні встановлення привілеїв чи обмежень за «іншими ознаками». У даному контексті також маємо не погодитись із тим, що у законопроекті від 02.12.2021 р. реєстр. № 6369 згідно п. 6 його Пояснювальної записки [4] начебто

відсутні положення, що створюють підстави для дискримінації чи містять ризики вчинення корупційних правопорушень. Натомість, як прямо вказано у ч. 1 ст. 17 Європейської конвенції про громадянство від 06.11.1997 р. [5], громадяни держави, які мають інше громадянство, повинні мати на території держави, в якій вони проживають, «такі самі права та обов'язки, як і інші громадяни цієї держави».

Дискусійною постає запропонована законопроектом від 02.12.2021 р. реєстр. № 6369 заборона прийняття до органів Служби безпеки України особи, яка не тільки має, але й мала громадянство іноземної держави чи була особою без громадянства. Адже у такому випадку громадянин України, який вже не має жодного правового зв'язку з іншою державою, зазнаватиме безпідставних дискримінаційних обмежень від України – єдиної держави своєї громадянської приналежності. Так само потребує більшого пояснення те, які саме ризики для діяльності Служби безпеки України начебто може створювати прийняття до її органів громадянина України, який раніше був особою без громадянства чи недобровільно набув громадянства іншої держави (наприклад, за народженням).

Крім того, законопроектом від 02.12.2021 р. реєстр. № 6369 передбачено й заборону прийняття до органів Служби безпеки України особи, близькі родичі якої мають громадянство іноземної держави або є особами без громадянства за умови їх співпраці зі структурами іноземних держав, з терористичними організаціями чи окупаційними адміністраціями держави-агресора. По-перше, вбачається непослідовною прив'язка даної заборони до наявності у близьких родичів іноземного громадянства чи відсутності жодного громадянства. Адже у разі приналежності таких близьких родичів до громадянства України їх співпраця з терористичними чи іншими подібними організаціями формально не буде перешкоджати прийняттю особи до Служби безпеки України. А по-друге, заборона прийняття особи до Служби безпеки України через громадянство та дії її близьких родичів також може розглядатись як дискримінаційне обмеження прав такої особи та фактично як прояв її відповідальності без вини.

Не сприятиме реінтеграції української діаспори відсутність у законопроектах істотних спрощень для набуття її представниками громадянства України (зокрема збереження вимоги щодо постійного проживання в Україні) – як особами, чий батьки, бабусі чи дідусі ніколи не проживали на території України (наприклад, нащадками перших хвиль української еміграції), так і особами, які народилися в Україні після 1991 р., але вже змінили громадянство.

Відсутність особливого порядку набуття громадянства України для української діаспори (етнічних українців) та обмеження біпатридів у громадянських і політичних правах не сприятиме реалізації тези

Президента України, висловленій у його щорічному Посланні про внутрішнє і зовнішнє становище України 01.12.2021 р. [6], щодо набуття українською діаспорою українського громадянства, яке дозволить їм відчувати себе «рівними українцями».

Більшої законодавчої визначеності потребує така підстава втрати громадянства України як використання повнолітнім біпатридом на території України паспортного документа іноземця, наслідком чого є «створення загроз національній безпеці, національним інтересам України» (законопроект від 02.12.2021 р. реєстр. № 6368). Зокрема з метою забезпечення дотримання прав громадян, уникнення корупційних ризиків і недопущення зловживань даною підставою на законодавчому рівні мають бути вичерпно визначені ознаки та конкретні прояви «загроз національній безпеці», а також суб'єкти та порядок встановлення наявності таких загроз у діях біпатрида.

Враховуючи важливе соціально-політичне значення прийняття даних законопроектів, їх вплив на права громадян і національні інтереси, доцільним було би провести щодо них громадські антикорупційну та антидискримінаційну експертизи, а також широке обговорення за участі вчених, експертів та представників громадянського суспільства.

Таким чином, законопроекти від 02.12.2021 р. реєстр. № 6368 і реєстр. № 6369 спрямовані на усунення прогалин і суперечностей чинного законодавства з приводу множинного громадянства. Їх ухваленню має передувати роз'яснення Конституційним Судом України принципу єдиного громадянства та відповідності передбачених обмежень прав біпатридів принципу рівності конституційних прав громадян, забороні встановлення привілеїв чи обмежень. Заборона прийняття до органів Служби безпеки України особи не повинна бути пов'язана з наявністю у неї раніше громадянства іноземної держави, а питання спрощення набуття громадянства України представниками української діаспори потребує більшої проробки. Для недопущення зловживання підставами втрати громадянства України слід конкретизувати прояви загроз національній безпеці, суб'єктів і порядок встановлення ними наявності таких загроз у використанні повнолітнім біпатридом на території України паспортного документа іноземця.

Література:

1. Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України : проєкт Закону України від 02.12.2021 реєстр. № 6368. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73322&pf35401=556585>.

2. Про запобігання та протидію загрозам національній безпеці України у сфері громадянства : проект Закону України від 02.12.2021 реєстр. № 6369. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73323&pf35401=556593>.

3. Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України: проект Закону України від 09.12.2021 реєстр. № 6368-1. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73394&pf35401=557071>.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запобігання та протидію загрозам національній безпеці України у сфері громадянства» від 01.12.2021. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73323&pf35401=556658>.

5. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 № ETS N 166. *Офіційний вісник України*. 2010. № 56. Ст. 1917.

6. Виступ Президента Володимира Зеленського у Верховній Раді зі щорічним Посланням про внутрішнє і зовнішнє становище України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-volodimira-zelenskogo-u-verhovnij-radi-zi-71805>.

КВОТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПАРИТЕТУ

Максимов О. М.

студент II курсу

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник: Грицай І. О.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Гендерна нерівність є однією з найпримітивніших і найдавніших форм нерівності. На жаль, це все ще є реальністю в більшості частин світу. У багатьох країнах жінки не мають рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, безпеки, роботи або прийняття політичних рішень. Протягом останніх кількох десятиліть політика гендерної рівності все

частіше використовує квоти для сприяння доступу жінок до влади, особливо в політичній сфері (виборчі квоти), а також в економічній та соціальній сферах.

Квоти – це цільові інструменти, які можуть бути дуже ефективними для досягнення конкретної мети збільшення присутності жінок на ключових посадах. У своїй найбільш юридично обов'язковому варіанті (наприклад, відхилення виборчих списків, які не поважають гендерну зміну), вони можуть негайно досягти своєї кількісної мети [4, с. 45.] У країнах ЄС, в тому числі в Україні, боротьба з гендерною нерівністю ведеться за допомогою суперечливого інструменту квот у політиці, бізнесі та не тільки.

У політичному світі квоти гарантують, що парламент справді відображає населення, яке він представляє. Коли парламент складається виключно або переважно з чоловіків, стає дуже важко отримати широку підтримку політичних рішень і продемонструвати, що кожен громадянин може бути обраний.

Неприпустимо, щоб політичне керівництво все ще залишалося переважно перевагою чоловіків. За словами Фумзіле Мламбо-Нгкуки, виконавчого директора «ООН-Жінки», для досягнення гендерної рівності в політичній сфері за нинішніх темпів змін знадобиться ще 50 років. Терпеливо чекати, коли це станеться, не вихід. Потрібні жорсткі заходи, а квоти для жінок на парламентських засіданнях є найважливішим [2, с. 53]. За останні 15 років багато країн ЄС, у тому числі і Україна запровадили законодавство, яке регулює все більш амбітні квоти.

Наприклад у Бельгії, після впровадження більш жорсткого законодавства, що регулює квоти, Палата представників побачила, що до 2007 року відсоток жінок зростає до 38%. Це нове законодавство диктувало, що різниця між кількістю кандидатів від кожної статі у кожному виборчому списку, який подає партія, не повинна перевищувати один. Крім того, перші два кандидати у списку повинні бути представниками протилежної статі. Відтоді відсоток жінок-представниць ще більше зріс, і в 2014 році жінки становили 41% у Палаті представників, 44% у парламенті Фламандії та 50% у сенаті. Для порівняння, еквівалентний показник становить 43,6% у Швеції, 42,5% у Фінляндії, 14,4% у Туреччині та 9,5% в Японії [3, с. 74].

Гендерна рівність – це проблема не лише політики, а й бізнесу. Дослідження знову і знову показують, що чим більше жінок-менеджерів у компанії, тим вона більш прибуткова. Економіка та суспільство зацікавлені в тому, щоб залучити весь талант у себе.

Квоти в діловому світі можуть покласти край мережам «старих хлопців» і гарантувати, що кваліфікованим жінкам більше не

відмовляють у доступі до керівних посад через їх стать. Квоти за визначенням є тимчасовими заходами, спрямованими на викорінення нерівності, яка наростала з часом. Коли це буде зроблено, квоти будуть скасовані відповідно до принципу рівного ставлення, як його тлумачать міжнародні суди з прав людини. Більшість робить все, щоб не витратити даремно жіночі таланти, і досліджує, чому жінки занадто часто не можуть піднятися по кар'єрних сходах. Тим часом більшість директорів задоволені результатами квот, які принесли свіжу кров до виконавчих рад, не вплинувши на якість [1, с. 82]. Хоча у найближчі роки очікується значний прогрес в квотуванні в Україні, ми не можемо дозволити собі зупинитися на досягнутому, що стосується гендерної рівності.

Отже, квоти допомагають виправити недостатнє представництво жінок на видатних посадах і роблять цілком нормальним, щоб жінки займали керівні посади в політичній, економічній та академічній системах.

Література:

1. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / за ред. Ю. І. Саєнка. Київ : ВАІТЕ, 2007. 143 с.
2. Коментар до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 168 с.
3. Прокопчук І. І. Аналіз механізмів застосування гендерних квот в процесі політичного рекрутування: світовий досвід формування паритетної демократії. *Гілея: науковий вісник*. 2011. Вип. 43. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/SocjGum/Gileya/2011j43/Gileya43/P22jd.doc.pdf>.
4. Христова Г. О., Кочемировська О. О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. Харків : Райдер, 2010. 200 с.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ДІЙ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Мухай А. А.

студентка IV курсу

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник: Наливайко Л. Р.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Сьогодні принцип рівності та недискримінації знаходить відображення в більш, ніж сотні міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства. Це свідчить про гостроту проблеми та актуальність питання недопущення дискримінації у світі. Згадані міжнародні договори містять змістовно схожі норми щодо заборони дискримінації, що вказує на наявність єдиного підходу міжнародної спільноти – визнання принципу рівності, заборони дискримінації застосування позитивних дій.

Зміст та особливості застосування позитивної дискримінації у різних сферах вивчали такі автори, як М. Буроменський, О. Дашковська, І. Забокрийський, С. Савелій, І. Полховська, В. Форсюк, І. Янковець та інші.

На міжнародному рівні термін «дискримінація» вперше було закріплено в Конвенції про дискримінацію в галузі праці і занять 1958 року. Так, відповідно до Конвенції, дискримінація охоплює будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що здійснюється за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведження [2].

Сьогодні принципи рівності та недискримінації знаходять відображення в таких міжнародних документах, як: Статут Організації Об'єднаних Націй (далі – Статут ООН) 1945 року, Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 року, Конвенція про дискримінацію в галузі праці і занять 1958 року (що вперше дала визначення поняттю

«дискримінація»), Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 року, Європейська соціальна хартія 1961 року, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками 1981 року, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 року, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 року, Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 року тощо [4, с. 75]. Прийняття такої кількості міжнародних актів дає підстави вважати, що розвиток демократичного, правового та соціального суспільства і держави неможливий без охорони та захисту населення від дискримінації.

Обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування щодо реалізації позитивних дій впливає з міжнародних зобов'язань, встановлених цілою низкою міжнародних договорів, які були ратифіковані Україною. Наприклад, частина 2 статті 2 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації передбачає, що «держави-учасниці повинні вживати, коли обставини цього вимагають, спеціальних і конкретних заходів у соціальній, економічній, культурній та інших галузях з метою забезпечення потрібного розвитку і захисту деяких расових груп чи осіб, що до них належать, з тим, щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини та основних свобод. Такі заходи ні в якому разі не повинні в результаті привести до збереження нерівних чи особливих прав для різних расових груп після досягнення тих цілей, заради яких вони були запроваджені» [3].

У частині 2 статті 4 Рамкової конвенції про захист національних меншин також вказується, що «сторони зобов'язуються вжити, у разі необхідності, належних заходів з метою досягнення у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення. У цьому зв'язку, вони належним чином враховують конкретне становище осіб, які належать до національних меншин» [5]. Також, у Загальному коментарі № 181 Комітет ООН з прав людини, інтерпретуючи антидискримінаційні положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, наголосив на тому, що «принцип рівності іноді вимагає від держав вжити позитивних заходів з метою зменшення або ліквідації обставин, які спричиняють або сприяють дискримінації, яка заборонена Пактом. Наприклад, в державі, де певні обставини унеможливають або ускладнюють користування правами для певної частини населення, ця держава має вжити спеціальних заходів для виправлення таких

обставин. Ці заходи можуть охоплювати тимчасове надання цій частині населення спеціалізованих преференцій» [6]. Допоки такі заходи будуть потрібні для виправлення фактичної дискримінації, вони становитимуть правомірне розрізнення в розумінні Пакту.

Аналогічною є й позиція Комітету ООН з економічних, соціальних і гуманітарних прав, який у Загальному коментарі № 162 зазначив: «Самі по собі принципи рівності та недискримінації не завжди достатні для забезпечення справжньої рівності. Іноді може виникнути необхідність для прийняття тимчасових спеціальних заходів, щоб особи або групи осіб, які знаходяться в несприятливому стані, мали такий самий рівень життя, як інші». Водночас вже в Загальному коментарі № 203 Комітет відзначив, що «За певних обставин на державах-учасниках лежить обов'язок вжити спеціальних заходів для зменшення або ліквідації обставин, що підтримують дискримінацію». При цьому незважаючи на те, що Загальні коментарі Комітетів ООН носять фактично рекомендаційний характер, випадки накладання цими міжнародними інституціями позитивних зобов'язань щодо імплементації позитивних дій на держави для забезпечення реальної рівності дискримінованих соціальних груп (зокрема жінок, ромів та ін.) непоодинокі.

Варто зазначити, що найбільш повно сутність позитивної дискримінації та позитивних дій досліджено у юриспруденції Європейського суду з прав людини. Аналіз позицій Європейського суду дозволяє виокремити стандарт принципу недискримінації, який полягає в тому, що для встановлення порушення цього принципу необхідно довести наявність трьох елементів: державний захід, дія чи бездіяльність, які оскаржуються, підпадають під сферу дії іншого матеріального положення Європейської конвенції (стаття 14), або стосуються будь-якого передбаченого національним законом права (стаття 1 Протоколу № 12 до цієї Конвенції); наявність розрізнення у поводженні порівняно з іншими особами, які знаходяться в аналогічному або подібному становищі (*comparability test*); «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення (*justification test*) [8, с. 662–664; 7, с. 14, 238].

У практиці Європейського суду до ситуацій чи суб'єктів, що не можуть порівнюватися, були віднесені уклад цивільного і військового життя; одружені пари і самотні особи; особи, засуджені за кримінальні злочини, та політв'язні; релігійна освіта й уроки статевого виховання тощо. Ситуаціями чи суб'єктами, що можуть порівнюватися, були визнані франкомовні й голландськомовні школи в районі Брюсселя, громадяни Великої Британії чоловічої та жіночої статі, які бажають отримати дозвіл на в'їзд іншого з подружжя тощо [1, с. 117].

Отже, сьогодні принцип рівності та недискримінації знаходить відображення в більш, ніж в сотні міжнародних договорів, що є

частиною національного законодавства. Це свідчить про гостроту проблеми та актуальність питання недопущення дискримінації у світі. Згадані міжнародні договори містять змістовно схожі норми щодо заборони дискримінації, що вказує на наявність єдиного підходу міжнародної спільноти – визнання принципу рівності, заборони дискримінації, допущення диференціації та застосування позитивних дій.

Література:

1. Заковряшина Е. Принцип недискримінації в праві Совета Європи. *Конституц. право: Восточноевроп. обозрение*. 2002. № 2 (39). С. 113–134.
2. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять від 25.06.1958 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161
3. Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_105.
4. Равлінко З.П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Л., 2016. 201 с.
5. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про сприяння Декларації про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства щодо заохочення та захисту загальновизнаних прав та основних свобод людини: захист прав жінок-правозахисників, 30 січня 2014 року, A/RES/68/181. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>.
7. Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини як новий напрям дослідження у вітчизняній теоретичній юриспруденції. *Вісник академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 30–41.
8. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 3-тє вид. К. : Реферат, 2010. 848 с.

PROBLEMS OF BILINGUALISM IN UKRAINE

Chychian O. O.

*Lecturer at the Department of Language Training
Odessa State University of Internal Affairs
Odessa, Ukraine*

Yuzheka R. S.

*First-year master's student distance learning
Faculty № 2 Educational and Scientific Institute of Law and Cyber Security
Odessa State University of Internal Affairs
Odessa, Ukraine*

One of the main features of Ukraine is the presence of a large number of different linguistic minorities. Of course, today the socio-linguistic situation in Ukraine is characterized as bilingualism or bilingualism. Hence, the study of the problems of bilingualism at the present stage of the country's development seems relevant.

First of all, it should be noted that bilingualism (bilingualism) is a specific state of public life in which the fact of functioning and coexistence of two languages within one state is observed and recognized. The source of bilingualism, as a rule, is the ethnic heterogeneity of society itself, for example, the existence in one state of two ethnic groups using different languages. Due to the fact that in the modern world there are almost no ethnically "pure" states, bilingualism, as a linguistic phenomenon, has become widespread [1, p. 36]. Of course, sometimes bilingualism has a positive phenomenon, for example, when there is a coexistence of two languages within one state, but in everyday life citizens communicate in the state language.

Bilingualism reflects a situation where two languages are recognized by the state as a result of legally established norms or laws at the official level and with equal status for each of these languages. Typical examples of countries with official bilingualism are Canada, Belgium, Finland, Kazakhstan and others. Informal bilingualism corresponds to a situation where only one of the two languages most commonly used by the people of that country is officially recognized. At the same time, the unrecognized second language continues to be widely used by a significant part of the population. Today, for some historical reasons, Ukraine belongs to such states, as well as some other states in the geographical area of the former Soviet Union [1, p. 36].

The language situation in Ukraine in recent years is quite paradoxical, because, according to the Basic Law of Ukraine (Constitution of Ukraine), the

state language is one, but two function freely with almost complete absence of the opponent's language in some regions. Objectively, Ukraine lives in the conditions of actual (not legal) bilingualism. Virtually, you can imagine the invisible border running across the country, which divides it into two parts: the eastern, where the use of Russian dominates (much of the eastern part passively speaks Ukrainian), and the western, where the Ukrainian language operates in all areas (most of the population of the western part fully speaks Russian)» [2, p. 62].

Currently, the situation in Ukrainian society is such that the communicative power of the Ukrainian and Russian languages, as well as their functional and social status are far from equal. In particular, in the national dimension, the Ukrainian language is more widely used among Ukrainian youth only in the field of education and official business situations, while in other communicative situations (entertainment, interpersonal communication, media news, literature and music) Russian dominates. In fact, even in the case of using the state language in the sphere of official communication, only one language is formed in the mind of the speaker, the lexical system of which includes Ukrainian and Russian plans of expression. An example of such language behavior is the use of Ukrainian-language «paper» terminology by Russian-speaking citizens when communicating in Russian. Linguistic conformism of Ukrainians, their habit of obeying the dictates of Russian-speaking communication partners have become a mass phenomenon, which is clearly shown by sociological studies of youth language behavior in situations of informal urban communication [3, p. 11].

It should be noted that in modern Ukraine there is a situation that leads to mass social conformism – more than half of the country's population is forced at the social level to switch to the Russian language. Administrative-directive ukrainization has already led to a gap between everyday and social levels of communication. The most difficult consequence of this gap is the fall of social morality and the establishment of the principle of double morality: for me – one, for others – the second [4, p. 54].

Thus, the existing problem requires a radical change in the situation within the state. The legislator must initiate internal changes and establish appropriate control over the implementation of citizens' legislation on communication in the state language. Because, one of the reasons for the manifestation of bilingualism on the territory of Ukraine is mass communication in another (non-state) language. The existence of two languages on the territory of our State has a negative impact not only on patriotism and devotion to the Motherland, but also on the younger generation.

References:

1. Павліченко Ю. В. Білінгвізм в Україні: причини й наслідки. *Управління розвитком*. 2013. № 15. С. 36–38.
2. Савченко Л. В. Міжмовні комунікації: проблеми білінгвізму в Україні. *Культура народів Причорномор'я*. 2003. № 37. С. 62–65.
3. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (мовне середовище м. Києва) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2002. 22 с.
4. Позняк Д. Комунікативні сфери української та російської мов у регіональному вимірі. *Соціальна психологія*. 2007. № 1. С. 53–69.

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ПРО ЗВ'ЯЗОК ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ЗІ СТРОКОМ ІСНУВАННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Гуйван П. Д.

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор Полтавського інституту бізнесу
м. Полтава, Україна*

З огляду на загально-прийнятну на сьогодні концепцію про розмежування цивільних правовідносин на регулятивні та охоронні актуальним є питання про строки існування відповідних суб'єктивних прав і кореспондуючих їм обов'язків. Оскільки строк є необхідним та невід'ємним елементом змісту матеріального цивільного права, визначеність з даного приводу надасть також певності у застосуванні необхідного юридичного інструментарію. Так, строк, протягом якого реалізується охоронне право на позов, як правило, має нормативне оформлення. Утім, ціла низка доктринальних досліджень та практичних коментарів зводиться до того, що суб'єктивні права та кореспондуючі їм обов'язки учасників зобов'язальних відносин можуть здійснюватися і поза межами вказаних темпоральних координат [1, с. 22]. Іншими словами, вплив встановлених строків існування та здійснення права не впливає на можливість його реалізації. Ми категорично заперечували та продовжуємо заперечувати подібний підхід, але він все ж має місце у правозастосуванні та доктрині. Тож виникає очевидна необхідність розглянути темпоральні характеристики регулятивних та охоронних строків більш ретельно.

У науковій літературі питання щодо тривалості реалізації суб'єктивного права в межах охоронного цивільного правовідношення вивчалися багатьма вченими. Разом з тим, залишаються ще не врегульованими окремі аспекти загальної проблематики. Суперечливим є законодавство та наукова думка стосовно питань цільового впливу часу на конкретні суб'єктивні цивільні права регулятивного чи охоронного змісту, характеру існування в часі об'єктивного права обчислення строків тощо. Зрештою, досі відсутня систематизація строків як регуляторів правовідносин, не напрацьовані єдині критерії їхньої оцінки. Наразі у

наукових працях переважно відбувається дублювання та відтворення темпоральних правових концепцій ще понад півстолітньої давнини, попри те, що окремі їх положення вже відверто застарілі та не відповідають реальній сутності сучасних матеріальних взаємодій. Калейдоскопічна розкиданість у актах різного рівня та спрямування нормативних положень, що стосуються темпорального правового регулювання, часто не пов'язаних одне з одним, а іноді і суперечливих, призводить до спотворення юридичної сутності деяких відносин, безпідставного зменшення чи розширення обсягу матеріальних прав та неоднозначного правозастосування.

Важливим темпоральним чинником, з яким у доктрині традиційно пов'язуються періоди існування та здійснення певних суб'єктивних цивільних прав, є термін закінчення позовної давності. Історично питання про існування суб'єктивного права після закінчення позовної давності – строку існування матеріального права на позов (іншими словами, – після втрати можливості захистити порушене право шляхом застосування державного судового примусу) виявилось більш досліджуваним у цивілістиці. На нашу думку, зазначену проблему про долю суб'єктивного цивільного права після спливу позовної давності слід досліджувати шляхом послідовного вирішення низки проміжних питань. Зокрема, для спрощення аналітичного підходу маємо спочатку встановити, чи існує порушене регулятивне право поряд з правом на його захист чи це те ж саме право в різних іпостасях, а може вказані права мають різну юридичну сутність, і вже потім, отримавши відповідь на ці питання і склавши уявлення про сутність повноважень їхнього носія, можемо вести мову про припинення чи продовження існування охоронюваного права після припинення можливості його судового захисту.

У науковій літературі немає одностайної думки щодо того, продовжує існувати суб'єктивне цивільне право після спливу позовної давності, чи ні. Між тим, це питання є надзвичайно актуальним для цивілістики. Від того, який статус має зобов'язання після закінчення давнісного строку, залежить, наприклад, можливість реалізації захисного повноваження носія порушеного права. У більшості літературних джерел з цивільного права окреслюється загальна позиція, що неодмінною властивістю суб'єктивного права є його здатність до примусового здійснення. Після порушення матеріального права особи іншою особою, воно набуває позовного забезпечення, а управнена особа може звернутися до суду за захистом матеріального права. Але, якщо протягом давнісного строку управнена особа не звернулася за судовим захистом, правовим наслідком спливу позовної давності стає неможливість здійснити належне їй матеріальне право примусово. Описана

картина не може чітко проілюструвати відповідь на питання, в якому стані знаходиться саме матеріальне право, що втратило здатність до примусового здійснення та чи існує таке незабезпечене примусом право взагалі.

Більшість дослідників намагається ув'язати дану проблематику із диспозицією норми, закріпленою у ч. 1 ст. 267 ЦКУ: виконання зобов'язання після закінчення давнісного строку є належним, а виконавець не може вимагати повернення виконаного, навіть якщо він не знав про спливи позовної давності. Таке правило було присутнє і в попередніх кодифікаціях. Разом з тим, очевидно, що якраз внутрішня сутність суб'єктивного права, притаманні йому якісні характеристики зумовили появу даного законодавчого правила, а не навпаки – виконання є належним і не може бути повернутим лише тому, що так вважає закон. До речі, подібним чином коментує дану правову ситуацію більшість її дослідників [2, с. 188–189; 3, с. 74–75]. Найбільш логічним з даної правової норми міг би бути висновок про те, що законодавство адекватно відобразило реально існуючу ситуацію, коли після закінчення строку давності і припинення можливості судового захисту порушеного регулятивного права повноваження щодо реалізації права в натурі все ж продовжує існувати, тому і реалізація його шляхом виконання обов'язку боржником буде цілком правомірною. Більше того, на цій же підставі ми вправі були б стверджувати, що, коли сутність суб'єктивного права полягає у позитивних діях кредитора, то ці дії також правомірно будуть здійснені після закінчення давнісного строку.

Та, на жаль, вказаний висновок не є очевидним. Справа в тому, що диспозиція коментованої норми цивільного законодавства сформульована напрочуд невдало. Можна ще зрозуміти таку її конструкцію на час свого первісного виникнення, адже теоретичні міркування дореволюційних та радянських цивілістів, як правило, зводилися до концепції, згідно з якою здатність суб'єктивного права до примусового захисту (примусової реалізації самого порушеного права) входить до складу змісту матеріального права. За даного правового підходу, у разі правопорушення саме суб'єктивне право, трансформуючись у так званий «напружений стан», набувало здатності до примусового здійснення за допомогою компетентного юрисдикційного органу держави. Та, наразі, коли зазначене вчення справедливо піддане критиці та напрацьована нова теорія щодо окремого юридичного забезпечення регулятивних та охоронних взаємодій, що загалом адекватно відображає реальний стан та сутність відповідних взаємин, розуміння зазначеного правила як припису про продовження існування регулятивного права після збігу давнісного строку виглядає по меншій мірі як анахронізм. За великим рахунком, воно у існуючій редакції є шкідливим, бо вносить

сум'яття у реальне сприйняття юридичного змісту матеріально-правових відносин, а надто – сприяє спотворенню цього сприйняття.

У чому, власне, річ? Квінтесенцією усієї проблематики, котра виникає при дослідженні суті коментованого нормативного правила, є те, що при буквальному його тлумаченні отримуємо такий невірний правовий посил: закінчення строку існування позовного домагання не впливає на тривалість самого охоронюваного. Оскільки, як ми це вже достеменно встановили, охоронюваним є регулятивне цивільне право особи, то з буквального розуміння вказаної правової норми, як правило, робиться наступний одіозний висновок: регулятивне право не припиняється із закінченням строку своєї дії, більше того, воно продовжує існувати упродовж перебігу тривалості позовної давності (матеріального строку для його захисту), а також і після закінчення даного періоду. Якщо прийняти цю побудову (а більшість дослідників сприймають її сьогодні саме у такому вигляді), то неодмінно виникає питання, а скільки ж ще буде тривати регулятивне право? І які тоді роль та значення встановлених сторонами чи законом темпоральних координат даного права?

Можемо зробити певні висновки. Проблема дослідження полягала, передовсім, у тому, що усі наукові концепції, напрацьовані у цивілістиці з даного питання, зводилися до того чи іншого обґрунтування встановленого законодавством механізму регулювання, і вже з огляду на існуюче непорушне нормативне правило підлаштовувати під нього зміст конкретних суспільних взаємин. Тож, і отримуємо досить об'ємні але недієві теорії. Скажімо, теза про продовження існування регулятивного права після збігу позовної давності абсолютно нічим не може бути підкріплена, окрім правила ч. 1 ст. 267 ЦКУ, відповідно до якого боржник, що здійснив виконання обов'язку після спливу давнісного строку, не вправі вимагати повернення виконаного, навіть коли він не знав про сплив давності. Використавши дане правило як догму, дослідники цілком логічно прийшли до хибного висновку: зобов'язання (а відтак, і відповідні суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що входять до його змісту) починається від моменту свого виникнення і триватиме, допоки не буде здійснене або припинене. Адже, поскільки у ч. 1 ст. 267 ЦКУ йдеться про виконання існуючого зобов'язання, воно не припиняється зі збігом позовної давності.

Література:

1. Груздев В.В. Истечение срока действия договора. *Право и экономика*. 2001. № 4. С. 21–24.
2. Вильнянский С.И. Лекции по советскому гражданскому праву. Отв. ред.: Рогожин А.И. Харьков : Изд-во Харьк. ун-та, 1958. Ч. 1. 339 с.

3. Абызов А.М. Право на иск и исковая давность. Построение правового государства: вопросы теории и практики. Ярославль, 1990. С. 73–75.

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА СТАДІЇ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Дідескул Д. Л.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Науковий керівник: Дяченко С. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-наукового інституту права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Кожна правова держава характеризується не лише попередженням порушень законодавства, прав і свобод людини, створенням гарантій та відновлення цих прав. Як гарантії забезпечення захисту прав та свобод громадян України в процесі цивільного судочинства виступають правові норми забезпечення апеляційного оскарження рішень суду першої інстанції. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України апеляційна скарга має бути налічувати такі компоненти: в чому полягає незаконність і необґрунтованість рішення чи ухвали; неповнота та неправильність встановлення обставин, які мають значення для справи; неправильність визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин; нові обставини проти доказів, використаних судом першої інстанції, тощо.

У системі засобів доказування судова експертиза відіграє одну з найважливіших ролей. Це пов'язано з тим, що висновок експерта є одним із джерел доказів під час розгляду цивільної справи і саме цей висновок може суттєво допомогти з'ясувати обставини справи та фактичні дані. Тому розглянемо проблеми призначення та проведення судової експертизи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки,

техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу, якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу [2].

Висновок експерта оголошується в судовому засіданні. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою ставить питання експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим ставить питання експертові позивач і його представник.

Проблеми, що пов'язані з призначенням та проведенням судової експертизи на стадії апеляційного провадження можна розглянути в таких трьох аспектах:

– По-перше, під час розгляду справи у суді першої інстанції судова експертиза не проводилася, а вже при розгляді справи на стадії апеляційного розгляду з'явилася така потреба, оскільки з'ясувати обставини можна лише за допомогою спеціальних знань, тобто при призначенні та проведенні судової експертизи.

– По-друге, експертиза може призначатися апеляційним судом у зв'язку з неповнотою або неясністю висновку експерта, що виконувалася під час розгляду справи судом першої інстанції. В даному випадку вбачаються підстави для призначення експертизи додатково, яку здійснюватиме той самий експерт або інший.

– По-третє, призначення експертизи судом апеляційної інстанції може бути викликане тим, що експерти під час розгляду справи першою інстанцією надали необґрунтований висновок або такий, що якимось чином суперечить іншим матеріалам у справі. В такому випадку судом призначається повторна експертиза, що покладається на іншого експерта.

Норма, відповідно до якої призначення експертизи судом є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи судом є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;

3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати [2].

Проте факт призначення експертизи ще не свідчить про те, що вона буде проведеною. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» витрати на проведення судової експертизи науково-дослідними установами Міністерства юстиції України у цивільних справах відшкодовуються у порядку, який передбачено чинним законодавством. Оплата експертизи відбувається за рахунок сторони, що подала клопотання. Якщо експертиза призначена за клопотанням обох сторін або з ініціативи суду, оплата відбувається обома сторонами. У разі несплати вартості експертизи суд скасовує ухвалу про її призначення і розгляд справи продовжується на підставі відомих доказів. Це є однією з причин не проведення експертиз як на стадії провадження справи судами першої інстанції, так і на стадії апеляційного провадження. За результатами аналізу статистичної звітності саме несплата сторонами вартості робіт з проведення експертизи стала причиною відмови у виконанні досліджень.

Основною причиною неможливості виконання судових експертиз на стадії апеляційного провадження є саме неналежним чином підготовлені матеріали для їх проведення, що пов'язано з необхідністю удосконалення правової регламентації інституту судової експертизи в цивільному процесі. Зокрема, це більше стосується необхідності чіткого визначення процедури отримання зразків, правового статусу спеціаліста у цивільному процесі, підстав для призначення додаткової та повторної експертизи.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 23.11.2021)

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9165> (дата звернення: 23.11.2021)

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Дмитришин В. С.

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

Державної наукової установи

«Науково-практичний центр профілактичної

та клінічної медицини» Державного управління справами

м. Київ, Україна

Розпорядження правами інтелектуальної власності не тільки являє собою струнку систему законодавчих та підзаконних актів, але і прямо передбачено Основним Законом нашої держави. Так Конституція України у статті 54 каже, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом, а стаття 41 встановлює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

У розвиток цих положень Конституції, Цивільний кодекс України присвячує окрему Главу 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» [1]. Глава 16 Господарського кодексу України передбачає можливість розпорядження правами на торговельну марку, винахід, корисну модель та промисловий зразок шляхом передавання прав на ці об'єкти як вклад у статутний капітал підприємства [2].

Можливість розпорядження правами передбачена також профільними законами у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, стаття 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» до прав, що впливають з державної реєстрації патенту, відносить можливість передавати на підставі договору виключні майнові права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником та право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору [3].

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у статті 16 до прав, що впливають зі Свідоцтва на торговельну марку відносить можливість передавати будь-якій особі виключні майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі

договору та право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання торговельної марки на підставі ліцензійного договору [4].

Стаття 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на передачу (відчуження) майнових прав будь-якій іншій особі повністю чи частково за авторським договором, а стаття 32, в свою чергу, закріплює право автору та іншої особи, яка має авторське право, надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору про передачу виключного або невиключного права на використання твору [5].

Враховуючи цивільно-правову природу прав інтелектуальної власності, природно, що базовим законодавчим актом щодо розпоряджання такими правами є Цивільний Кодекс України. Вищезгадана Глава 75 встановлює види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності (ст. 1107), до яких відносить ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Статті 1108–1110 присвячені визначенню ліцензії, її видам, визначенню ліцензійного договору, його суттєвим умовам, специфічним аспектам його умов, особливостям строку дії ліцензійного договору. Питання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності розглядаються в статті 1113. Стаття 1114 визначає, що ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності та ліцензійні договори не підлягають обов'язковій державній реєстрації (проте, є можливою), а факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до законодавства є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації.

До проблемних питань регулювання правовідносин у цій сфері необхідно, перш за все, віднести певну неузгодженість норм Цивільного Кодексу з нормами закону «Про авторське право і суміжні права». Це пов'язане з тим, що ЦК підходить до процесу розпоряджання правами з точки зору пропріетарної теорії інтелектуальної власності, а зазначений Закон – з точки зору теорії виключного права. Звідси впливає різночитання «ліцензії» / «ліцензійного договору», як зазначено в ЦК, з обов'язковою, прямо передбаченою Законом, формою «авторського договору про передачу виключного права на використання твору» або «авторського договору про передачу невиключного права на використання твору».

Суттєвим недоліком правового регулювання розпоряджання майновими авторськими правами є відсутність законодавчого врегулювання

питань відкритих (вільних) ліцензій, тобто односторонніх дозволів правовласника, які викладаються в договорі приєднання з зазначенням умов, на яких автор дозволяє використовувати твори необмеженому колу осіб, і до якого, будь-яка особа може приєднатись «в цілому».

Викликає суттєві незручності у процесі розпорядження правами на торговельну марку вимога законодавства (ч. 8 ст. 16 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»), про те, що якість товарів і послуг, виготовлених чи наданих за ліцензійним договором, не буде нижчою якості товарів і послуг власника свідоцтва і він здійснюватиме контроль за виконанням цієї умови. З одного боку зрозуміло, що ця вимога спрямована на захист прав споживачів від недобросовісних дій ліцензіата, а з іншого боку – вона суттєво обмежує права власника свідоцтва. Це пов'язане з тим, що якщо власник свідоцтва самостійно виробляє товари, які він ліцензує, то таку умову він буде криво зацікавлений внести до договору та зробити це, і без наявності обов'язкових приписів законодавства. Проте, якщо власник свідоцтва самостійно не здійснює виробництво таких товарів (чи надання послуг), то ця вимога законодавства є нездійсненою для ліцензіара і перешкоджає укладенню ліцензійного договору.

Окрім того є суттєва колізія, що виникає між ч. 9 ст. 16 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») та статтю 1114 ЦК України. Так, згідно Закону, «Сторона договору має право на інформування невизначеного кола осіб про передачу права власності на торговельну марку або видачу ліцензії на використання торговельної марки. Таке інформування здійснюється шляхом публікації в Бюлетені відомостей... з одночасним внесенням їх до Реєстру.

Проте, стаття 1114 ЦК прямо передбачає не право, а обов'язок державної реєстрації факту передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до законодавства є чинними після їх державної реєстрації, тобто, в тому числі і на торговельні марки.

Якщо ж казати про необов'язковість державної реєстрації ліцензійних договорів, то в цьому разі відсутність обов'язкової державної реєстрації створює певні негативні моменти для учасників ринку. Так, при державній реєстрації перевіряється наявність, належність та чинність прав, термін їх дії, право особи розпоряджатись такими правами, тощо. Окрім того, при укладенні субліцензійних договорів, субліцензіат позбавляється права на зазначене вище «інформування про видачу ліцензії», через те, що при відсутності реєстрації основної ліцензії, в реєстрації субліцензійного договору, йому буде відмовлено. Враховуючи зазначене, виглядає доцільним розглянути питання про внесення до законодавства змін, які передбачатимуть обов'язкову реєстрацію ліцензійних договорів.

Необхідно також зазначити, що міжнародні угоди, до яких наша держава приєдналась у встановленому законодавством порядку, передбачають обов'язок України забезпечити спрощення формальних вимог до укладання ліцензійних угод. Зокрема, пункт 4 статті 17 Сінгапурського договору [6] встановлює, що жодна Договірніа сторона не може вимагати зокрема, надання свідоцтва про реєстрацію знака, який є предметом ліцензії; надання ліцензійного договору чи його перекладу; зазначення фінансових умов ліцензійного договору. І якщо умова про ненадання свідоцтва та можливості не зазначати фінансові умови при реєстрації ліцензійного договору наше профільне патентне законодавство враховує, все ж наразі для реєстрації ліцензійного договору до Національного офісу інтелектуальної власності вимагається подання трьох примірників договорів для реєстрації ліцензійного договору [7]. На нашу думку, така ситуація також потребує негайного приведення вітчизняного законодавства до вимог міжнародного договору.

Література:

1. Цивільний кодекс України / *Відомості Верховної Ради України* від 03.10.2003–2003 р., № 40, стаття 356.
2. Господарський кодекс України / *Голос України* від 14.03.2003. № 49.
3. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» / *Відомості Верховної Ради України* від 15.02.1994–1994 р., № 7, стаття 32.
4. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» / *Відомості Верховної Ради України* від 15.02.1994–1994 р., № 7, стаття 36.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» / *Голос України* від 23.02.1994.
6. Сінгапурський договір про право товарних знаків / *Відомості Верховної Ради України* від 25.09.2009–2009 р., № 39, стор. 1477, стаття 547
7. Наказ Міністерства освіти і науки України N 576 від 03.08.2001 р. / *Офіційний вісник України* від 07.09.2001–2001 р., № 34, стор. 376

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ВИМОГИ ПРО ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМ ПОВ'ЯЗАНОГО З ПРЕДМЕТОМ СПОРУ ПРАВочИНУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Короєд С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права*

*Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Новий Цивільний процесуальний кодекс України в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 (далі – ЦПК) передбачив можливість подання позивачем заяви про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону (далі – заява). Проте як серед науковців, так й практиків відсутнє єдине розуміння форми і змісту такої заяви, строку її подання до суду, матеріально-правових та процесуальних наслідків недотримання вимог щодо форми і змісту такої заяви та пропуску строку на її подання, а також підстав її задоволення тощо.

Так, ч. 3 ст. 199 ЦПК встановлено, що якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви. А ч. 3 ст. 264 ЦПК передбачено, що ухвалюючи рішення у справі, суд, за заявою позивача, поданою до закінчення підготовчого провадження, може визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний із предметом спору правочин, який суперечить закону, якщо позивач доведе, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із незалежних від нього причин.

Правова природа зазначеної заяви залежить передусім від її форми і змісту, адже в тексті ЦПК законодавець неодноразово використовує термін «заява», проте в різних значеннях. Так, зі змісту положень ст. 199 і 264 ЦПК випливає, що така заява подається позивачем вже після подання ним до суду позовної заяви та відкриття провадження у справі, а метою подання такої заяви є визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину. Така мета, до досягнення якої прагне суб'єкт захисту, уособлюється в способах захисту права [1, с. 85]. З положень ст. 264 ЦПК випливає, що визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного із предметом спору правочину є відповідним способом захисту прав позивача, який

застосовує суд в своєму рішенні. Серед науковців і в судовій практиці прийнято ототожнювати способи захисту із предметом позову, тобто предмет позову завжди кореспондує зі способами захисту права. При цьому зміст позовних вимог, які позивач повинен зазначити в позовній заяві, і є предметом позову, під яким розуміють визначену позивачем вимогу до суду, в якій висловлені правові (матеріальні і процесуальні) заходи, що мають бути ним вжиті і привести до припинення правопорушення, відновлення прав та відшкодування завданої шкоди з боку відповідача. При цьому, з огляду на застосовану в тексті ЦПК термінологію, такі поняття, як «вимоги позивача», «заявлені вимоги», «позовні вимоги», «позов» вживаються як синоніми. А в тексті ч. 3 ст. 264 ЦПК законодавець прямо називає заяву позивача про визнання недійсним пов'язаного із предметом спору правочину – «відповідною вимогою» позивача, яку він не міг включити до позовної заяви.

Отже, заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину є «відповідною вимогою позивача», тобто позовною вимогою, яку позивач доповнює до своїх попередніх (первісних) позовних вимог, викладених в позовній заяві. А відтак, будучи синонімами слова «позов», ці поняття мають такі саме елементи, як й сам позов, тобто предмет, підставу і сторони.

Враховуючи, що позов пред'являється до суду у формі подання позовної заяви (ч. 1 ст. 184 ЦПК), тому так би мовити «внести зміни» до позовної заяви шляхом доповнення (включення) додатковою позовною вимогою (яка повинна містити предмет, підставу і сторони чи сторони, до якої чи яких така вимога буде адресована) можна лише у спосіб і формі, передбаченій ЦПК, адже згідно із ч. 1 ст. 13 суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу. Причому таке доповнення позову новою (додатковою) позовною вимогою про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину буде відповідати встановленим ст. 188 ЦПК правилам об'єднання позовів та при цьому не буде одночасною зміною підстави і предмета позову, оскільки фактично буде змінений (доповнений) предмет первісного позову. Також варто враховувати існуючу судову практику, яка виходить з того, що згідно зі ст. 16, 203, 215 ЦК для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Отже, з вищевикладеного випливає, що за своїм характером заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину є заявою про зміну предмета позову, яку можливо подати лише до закінчення

підготовчого засідання (або не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі, якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження) (ст. 49 ЦПК). Разом з тим, враховуючи, що така заява буде містити нову (додаткову) «позовну вимогу» – вимогу про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину, яка повинна включати в себе елементи – предмет, підставу та сторони, а також беручи до уваги, що конкретні «позовні вимоги» заявляються позивачем в позовній заяві у вигляді викладу змісту позовних вимог (тобто предмета позову) та обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (тобто підстави позову) і визначення особи – порушника, тому з цього випливає висновок, що вказана заява за формою і змістом має відповідати вимогам, встановленим ст. 175 ЦПК щодо форми і змісту до позовних заяв, але з одночасним надісланням (наданням) копій такої заяви іншим учасникам справи (ч. 2 ст. 183 ЦПК), а також сплатою судового збору за додаткову позовну вимогу (ч. 3 ст. 176 ЦПК). Таке розуміння правової природи вказаної заяви узгоджується із правовою позицією, викладеною Верховним Судом в одній зі справ [2]. Причому така заява, на нашу думку, може іменуватись як «заява про зміну предмета позову», так й «заява про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину».

А якщо до такої заяви мають застосовуватись такі саме вимоги щодо форми і змісту, як й до позовної заяви, тому з огляду на положення ч. 9 ст. 10 ЦПК за аналогією також підлягає застосуванню ст. 185 ЦПК, якою визначено підстави залишення позовної заяви без руху для усунення недоліків та підстави повернення заяви. Проте, на нашу думку, перед оцінкою такої заяви на відповідність вимогам ст. 175 ЦПК, мають спочатку застосовуватись положення ч. 3 ст. 199 ЦПК, якою визначено дії суду у випадку подання позивачем такої заяви (навіть неналежно оформленої), а також строк для її подання, – до закінчення підготовчого провадження (а якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, то згідно з ч. 3 ст. 49 ЦПК така заява має бути подана не пізніше ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі). Зазначений строк є процесуальним строком, встановленим законом (ст. 120 ЦПК) та визначається вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати (ст. 122 ЦПК) і закінчується наступного дня після настання події (ч. 4 ст. 124 ЦПК). Частиною другою ст. 126 ЦПК передбачено, що документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. При цьому, згідно з ч. 1 ст. 127 ЦПК суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними. Таким чином, така заява підлягає залишенню без розгляду, якщо її подано після

закінчення підготовчого засідання і якщо позивач не подав заяву про поновлення пропущеного процесуального строку або судом було відмовлено в його поновленні. Інших підстав для залишення такої заяви без розгляду чи можливості відмови в її прийнятті або її повернення ЦПК не передбачає.

Отже, якщо заяву про визнання недійсним пов'язаного з предметом спору правочину було подано в межах встановленого законом процесуального строку (або цей строк було поновлено судом) та оформлено відповідно до вимог, передбачених ст. 175 ЦПК, то лише в цьому випадку у суду є підстави для прийняття такої заяви до розгляду (причому обов'язкове процесуальне «оформлення» її прийняття письмовою чи протокольною ухвалою ЦПК не передбачає) та надання відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви (ч. 3 ст. 199 ЦПК). Суд також згідно з ч. 7 ст. 83 ЦПК, з огляду на змінений (доповнений) предмет позову, залежно від доповнених обставин має встановити строк подання учасниками справи додаткових доказів. Прийняття судом такої заяви зумовлює у суду процесуальний обов'язок її розгляду і вирішення. Причому задоволення або відмова в задоволенні такої заяви залежить як від загальних – матеріально-правових підстав, так й спеціальних – процесуальних підстав. Така процесуальна підстава прямо передбачена ч. 3 ст. 264 ЦПК, згідно з якою однією із обов'язкових передумов визнання судом недійсним пов'язаного із предметом спору правочину за заявою позивача (поданою в порядку ч. 3 ст. 199 ЦПК) є доведення позивачем того, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із незалежних від нього причин. І лише після того, як суд встановить, що позивач довів поважність таких причин, суд повинен давати оцінку такій позовній вимозі з огляду на матеріально-правові підстави, передбачені цивільним законодавством.

Література:

1. Рожкова М.А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора. М. : Волтерс Клувер, 2006. 416 с.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31.03.2021 у справі № 357/8533/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96631893>.

ПІДСТАВИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Семенюк І.-А. М.

*студентка третього курсу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Науковий керівник: Яновицька Г. Б.

*доктор юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

На сьогоднішній день договір дарування є поширеним способом передання майна у власність. Даний договір має свої особливості припинення, які передбачені у цивільному кодексі України [1]. Так, договір дарування може припинитися у декількох випадках:

- у випадку його розірвання;
- через односторонню відмову;
- смерть сторони.

На нашу, думку цей перелік є вичерпним. Цивільний кодекс України передбачає підстави, за яких дарувальник може розірвати договір дарування:

- якщо дарувальник передав річ організації транспорту, зв'язку або іншій особі для вручення її обдаровуваному, і таке вручення ще не відбулося (ч. 2 ст. 722 ЦК);
- у разі істотного погіршення майнового стану дарувальника після укладення договору з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ч. 1 ст. 724 ЦК);
- якщо обдарований не виконав обов'язок на користь третьої особи (ст. 726 ЦК);
- коли дарунком є нерухомі речі чи інше особливо цінне майно, і обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника (у такому випадку право вимагати розірвання договору візування одержують спадкоємці дарувальника), його батьків, дружини (чоловіка) або дітей (ч. 1 ст. 727 ЦК);
- якщо обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність (ч. 2 ст. 727 ЦК);
- у разі недбалого ставлення обдарованого до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, внаслідок чого ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена (ч. 3 ст. 727 ЦК).

При цьому під прийняттям обдаровуваним дарунка цивільне законодавство визначає не лише прийняття безпосередньої речі, що є предметом договору, а й її символів (ключів від автомобіля чи квартири, технічних паспортів на побутову техніку тощо), а також документів, які посвідчують право власності на цю річ чи інших документів, що посвідчують належність дарувальникові предмета договору [2, ст. 854–856]. Також потрібно пам'ятати, що і дарувальник у разі істотного погіршення майнового стану, може відмовитись від договору.

Розірвання договору можливе лише в судовому порядку при порушенні умов ст. ст. 726, 727 ЦК України. Для вимог про розірвання договору дарування законодавством встановлено скорочений строк позовної давності тривалістю в один рік (ст. 728 ЦК, п. 5 ч. 2 ст. 258 ЦК). Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа (тобто у даному випадку дарувальник або обдарований) довідалася чи могла довідатися про порушення свого права (ч. 1 ст. 261 ЦК) [2, ст. 854–856].

На думку Ісаєва А.М, ця норма регулює відносини, що виникають після передачі дару, тому поширюється і на реальні договори дарування, і на консенсуальні. Умовою відповідальності є те, що дарувальник знав про недоліки і особливі властивості речі, але не попередив обдаровуваного. Можна стверджувати, що наведена норма не враховує питання відповідальності дарувальника за фактичні недоліки речі як такі, а також за недоліки в праві на відчужуваний дар [3, ст. 19–20].

Відповідно до ч. 2 ст. 720 ЦК України: батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних.

У судовій практиці є достатньо справ щодо порушення положень ст. 725 ЦК України. Таким прикладом є ухвала Апеляційним судом Харківської області.

За обставинами справи особа звернулась з позовом про розірвання договору дарування, в якому зазначала про те, що подарувала квартиру своєму чоловікові з домовленістю, що зазначена квартира буде подарована їхньому сину на повноліття. Відповідач не виконав свою обіцянку та не подарував квартиру сину, зруйнував у квартирі стіни, в ній не проживає сам і позбавляє можливості її з сином проживати у квартирі.

Суд першої інстанції задовольнив позов. Попри це апеляційний суд скасував це рішення, вказавши, що наявність кредитної заборгованості та несплати відповідачем комунальних платежів за спірну квартиру не є обставиною, яка може беззаперечно свідчити про загрозу безповоротної втрати дарунку у розумінні ч. 2 ст. 727 ЦК України. Крім того, суд звернув увагу на те, що зі змісту договору не вбачається, що обдарований брав на себе обов'язок вчинити певні дії майнового характеру, передбачена ст. 725 ЦК України, зокрема відчужити квартиру на користь свого сина по досягненню ним повноліття.

З таким рішенням апеляційного суду погодився і Верховний Суд [4].

Таким чином, підставою для відмови у задоволенні позовних вимог у цій справі стала недоведеність позивачем обставин, з якими закон пов'язує наявність підстав для розірвання договору дарування.

Наслідком розірвання договору дарування є припинення цивільних прав та обов'язків між сторонами договору. Обдарований має повернути річ дарувальникові, у натурі з урахуванням можливого природного зносу за період перебування речі в обдаровуваного. Тобто річ може перебувати у будь-якому стані, а дарувальник зобов'язаний її прийняти. У свою чергу, якщо обдарований поніс витрати на утримання цієї речі, то вони не підлягають поверненню.

Отже, припинення договору дарування є правовою підставою зупинення цивільних прав та обов'язків між сторонами (припинення зобов'язань). Слід зазначити, що правова регламентація договору дарування в цивільному кодексі України у більшості випадків належно забезпечує захист прав і законних інтересів як дарувальника, так і обдаровуваного.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15)
2. Договірне право. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2009. Ст. 854–856.
3. Ісаєв А.М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків : НЮА України ім. Я. Мудрого, 2009. Ст. 19–20.
4. Ухвала від 10.11.2016 № 641/11195/15-ц Апеляційний суд Харківської області URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/64232664>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Сенік Д. А.

*студент 4 курсу факультету електроніки та енергетики
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Якуніна А. О.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Сім'я є складним багатограним явищем, у зв'язку з чим виступає об'єктом вивчення не тільки юридичної, а й інших наук. Пропонуються дефініції поняття сім'ї в соціологічному значенні, в демографічному, філософському, психологічному значенні [1, с. 33].

Сімейно-правові відносини є відносними, оскільки вони виникають між конкретними особами – подружжям, батьками та дітьми тощо. Підставою виникнення сімейних правовідносин є специфічні юридичні факти – шлюб та спорідненість, материнство, батьківство всиновлення тощо.

Як правові гарантії реального здійснення наданих суб'єктам прав та обов'язків застосовуються санкції, передбачені нормами сімейного, цивільного, адміністративного та кримінального права.

Підставою виникнення сімейних правовідносин є специфічні юридичні факти – шлюб та спорідненість, материнство, батьківство всиновлення тощо.

Сімейні права та обов'язки є чітко індивідуалізованими й невідчужуваними, причому не лише особисті, а і майнові [2, с. 23].

Структура сімейних правовідносин, тобто їх внутрішня організація, складається з кількох елементів: суб'єктів, об'єкта та змісту, і проявляється у взаємозв'язку цих складових. Суб'єктами сімейних правовідносин є особи, які мають певні права та обов'язки один щодо одного. Специфічною рисою суб'єктів сімейних правовідносин є те, що ці особи виступають у певному правовому статусі, який характеризується певною стабільністю, що дозволяє індивідуалізувати учасника правовідносин: мати, батько, чоловік, дружина, дитина тощо. Суб'єктами сімейних відносин можуть бути лише фізичні особи, а держава забезпечує правове нормування сімейних відносин і через свої спеціально створені органи, зокрема органи опіки та піклування, надає необхідну допомогу їх суб'єктам [3, с. 12].

У ч. 1 ст. 3 СК України сформульовано визначення сім'ї: сім'я є первинним та основним осередком суспільства [4, с. 57]. Відповідно до ч. 1 ст. 4 СК України, особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї [5, с. 71].

Згідно з ч. 4 ст. 4 СК України, кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя. Право на повагу передбачає насамперед невтручання держави у сімейне життя [6, с. 106].

Сімейну дієздатність визначають як здатність самостійно здійснювати суб'єктивні сімейні права та виконувати відповідні правам другої сторони обов'язки, а також відповідати за свої дії [7, с. 41].

Об'єктом особистих немайнових відносин є особисті немайнові блага – право на материнство (батьківство) (ст. 49, 50 СК України), на виховання дитини (ст. 151, 152 СК України), право кожного з подружжя на повагу до своєї індивідуальності, звичок та уподобань (ст. 51 СК України) тощо. Зміст сімейних правовідносин становлять суб'єктивні права та обов'язки їх учасників. Під суб'єктивним правом розуміють міру можливої поведінки особи, яка складається з можливості вести себе певним чином, вимагати від інших осіб не перешкоджати цій поведінці й у необхідних випадках звертатися за захистом до відповідних державних органів. Суб'єктивний обов'язок – це міра належної поведінки. Вона складається з обов'язку вчинити певну дію або утриматися від вчинення тих чи інших дій [8, с. 36].

Об'єктами сімейних правовідносин визнають нематеріальні та матеріальні блага, з приводу яких виникають сімейні правовідносини.

Дії – це реальні життєві обставини, які є результатом свідомої поведінки людей. Дії можуть бути правомірними, тобто такими, що відповідають приписам правових норм (реєстрація шлюбу, укладення шлюбного договору, визнання батьківства тощо), і неправомірними, тобто такими, що суперечать закону (ухилення від сплати аліментів, зловживання батьківськими правами та ін.).

Подіями є юридично значущі обставини, які перебувають поза волею людини (смерть, народження дитини, захворювання, яке викликає неможливість виконання опікунських обов'язків).

Відповідно до ч. 1 ст. 162 СК України, суд може постановити рішення про відібрання дитини, якщо один із батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими дитина проживала на підставі закону або рішення суду, змінить місце її проживання, зокрема способом її викрадення.

СК України також пропонує такий спосіб захисту сімейних прав, як відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

У випадках, передбачених СК України, особа має право на попереднє звернення по захист своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та

піклування. Орган опіки та піклування надає допомогу особі у здійсненні нею своїх сімейних прав і виконанні сімейних обов'язків в обсязі та в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами. У випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення по захист своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування. Згідно з ЦК України, в окремих випадках, передбачених Конституцією та іншими законами, захист сімейних прав може здійснюватися в адміністративному порядку (ст. 17 ЦК України). Здійснити захист цивільних прав можуть також органи нотаріату (ст. 18 ЦК України). До того ж, згідно з положеннями ст. 55 Конституції, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, зокрема, здійснюючи самозахист (ст. 19 ЦК України) [9, с. 87].

Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом 10 днів від часу його виникнення заінтересована особа не звернулася по захист своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 170 СК України (ч. 2 ст. 19 СК України); якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу (ч. 1 ст. 95 СК України).

Подружжя має право укласти договір про надання утримання одному з них, у якому визначити умови, розмір і строки виплати аліментів (ч. 1 ст. 78 СК України); у договорі про сплату аліментів на дитину батьки визначають розмір та строки виплати (ч. 1 ст. 189 СК України).

Література:

1. Пономаренко О. М. Щодо поняття сім'ї у сучасній теорії сімейного права в законодавстві України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2014. Вип. 21. С. 33–44.

2. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 200.

3. Нечаева А. М. Семейное право: актуальные проблемы теории и практики / А. М. Нечаева. М. : Юрайт-издат, 2007. С. 280.

4. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право України : підручник для студ. ЗВО; за заг. ред. В. П. Мироненко. К. : Правова єдність, 2008. С. 477.

5. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. К. : Істина, 2004. С. 400.

6. Дутко А. О., Мних С. Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 106.

7. Косова О. Ю. Семейное и наследственное право России : учеб. пособие / О. Ю. Косова. М. : Статут, 2001. С. 309.

8. Сімейне право України : підручник / за ред. В. С. Гопанчука. Київ : Істина, 2002. С. 304.

9. Сімейне право України : навч. посіб. / за ред. Є. О. Харитоновна. К. : Істина, 2008. С. 200.

СУДОВО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тіліченко Я. О.

студент групи ПМПФ 19-1

*Факультет підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції*

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Науковий керівник: Самілик Л. О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

*Факультет підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції*

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Правовий розвиток України неможливий без ефективної роботи судової системи. Протягом багатьох років Верховний Суд України відіграє пріоритетну роль у відповідальній та складній місії судової влади. Історія його діяльності – це процес досягнення однієї з найвищих цінностей українського народу – справедливості.

Відповідно до Конституції України, юрисдикція судів охоплює всі правовідносини, що з'являються у державі [1]. Тому всі права, свободи та обов'язки громадян підлягають судовому захисту та всі суспільні відносини регулюються законом, у разі появи спору вони можуть бути предметом судового розгляду.

Судово-правова реформа 2016 року посилила роль правових позицій Верховного суду у національній правозастосовній практиці [2]. Це один із позитивних кроків на шляху реформування судового процесу в Україні порівняно з невирішеним комплексом питань судової системи, юридичних процедур та пов'язаних із ними правових інститутів.

У цьому ж законі пропонувалося вдвічі скоротити склад нового Верховного суду (створено у 2016–2019 роках). Мотиви цього кроку загалом не розголошуються. Рада Європи та Венеціанська комісія розкритикували її, пославшись на необхідність насамперед значно знизити навантаження на суд, а також незавершену реформу нижчестоящих судів [3]. Проте Конституційний суд України визнав неконституційними положення щодо скорочення складу Верховного суду та Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС), до яких Президент вніс закон про усунення неконституційних положень у червні 2020 року [4].

Судова реформа – одне з основних завдань боротьба з корупцією та забезпечення економічного процвітання в Україні. Зобов'язання України у червні-липні 2020 року перед Міжнародним валютним фондом та Європейським союзом підтвердили значимість та пріоритет судової реформи, особливо, з точки зору необхідності підвищення ефективності судової системи, зокрема, та судової системи загалом. Однак поки що перешкодами на шляху до виконання цих завдань є:

1) низький рівень довіри до судової системи, в основному через корупційні зв'язки та практику впливу, неналежну поведінку багатьох суддів, залежність та взаємну відповідальність;

2) неефективна діяльність і навіть саботаж реформ з боку Вища рада правосуддя (ВРП) з більшістю суддів у її складі, діяльність, яка збільшує прийняття народом корупції у судовій системі [5];

3) неспроможність ВРП та колишнього складу ВККС щодо політики реструктуризації та оновлення судової влади; відсутність підготовки нового складу ВККС, що зупинило процеси конкурсного відбору, перекладу та оцінки суддів;

4) непослідовність у процесі реорганізації судів місцевого та апеляційного рівнів, заповнення вакансій не шляхом конкурсних іспитів, а перевтілення існуючих суддів до нових судів;

5) обмежений доступ до правосуддя через брак кадрів у судах, велику завантаженість суддів та поширеність судових розглядів;

6) слабка націленість судів задоволення потреб користувачів послуг системи правосуддя в правосудді, нерозвиненість електронних услуг.

Потрібно посилити політику судової реформи. Бажано розробити нову стратегію (концепцію) подальших кроків у сфері судової реформи, яку підтримає громадянське суспільство, бізнес та міжнародні партнери України.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр#Text> (дата звернення: 01.12.2021)

2. Центр політико-правових реформ. URL: <https://tinyurl.com/y4hmp619> (дата звернення: 01.12.2021)

3. Council of Europe. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)027-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)027-e) (дата звернення: 01.12.2021)

4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69228 (дата звернення: 01.12.2021)

5. Провали Вищої Ради Правосуддя. URL: <https://vrpfails.dejure.foundation/> (дата звернення: 01.12.2021)

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Феденьків Ю. А.

*студентка третього курсу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Науковий керівник: Батенчук М. М.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

Проблема безпліддя турбувала людей протягом всієї історії людства і бере свій початок ще задовго до нашої цивілізації. Явище сурогатного материнства має глибоке коріння і давню історію, відповідно не є новою сучасного світу. Для прикладу можна використати тексти Старого Завіту, зокрема історію про Рахіль, яка будучи безплідною, запросила свою невільницю Білгу, щоб та зачала та виносила дитину Якова. Історія зберегла чимало випадків, коли служниць або наложниць використовували для, так званого, «традиційного сурогатного материнства».

Проте, попри довгу історію, у світі та й зокрема в Україні немає єдиного підходу щодо розв'язання питання про законодавче регулювання відносин сурогатного материнства. Аналізуючи праці сучасних науковців, можна дійти висновку, що кожен з них обґрунтовує цілком протилежну до інших позицію. Кожна держава має самостійно розв'язувати питання про заборону чи дозвіл сурогатного материнства на її території. Така позиція знайшла своє підтвердження у рішенні

ЄСПЛ у справі «Labassee v. France» [1]. Отже, питання замінного материнства регулюється національним законодавством кожної окремої держави, що, як наслідок, тягне за собою колізії та можливе затягування судових процесів, оскільки у дані правовідносини можуть вступати як апатриди, так і біпатриди чи іноземці.

Чинне законодавство різних країн світу все частіше схиляється до більш лояльного ставлення до питання сурогатного материнства і надає право безплідним парам скористатись послугами цього інституту. Так, законодавство Ізраїлю, Греції, Канади, Румунії, Бразилії та Аргентини, Австралії, Великобританії, України (з 1997 року), майже всіх штатів США сьогодні дозволяє комерційне сурогатне материнство. У деяких державах уряд не розробив чіткого нормативно-правового регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій. Зокрема, у Чехії, Японії, Бельгії, Мексиці, Нідерландах закон не встановлює чіткої заборони, проте й затверджених розпоряджень в цій сфері медицини немає. Низка держав, серед яких Австрія, Швеція, Франція, Естонія та Іспанія, прямо забороняють виношування дитини сторонньою жінкою.

В Україні порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій, зокрема відносини сурогатного материнства, найбільш повно врегульовані наказом Міністерства охорони здоров'я України № 787 від 09.09.2013 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» (далі – Наказ) [4]. Цим Наказом закріплюються необхідні умови для проведення сурогатного материнства, показання та протипоказання, алгоритм здійснення програми замінного материнства, інформація щодо державної реєстрації народження дитини та перелік документів для проведення сурогатного материнства. На рівні закону регулювання сурогатного материнства закріплюється виключно у ст. 123 Сімейного кодексу України, відповідно до якої «подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій» [6]. Досліджуючи законодавство, констатуємо, що в Україні відсутній перелік прав і обов'язків учасників програми сурогатного материнства, не передбачено й відповідальності за порушення. Також немає закріпленого уніфікованого визначення самих відносин замінного материнства. Для прикладу, у Рішенні Апеляційного суду Харківської області у справі № 645/9412/14-ц від 25 червня 2015 р. вказано, що за загальним визначенням сурогатне материнство – це процес штучного запліднення, виношування й народження дитини жінкою (сурогатною матір'ю) з метою передачі дитини названим батькам згідно з договором за винагороду або без неї [5]. Ці прогалини у законодавстві уможливають зловживання з боку

закладів охорони здоров'я, потенційних батьків та сурогатних матерів щодо порушення прав суб'єктів цивільних правовідносин сурогатного материнства.

Необхідність і важливість нормативно-правового регулювання сурогатного материнства підтвердилась під час пандемії COVID-19. Карантинні норми з обмеження перетину кордону України перешкоджають можливості іноземних батьків забрати своїх дітей, які народились на території України. Заклади охорони здоров'я, що надають послуги з допоміжних репродуктивних технологій, не отримували розпоряджень щодо алгоритму дій в умовах карантину, тому керувались лише локальними рішеннями, що не завжди сприяли розв'язанню проблеми.

Інститут сурогатного материнства вимагає тотального реформування, що повинно відображатись в усуненні усіх наявних прогалин у законодавстві, захисті від неправомірних посягань на особисті права та інтереси людини й нормативно-правовому закріпленні всіх аспектів замінного материнства.

Література:

1. EGMR 26.06.2014 665941/11 – Labassee/France. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22: \[%22001-145180%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C22001-145180%5C22%5D%7D)
2. New comparative study on surrogacy in the EU. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET\(2013\)474403_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET(2013)474403_EN.pdf).
3. Квіт Н.М. Інститут сурогатного материнства: проблеми колізійного регулювання. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 38–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_14_8
4. Про затвердження порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій : Наказ МОЗ України від 09.09.2013 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#n105>.
5. Рішення Апеляційного суду Харківської області від 25 червня 2015 р. у справі № 645/9412/14-ц. Єдиний реєстр судових рішень
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ

Чуєнко В. І.

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Антоненко В. В.

*магістрант кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права імені Князя
Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Одним із способів ефективного захисту інтересів учасників цивільних правовідносин є відшкодування збитків, до складу яких відноситься упущена вигода. Відсутність чіткого законодавчого регулювання визначення та обчислення упущеної вигоди зумовлює необхідність аналізу наукових підходів до характеристики даного поняття.

Увагу дослідженню категорії «упущена вигода», особливостей її відшкодування, а також міжнародного досвіду приділяли у своїх працях І. В. Розізнана [1], М. О. Мельничук [2], Л. М. Баранова [3], К. М. Ковальчук [4].

Цивільний Кодекс України упущеною вигодою визначає доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене [5]. Дещо інше поняття міститься у статті 225 Господарського Кодексу України, відповідно до якої до складу збитків входить, зокрема, недержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання забов'язання другою стороною [6].

Представники господарницького підходу зазначають про більшу досконалість саме останнього визначення, посилаючись на те, що у Цивільному Кодексі України відсутнє поняття реальної можливості, форм її вираження та поняття звичайних обставин [2; 78]. Цивілісти у свою чергу звертають увагу на існування суперечності між статтями 224 та 225 Господарського Кодексу України, а саме на змішування понять «дохід» та «прибуток», які в розумінні податкового законодавства мають різне значення [1; 27]. Крім того, категорія «втрачена вигода» не відбиває сутності цього виду збитків, адже її отримання лише передбачалося. Тобто така вигода не існувала та не була складовою майна особи, тому не може бути втраченою [3; 6].

Серед детермінуючих ознак упущеної вигоди І. В. Розізнана виділяє реальність, передбачуваність, очікуваність майнового приросту у поєднанні з вірогідністю його отримання [1; 29].

Передбачуваність як риса має ключове значення, адже відмежовує поняття упущеної вигоди від неодержаних доходів, які у свою чергу характеризуються запланованістю. Також передбачуваність визначає характер причинно-наслідкового зв'язку, доведення якого є необхідним для відшкодування. Упущена вигода є збитками, що завдаються в непрямій формі, тому зв'язок між порушенням та шкодою має бути передбачуваним особою. Встановлення приново-наслідкового зв'язку виражається в наявності трьох основних умов: темпоральна першість порушення відносно факту виникнення збитків; порушення є необхідною і достатньою умовою нанесення збитків; порушення є єдиною причиною нанесення збитків за конкретних обставин справи.

Окрім значення в наукових працях приділяється критерію звичайних обставин, що критикується рядом вчених, адже має оціночний характер та не знаходиться в причинному зв'язку з правовою поведінкою сторін. Тому при визначенні права на відшкодування упущеної вигоди повинні враховуватися обставини конкретної справи.

З аналізу судової практики можна виділити ще одну особливість упущеної вигоди – складність доказування. За господарницьким підходом при визначенні реальності неодержаних доходів мають враховуватися заходи, вжиті кредитором для їх одержання. Тобто, у вигляді втраченої вигоди відшкодовуються ті збитки, які документально підтвержені. Підставою для стягнення не може бути лише теоретично обґрунтована можливість отримання доходу.

Проте більш сутнісно обґрунтованою вважається думка, сформована на основі тлумаченні цивільного законодавства. Доказування за своєю суттю пов'язане із з'ясуванням обставин, що мали місце в минулому. Доведеність упущеної вигоди, що характеризується імовірністю, повинна виражатися у наведенні розумних підстав, що постраждала особа могла отримати дохід у певному розмірі.

У Цивільному Кодексі міститься положення про те, що у випадку одержання особою доходів внаслідок порушення права розмір упущеної вигоди не може бути меншим від одержаних доходів.

Для відшкодування збитків, до складу яких входить упущена вигода необхідна наявність усіх елементів складу цивільного правопорушення, а саме – протиправної поведінки, шкоди, причинно-наслідкового зв'язку та вини.

Отже, упущена вигода є специфічним елементом збитків. Важливим для вдосконалення процесу її відшкодування є уніфікація законодавства, а також розроблення методик її розрахунку, що дозволить забезпечити ефективний захист учасників цивільних правовідносин.

Література:

1. І. В. Розізнана. Поняття та ознаки упущеної вигоди в цивільному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2/2014. С. 26–30.
2. М. О. Мельничук. Відшкодування втраченої вигоди в господарській діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3/2017. С. 78–81.
3. Л. М. Баранова. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав. Теорія і практика правознавства. *Електронне наукове фахове видання Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2011. № 1.
4. К. М. Ковальчук. Сутність недоотриманих доходів та основні засади їх визначення. *Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. № 9. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/ekonomika/2019/9/sushhnost-nedopoluchennyh-dohodov-i-osnovnye-printsipy-ih-opredeleniya/>.
5. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text>.

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ

Орешкін В. П.

студент факультету адвокатури

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

В умовах глобалізації та розвитку ринкової економіки в світі почали з'являтися нові та досить ефективні способи ведення господарської діяльності. Одним із таких напрямків став франчайзинг. Міжнародний франчайзинг як одна з форм бізнесу сьогодні досить динамічно розвивається, оскільки франшиза є більш простим способом проникнення підприємств на світові ринки і не потребує значних інвестиційних ресурсів для започаткування справи.

Ще у 2003 році Жерар Дельтей охарактеризував франчайзинг як «організацію бізнесу, в якій компанія (франчайзер) передає незалежній людині або компанії (франчайзі) право на продаж продукту або послуг цієї компанії. Франчайзі зобов'язується продавати цей продукт або послуги за задалегідь визначеними законами і правилами ведення бізнесу, що установлює франчайзер. В обмін на здійснення всіх цих правил франчайзі одержує дозвіл використовувати ім'я компанії, її репутацію, продукт і послуги, маркетингові технології, експертизу і механізми підтримки» [1, с. 11]. Наведене визначення залишається актуальним й до сьогодні.

Але такого виду господарської діяльності та господарських відносин між учасниками ринку як франшиза в Україні досі не існує. Але не існує лише формально, адже на сьогодні законодавче визначення франшизи у внутрішніх нормативно-правових актах країни відсутнє.

Відносини франчайзингу регулюються договором комерційної концесії. В першу чергу особливості зазначеного договору регулюються Главою 76 Цивільного Кодексу України. Відповідно до ст. 1115 ЦК України За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [2].

За своєю суттю відносини між сторонами за таким договором і є франчайзинговими, але відсутність профільного законодавства та понятійного апарату призводить до певних труднощів, особливо у випадках з іноземним капіталом, якщо стороною договору виступає іноземець або якщо підприємство щодо якого виникають зазначені відносини зареєстроване за межами України.

Ми погоджуємось із тезою А.В. Цират законодавство вводить в оману суспільство, називаючи договір франчайзингу договором комерційної концесії. Предметом договору є право на використання об'єктів інтелектуальної власності. «Взаємовигідні відносини» означають, що договір укладається між не пов'язаними між собою особами (як фізичними, так і юридичними), які через певний час очікують отримати користь у грошовому виразі. Відповідно до договору, франчайзер надає франчайзі виняткове право (франшизу) на використання торгової марки для заняття певним видом бізнесу на певній території і протягом певного проміжку часу за умови суворого дотримання вимог франчайзера щодо ведення бізнесу. «Платна основа» передбачає, що за користування торговою маркою франчайзі сплачує франчайзеру роялті, яка може бути оплачена різними схемами [3].

Отже, чинне законодавче визначення не відповідає суті поняття франчайзингових відносин. По-перше, сторони в цьому договорі не пов'язані жодним чином. Вони не виступають кредитором та боржником, а є бізнес-партнерами. По-друге, в ЦК України визначено, що сторона надає право на користування за плату. Насправді, суть договору полягає не в отриманні плати за надання у користування, а отримання роялті з діяльності підприємства. Відносини з оплати не обмежуються розрахунками у грошовій формі, як це впливає зі ст. 1115 ЦК України. По-третє, понятійний апарат призводить до колізій в розумінні договору, прав та обов'язків, що впливають з нього. Сьогодні в Україні досить багато іноземних франшиз, але в їх регулюванні виникають певні труднощі для громадян України власників таких франшиз. Це викликано відсутністю того самого понятійного апарату, адже відносини в країні власника регулюються договором, визначення якого в Україні не існує.

Література:

1. Дельтей Жерар. Франчайзинг / Дельтей Жерар. СПб.: НЕВА, 2003. 128 с.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. в редакції від 28.10.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 10.12.2021 р.)

3. Цират А.В. Франчайзинг и франчайзинговый договор : учебно-практ. пособие. К. : Истина, 2002. 240 с.

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЩОРІЧНИХ ВІДПУСТОК В УКРАЇНІ ТА НОРВЕГІЇ

Дмитренко Д. О.

*аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Право на відпочинок є одним з основних соціальних прав і свобод людини та громадянина. Право працівника на щорічну відпустку є невіддільною частиною його правового статусу та гарантією забезпечення його конституційного права на відпочинок. Надання щорічної відпустки спрямовано на тимчасове призупинення виконання трудових функцій та обов'язків працівника з метою відновлення та збереження його здоров'я і працездатності, а також задоволення власних життєвих потреб, інтересів, та всебічного розвитку особистості. На відміну від права на працю, яке належить до природних та невідчужуваних прав першого покоління, право на відпочинок прийнято вважати правом другого покоління, попри те, що воно обумовлено фізичною потребою організму людини у відпочинку. Відповідно до статті 24 Загальної Декларації Прав Людини, кожна людина має право на відпочинок та дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня й на оплачувану періодичну відпустку [1]. Дане право забезпечується шляхом надання працівникам визначеної кількості календарних днів безперервного відпочинку з оплатою.

Конвенція Міжнародної Організації праці «Про оплачувані відпустки» № 132 закріплює право кожного працівника на щорічну оплачувану відпустку встановленої мінімальної тривалості, яка не може становити менше трьох робочих тижнів за один рік роботи (стаття 3) [2].

В Україні даний вид часу відпочинку регулюється Законом «Про відпустки». Стаття 4 Закону закріплює такі види щорічних відпусток: основа відпустка, додаткова відпустка за роботу з шкідливими та важкими умовами праці, додаткова відпустка за особливий характер праці та інші додаткові відпустки, передбачені національним законодавством [3].

Тривалість щорічної основної відпустки в Україні повинна становити не менше 24 днів за один відпрацьований рік, проте для окремих

категорій працівників встановлюється подовжена тривалість відпусток. До таких категорій належать:

- 1) Неповнолітні працівники, тривалість відпустки яких має становити щонайменше 31 календарний рік;
- 2) Особи з інвалідністю I, II та III. Для осіб з першою та другою групою встановлюється тридцятиденна основна щорічна відпустка, а для осіб з третьою групою – 26 днів;
- 3) Працівникам лісової промисловості та лісового господарства надається основна відпустка тривалістю 28 календарних днів;
- 4) Воєнізований особовий склад гірничорядувальних частин – 30 календарних днів;
- 5) Невоєнізовані працівники гірничорядувальних частин, промислово-виробничому персоналу вугільної, сланцевої, металургійної, електроенергетичної промисловості, працівникам, зайнятим на підземних гірничих роботах – 24 календарних дні із збільшенням за кожних два відпрацьованих роки на два календарні дні, але не більше 28 календарних днів;
- 6) Керівники установ освіти та навчальних закладів, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники – 56 календарних днів;
- 7) Сезонні працівники, яким відпустка надається пропорційно до відпрацьованого ними часу (стаття 6) [3].

В Норвегії щорічна основна відпустка надається на основі Закону «Про щорічні відпустки». Дія даного закону розповсюджується на такі категорії працівників:

- 1) Трудова діяльність яких здійснюється в рамках трудового договору;
- 2) Моряків;
- 3) Мешканців острова Шпіцберген;
- 4) Працівників, які знаходяться у тривалих відрядженнях (posted employees) (стаття 2) [4].

Тривалість щорічної основної відпустки у Норвегії становить 25 календарних днів (за виключенням неділі та державних свят) протягом одного календарного року (стаття 5). Колективними договорами може бути встановлена більша тривалість відпустки, проте відступ від норм Закону забороняється якщо колективним договором встановлюються гірші умови праці (стаття 3) [4].

На відміну від Норвегії, законодавство України містить положення щодо додаткових щорічних відпусток за особливий характер праці та за роботу із шкідливими та важкими умовами праці. Відповідно до статей 7 і 8 Закону України «Про відпустки», даним категоріям працівників має надаватися подовжена відпустка тривалістю до 35 календарних днів, проте конкретна тривалість даних відпусток встановлюється

колективним чи трудовим договором. Дані відпустки надаються понад щорічну основну відпустку, за умови, що тривалість основної та додаткової відпустки не перевищує 59 календарних днів, або 69 днів для працівників зайнятих на підземних роботах (стаття 10) [3].

У Норвегії додаткова щорічна відпустка надається працівникам, які досягли шістдесятирічного віку. Тривалість даної відпустки становить 6 календарних днів, яка, за бажанням працівника, може бути поділена на частини (стаття 5) [4]. Працівник, у свою чергу, повинен попередити роботодавця принаймні за 2 тижні, перш ніж використати дану відпустку, (стаття 6) [4]. Законодавством Норвегії також закріплений «період основних відпусток», який триває з 1 червня до 30 вересня. Однак, під час даного періоду, працівники мають право використати лише 18 днів основної відпустки. Дане право не розповсюджується на працівників, стаж роботи яких почався після 15 серпня календарного року (стаття 7) [4].

В Україні, щорічні відпустки повної тривалості до настання шести-місячного терміну роботи можуть за бажанням надаватися: жінкам перед відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами або після неї; особам з інвалідністю; неповнолітнім працівникам; жінкам, які мають двох і більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю; батькам – вихователям дитячих будинків сімейного типу; працівникам, які не використали, або не отримали компенсацію за щорічну відпустку з попереднього місця роботи; особам, які поєднують роботу з навчанням та прагнуть поєднати щорічну основну відпустку з відпусткою у зв'язку з навчанням, складанням іспитів та ін.; особам, звільненим після проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації та ін.; чоловікам, дружини яких перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами; сумісникам (одночасно з відпусткою за основним місцем роботи); працівникам, які мають путівку для санаторно-курортного лікування; та інших випадках, передбачених законодавством, колективним або трудовим договором (стаття 10) [3].

Проведений аналіз правового регулювання щорічних відпусток в Україні та Норвегії дозволяє зробити висновок, що законодавство України у сфері відпусток більшою мірою відповідає європейським стандартам, та є більш деталізованим та конкретизованим, ніж законодавство Норвегії.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf>

2. Конвенція Міжнародної організації праці про оплачувані відпустки № 132 (переглянута у 1970 році) від 24.06.1970 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_022#Text

3. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text>

4. Lov om ferie (ferieloven) No.21 of 29.04.1988 URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/Lov/1988-04-29-21>

СУЧАСНЕ ТРУДОВЕ ПРАВО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Дума В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Метою сучасної демократичної й соціальної держави є створення правових, економічних та інституційних умов, що забезпечують розвиток динамічного й ефективно функціонуючого ринку праці, який забезпечує задоволення попиту й пропозиції на робочу силу, а також скорочує обсяги нелегальної й неформальної зайнятості, зрештою, підвищує мотивацію до праці і трудову мобільність громадян.

При цьому варто відзначити, що нині політика зайнятості потрактовується як система заходів щодо створення умов для повнішого використання потенціалу трудової і ділової активності працездатного населення. «Вона повинна виконувати роль стабілізуючого чинника, що не дає безробіттю істотно перевищити допустимий рівень, тобто перетворитися на довготривалу, застійну в період економічного підйому із-за якісної невідповідності попиту і пропозиції на ринку праці» [1]. Очевидно основою реалізації державної політики у сфері зайнятості є система нормативно-правових актів, що утворюють джерельну базу трудового права й регламентують відповідні суспільні відносини.

Зважаючи на вказане цілком логічним й обґрунтованим є прагнення законодавця оновити національне трудове право, зокрема ухвалити новий Трудовий кодекс, що покликаний змінити Кодекс законів про працю (далі – КЗпП), який був прийнятий ще 10 грудня 1971 року і набув чинності з 1 червня 1972 року, тобто фактично півстоліття тому.

Аналіз, що був здійснений групою народних депутатів України, які виступають авторами нового Трудового кодексу, показує, що за останні 19 років було внесено чимало змін і доповнень, зокрема, з 1973 року

Верховною Радою було прийнято понад 120 законів про внесення змін до КЗпП, внаслідок цього із 265 статей та преамбули, що містились у першій редакції КЗпП, суттєво змінилися 235 статей кодексу (деякі із них – неодноразово) [2]. При цьому сам КЗпП складається з ухвалених за різних історичних та економічних умов правових норм, певна частина яких відповідає вимогам сьогодення, а інша – застаріла і не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини. Отож ухвалення нового Трудового кодексу обґрунтоване й на часі. Постає питання, яким буде його зміст? якою буде філософія регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері праці, зокрема щодо договірних відносин між роботодавцем і працівником. У цьому контексті вважаємо за доцільне врахувати досвід успішних країн Європи, що створили ефективні механізми реалізації конституційних трудових прав і свобод громадян, забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців, створення належних, безпечних і здорових умов праці. Зокрема, пропонуємо звернути увагу на відповідний досвід Республіки Польща.

Передусім відзначимо, що ідеологічною основою системи трудового права Польщі є Конституція, яка набула чинності 17 жовтня 1997 р. Концептуальною відмінністю від попередніх конституційних актів стала спрямованість цієї Конституції Республіки Польща на захист та забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Зокрема, у розрізі регулювання відносин у сфері праці необхідно відзначити положення Конституції РП щодо обов'язку держави контролювати вказану сферу: «праця знаходиться під охороною Республіки Польща. Держава контролює умови праці» [3]. Польська держава також у ст. 65 Основного закону визнає свій обов'язок щодо регулювання відносин у сфері зайнятості: «Органи державної влади здійснюють політику, спрямовану на повну, продуктивну зайнятість, реалізуючи програми боротьби з безробіттям, включаючи організацію та підтримку професійної орієнтації та навчання, а також громадських робіт та інтервенційних робіт» [3]. Крім того Основний закон містить норми, що стосуються гендерної рівності: «жінка і чоловік мають, зокрема, рівні право на освіту, роботу та просування по службі, на рівну оплату за працю рівної цінності, на соціальне забезпечення та на обіймання посад, виконання функцій та отримання громадської поваги та нагород.» (ст. 33 Конституції Польщі). Найбільш концентровано норми, що регламентують сферу праці містяться у статтях 65 і 66 Конституції Республіки Польща. Зокрема, тут визначено зміст відносин у частині оплати праці, надається увага питанням реалізації права на відпочинок, а також умовам праці.

Принциповими елементами джерел трудового права Республіки Польща є акти Європейського Союзу, які регламентують зміст відносин у сфері трудових відносин. Система нормативних актів прийнятих

інститутами ЄС, встановлює загальні для усіх держав-членів (зокрема, для Польщі) рамки і орієнтири у сфері праці, а також визначає напрям на поступове зближення і гармонізацію національних систем соціального захисту і трудового права держав-членів ЄС. Показово, що в останні роки у вказаній сфері Євросоюз усе більше використовує уніфікований метод регулювання, який припускає використання єдиних підходів в трудовому законодавстві. На наднаціональному рівні ЄС було прийнято велику кількість директив, регламентів, які регулюють порядок укладення, виконання, припинення трудових договорів, інформування працівників, захисту від свавілля та недобросовісності працедавців, забезпечення захисту трудових прав, захисту від незаконних звільнень [4].

Безперечно до принципів джерел трудового права Республіки Польща належить Трудовий Кодекс (Kodeks pracy) [5]. Попри те, що він набув чинності ще 1974 році, цей документ за останні десятиліття зазнав відчутних корекцій з метою законодавчого забезпечення майже 30 директив Європейського Союзу. Отож польський трудовий кодекс відповідає як вимогам Конституції Республіки Польща, так і актам європейського інтеграційного об'єднання, членом якого є польська держава. У практичній площині зауважимо, що у Польщі основними підставами для працевлаштування є три типи договорів: 1) трудовий договір (umowa o pracę), який регулюється Трудовим кодексом [5]; 2) договір доручення (umowa zlecenia) – цивільно-правова угода [6]; 3) договір підряду (umowa o dzieło) – також форма цивільно-правової угоди [6].

Відзначимо, що у польському праві трудовий договір є письмовим документом, який встановлює трудові відносини між роботодавцем і працівником. Окремо необхідно звернути увагу на те, що у польському трудовому праві передбачено чотири види трудових договорів (umowa o pracę): 1) на пробний термін; 2) на певний термін; 3) на виконання певної роботи; 4) на невизначений термін (безстроковий). Укладення таких трудових договорів відбувається в тому випадку, коли сторони (роботодавець та майбутній співробітник) узгодять всі істотні умови майбутнього договору шляхом їх обговорення [5]. Крім того, ст. 22 Кодексу праці вказує, що забороняється замінювати трудовий договір при дотриманні працівником умов виконання праці. Сам же трудовий договір має бути підписаний не пізніше, ніж в перший день початку роботи, інакше до роботодавця (і працівникові) можуть застосовуватися штрафні санкції у зв'язку зі здійсненням роботи нелегально.

Окрім договорів, які регламентуються Кодексом праці Польщі у трудовому законодавстві країни передбачені договори у сфері трудових відносин, які регулюються Цивільним кодексом [6]. Цивільне

законодавство передбачає низку договорів, за допомогою укладення яких особа має можливість реалізувати свою здатність до праці (наприклад, договори про надання послуг, підряду, комісії, доручення, авторський договір тощо). При цьому на відносини сторін за цивільними договорами норми законодавства про працю не поширюються. Отож, така форма договірних відносин може серйозно погіршити правове становище найманих працівників та негативно вплинути на відповідні гарантії.

Зрештою, наведений матеріал засвідчує, що польська держава створила важливі нормативно-правові умови для виконання національним трудовим правом низки важливих функцій: регулятивної, соціальної, захисної, виробничої й виховної. Водночас, в сучасному польському трудовому праві знаходять відображення й закріплення принципи соціальної справедливості, подальшого розвитку засад правової рівності, стимулювання прогресивних змін в умовах і змісті праці, створення оптимальної організації праці на виробництві, сприятливих умов для залучення робочої сили до праці і розвитку особи працівника. Вказане, очевидно, має стати орієнтиром для українського законодавця під час затвердження остаточного варіанту нового Трудового кодексу України.

Література:

1. Ковач В. О. Основні напрямки регулювання державної політики у сфері зайнятості населення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1619> (дата звернення: 12.12.2021). DOI: 10.32702/2307-2156-2020.4.50

2. Пояснювальна записка до проекту Трудового кодексу України. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331 (дата звернення 10.12.2021)

3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

4. Журавель В. Нормативно-правове регулювання взаємодії організацій працівників і роботодавців актами Міжнародної організації праці. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 233–240.

5. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. 1974 Nr 24 poz. 141), opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1040, 1043, 1495.

6. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93).

ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Засядько Д. Ю.

*студент 4 курсу факультету електроніки та енергетики
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Якуніна А. О.

*кандидатка історичних наук, доцентка кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Зайнятість свідчить, передусім, про рівень участі економічно активного населення в національній економіці та виражається в діяльності фізичних осіб, спрямованій на задоволення особистих та суспільних потреб. Забезпечення повної та продуктивної зайнятості є запорукою соціальної злагоди в суспільстві та державі. Розуміючи це, країни світу проводять соціальну політику, спрямовану на створення ефективної системи сприяння зайнятості населення та захисту його від безробіття.

Сьогодні в Україні відносини у сфері зайнятості та працевлаштування населення комплексно регулює Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. Національне законодавство передбачає низку державних гарантій у сфері зайнятості, що можна поділити на загальні, які поширюються на все населення, та додаткові, які встановлено для неконкурентоспроможних категорій населення [1, с. 95].

Держава гарантує особі право на вільний вибір місця, виду діяльності та роду занять, яке забезпечується шляхом створення правових, організаційних та економічних умов для такого вибору. Реалізація зазначеного права здійснюється шляхом самостійного забезпечення особою своєї зайнятості чи звернення з метою працевлаштування до роботодавця або за сприяння центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, чи суб'єкта господарювання, який надає послуги з посередництва у працевлаштуванні. Громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування. Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Держава гарантує особі право на своєчасну та у повному обсязі оплату її праці відповідно до актів законодавства і колективного

договору на підставі укладеного трудового договору. Держава встановлює мінімальну заробітну плату, нижче якої не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт). Розмір заробітної плати може бути нижчим за встановлений трудовим договором та мінімальний розмір заробітної плати у разі невиконання норм виробітку, виготовлення продукції, що виявилася браком, та з інших, передбачених чинним законодавством причин, які мали місце з вини працівника [1, с. 98].

Держава гарантує особі право на професійне навчання, яке реалізується шляхом первинної професійної підготовки, перепідготовки, спеціалізації і підвищення кваліфікації, стажування у професійно-технічних, вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти, безпосередньо на робочих місцях на виробництві чи у сфері послуг з метою здобуття особою відповідної кваліфікації або приведення її рівня у відповідність із вимогами сучасного виробництва та сфери послуг [1, с. 99].

В Україні працевлаштування здійснюють дві основні групи суб'єктів: територіальні органи Державної служби зайнятості України та суб'єкти господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні.

Державна служба зайнятості України є центральним органом виконавчої влади, який діє на підставі Положення про Державну службу зайнятості України, затвердженого Указом Президента України від 16 січня 2013 р. № 19/2013. Вона входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення та трудової міграції [1, с. 104].

Національним законодавством передбачено низку стимулюючих заходів створення нових робочих місць та працевлаштування безробітних. Так, роботодавцю, який протягом 12 календарних місяців забезпечував створення нових робочих місць, працевлаштовував на них працівників і упродовж цього періоду щомісяця здійснював їм виплату заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожен місяць, протягом наступних 12 календарних місяців за умови збереження рівня заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожен місяць за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених у бюджеті Пенсійного фонду України, компенсуються фактичні витрати у розмірі 50 відсотків суми нарахованого єдиного внеску за відповідну особу за місяць, за який він сплачений. Порядок компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних зі сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 р. № 153. У разі зменшення

штатної чисельності працівників та фонду оплати праці роботодавець втрачає право на компенсацію. Компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи за рахунок коштів, передбачених у бюджеті Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, коштів Державного бюджету України для забезпечення молоді, яка здобула професійно-технічну або вищу освіту, першим робочим місцем за отриманою професією (спеціальністю) та Фонду соціального захисту інвалідів [1, с. 118].

Захист прав, свобод та інтересів громадян завжди був і залишається обов'язком держави. Відтак державні органи повинні контролювати дотримання, зокрема, вимог і трудового законодавства. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю є особливою правозастосовальною діяльністю спеціально уповноважених органів, яка спрямована на захист трудових прав людини. Відповідно до ст. 43 Конституції України, держава створює умови для реалізації громадянами права на працю. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю є важливими способами захисту трудових прав працівників, гарантією забезпечення законності в трудових відносинах [2, с. 495].

Трудове законодавство не розмежовує нагляд і контроль, оскільки вони здійснюються нерозривно. Проте між ними можна виокремити деякі відмінності. Контроль вважається однією з функцій управління, яка полягає в систематичній перевірці суб'єктом контролю виконання контрольованим об'єктом установлених вимог з метою отримання інформації та вжиття необхідних заходів для досягнення визначеного результату. Нагляд потрібно розглядати як здійснення спеціальними державними органами спостереження за дотриманням об'єктами управління (юридичними та фізичними особами) правил, передбачених нормативними актами. Нагляд виконується суб'єктом, не пов'язаним із об'єктом нагляду відносинами підпорядкування. Контроль може відбуватися і щодо підпорядкованих суб'єктів [2, с. 496].

Нагляд за дотриманням трудового законодавства означає перевірку законності рішень і правильного застосування законів про працю.

В ст. 259 КЗпП та Законі України «Про охорону праці» визначено систему органів нагляду й контролю. Це державний нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю й охорону праці, а також громадський контроль. Попереджувальний нагляд і контроль здійснюється під час встановлення локальних умов праці. Він має запобігати 498 порушенням законодавства про працю, не допускати прийняття локальних норм, що суперечать чинному законодавству про працю, запобігати порушенням правил охорони праці при проектуванні, будівництві (виготовленні) та реконструкції підприємств, об'єктів і

засобів виробництва. Попередній нагляд і контроль сприяє попередженню порушень трудового законодавства і здійснюється переважно під час застосування умов праці, що здійснюються роботодавцем спільно, чи за погодженням, чи з урахуванням думки виборного профспілкового органу або іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу. В процесі попереднього нагляду та контролю перевіряється законність і доцільність рішення роботодавця. Поточний нагляд і контроль спрямований на попередження порушення трудового законодавства, виявлення допущених порушень і вжиття необхідних заходів щодо їх усунення. Подальший нагляд і контроль здійснюються під час вирішення трудових спорів, виявлення допущених порушень трудового законодавства. Цей нагляд і контроль мають на меті не тільки виявити допущені порушення трудового законодавства, а й поновити права працівників [2, с. 497].

Поняття трудових спорів Відповідно до ст. 124 Конституції України звернутися безпосередньо до суду з розгляду індивідуальної трудової спори можуть громадяни (працівники), які вважають, що їхні трудові права були порушені, незалежно від того, розглядається їхня трудова суперечка комісією з трудових спорів.

Для вирішення трудових спорів законом існує певний порядок: процедура їх вирішення, терміни подання заяв та прийняття за ними рішення та їх виконання. Виділяють дві стадії вирішення розбіжностей між працівником та роботодавцем.

Перша стадія – безпосередні переговори сторін за участю або без участі профспілкових органів щодо врегулювання розбіжностей між сторонами трудового договору.

Друга стадія – вирішення в установленому законом порядку розбіжностей трудового спору, які не врегульовані шляхом безпосередніх переговорів [3, с. 161].

Література:

1. Трудове право України : підручник / К. Ю. Мельник. Харків : Діса плюс, 2014. С. 95–118.
2. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 495–498.
3. Л. П. Грузинова, В. Г. Краткой. Трудовое право украины : учебное пособие. С. 161.
4. Про зайнятість населення: закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. С. 203.

СЕКЦІЯ 6. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОДІННЯ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Ніколов Д. П.

ORCID ID: 0000-0002-1478-2301

аспірант кафедри земельного та аграрного права

Навчального-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Питання володіння земельною ділянкою є одним з найбільш дискусійних як в доктрині, так і правозастосовній практиці. Наразі наукові розробки спрямовані на пошук оптимальної моделі володіння земельною ділянкою, яка б враховувала як специфіку земельної ділянки як об'єкта нерухомості, так і необхідність захисту фактичних володільців, які не можуть підтвердити наявність законного титулу на відповідну ділянку.

Окремим аспектам специфіки володіння земельною ділянкою присвячені праці таких вчених як А.М. Мірошніченко, Т.О. Третяк, Ю.Ю. Попов, А.І. Ріпенко, К.М. Пільков. Разом з тим, комплексне дослідження інституту володіння земельною ділянкою в українській доктрині наразі відсутнє. В свою чергу, в межах даних тез буде окреслено основні проблеми інституту володіння земельною ділянкою в Україні, а також визначені перспективні напрямки дослідження в цій сфері.

При аналізі категорії «володіння земельною ділянкою» першим питанням, яке постає перед дослідником, є питання того, а в чому ж саме проявляється специфіка володіння земельною ділянкою як об'єктом нерухомості. Очевидним є те, що володіння нерухомим майном відрізняється від володіння звичними рухомими речами, яке полягає у фізичному пануванні, утриманні відповідної рухомої речі. З огляду на це, окремі правопорядки розробили доктрину т. зв. «книжкового» володіння», за якої володіння нерухомістю – це володіння через «запис в реєстрі», коли відповідна нерухомість обліковується, а права на неї оголошуються невизначеному колу осіб шляхом здійснення відповідного запису.

Вказаний підхід поділяє і Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС), яка в п. 62 постанови від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц зазначила: «... з урахуванням зазначеної специфіки обороту нерухомого майна володіння ним досягається без його фізичного утримання або зайняття, як це властиво для багатьох видів рухомого майна (крім бездокументарних цінних паперів, часток у статутному капіталі ТОВ, інших нематеріальних об'єктів тощо), а державна реєстрація права власності на нерухоме майно підтверджує фактичне володіння ним...» [1]. Таким чином, ВП ВС зайняла досить категоричну позицію, відповідно до якої поза реєстром володіння земельною ділянкою існувати не може. Такий підхід до «володіння як запису» критикується в доктрині [2; 3] через те, що він не враховує суть та значення володіння майном, а також основну мету (а саме запобігання самоправству) запровадження такого інституту в принципі. Більш того, такий підхід не враховує, що в окремих випадках права на земельну ділянку могли виникнути до того, як запрацювали реєстри (державний земельний кадастр, реєстр речових прав на нерухоме майно тощо) [4, с. 17], але від цього відповідні права не припинили своє існування.

Вказане, зокрема, тісно пов'язане з другим принциповим питанням: навіщо потрібне окреме визнання володіння земельною ділянкою, якщо є більш зрозумілі категорії «власність» та «користування»? Вчені зауважують, що захист володіння земельною ділянкою як окремого речового права пов'язується з необхідністю запобігання самоправству [3, с. 149], а також для уникнення ситуацій на кшталт «грабуї награбоване» [4, с. 35]. В цьому випадку мова йде саме про фактичне володіння (володіння як певний фактичний стан), коли, наприклад, хтось зайняв чужу земельну ділянку (зокрема, шляхом розташування паркану, будівлі тощо). Значення захисту володіння (т. зв. «посесорний» захист) тут полягає в тому, що до вирішення справи по суті у визначеному законодавством порядку власник не може вчиняти самоправні дії по «відновленню» свого положення, адже вирішення земельних спорів має здійснюватися в конкретному юрисдикційному порядку.

Окремо зауважимо, що законодавство містить декілька випадків, коли володіння земельною ділянкою є одним з елементів юридичного складу для виникнення права власності. Наприклад, ст. 344 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) прив'язує можливість набуття права власності за набувальною давністю тільки при наявності добросовісного заволодіння відповідним майном. Аналогічно і відповідно до ч. 1 ст. 330 ЦК України, якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до статті 388 ЦК України майно не може бути витребуване у нього. В свою чергу, статті 387 та 388 ЦК України застосовуються у

випадку вибуття майна саме з володіння власника. Таким чином, в описаних вище випадках отримання набувачем саме володіння майном є однією з умов для набуття права власності.

Третє питання, яке потребує глибокого дослідження в сучасній доктрині, полягає в можливості диференціювання режиму володіння в залежності від того, для яких цілей воно застосовується. Зокрема, можна допустити підхід, що для цілей набуття права власності в порядку ст. 330, 344 ЦК України має значення лише «реєстрове» («книжкове» володіння»), а для цілей посесорного захисту – і фактичне. Так само фактичне володіння може мати значення при оцінці пропорційності втручання у право на мирне володіння майном особи, в якій відповідну земельну ділянку можуть відібрати в судовому порядку. Слід зазначити, що вказане розрізнення вже неодноразово було проведено ВП ВС: зокрема, у згаданій вище постанові від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц ВП ВС зазначила, що «...володіння як фактичний стан слід відрізнити від права володіння. Зокрема, права володіння, користування та розпоряджання майном належать власнику майна (частина перша статті 317 ЦК України), незалежно від того, є він фактичним володільцем чи ні. Тому власник не втрачає право володіння нерухомим майном у зв'язку з державною реєстрацією права власності за іншою особою, якщо остання не набула права власності. Натомість така особа внаслідок реєстрації за нею права власності на нерухоме майно стає фактичним володільцем такого майна, але не набуває права володіння, допоки право власності зберігається за попереднім володільцем...» [1].

Разом з тим, для проведення такої диференціації потрібне чітке доктринальне обґрунтування, адже чинне законодавство існування «двоєдиного» володіння прямо не закріплює, а при тлумаченні, яке пропонує ВП ВС, захист добросовісного набувача стає неможливим, адже ніякого права володіння в розумінні ст. 330, 387, 388 ЦК України в такого набувача немає. Більш того, потребує аналізу і питання того, чи можливе «книжкове» володіння в інших формах, ніж запис в реєстрі (зокрема, «книжкове» володіння безпосередньо на підставі положень законодавства (наприклад, ст. 84 ЗК України)), і як тоді буде вирішуватися «конкуренція» між такими «рівнями» «книжкового» володіння.

Зрештою, четвертим питанням, яке потребує дослідження, є проблема позовної давності у спраху щодо заволодіння земельними ділянками. Очевидно, що наразі Верховний Суд займає позицію, що для окремих особливо цінних земель позовна давність не має застосовуватися, але доходить він такого висновку через застосування категорії «володіння»: так, якщо немає володіння (як про це зазначила ВП ВС у справі № 359/3373/16-ц), то захист має здійснюватися в межах негаторного позову (а для нього позовна давність є безстроковою). На нашу

думку, замість повної «деконструкції» інституту володіння необхідно більш виважено підійти до реформи інституту позовної давності, особливо в частині об'єктів нерухомості.

Таким чином, наразі інститут володіння земельною ділянкою потребує системного переосмислення. Ми виділили чотири напрямки, за якими мають здійснюватися подальші наукові розробки: 1) мета та значення інституту володіння земельною ділянкою та його актуальність в умовах наявної системи реєстрації прав на нерухоме майно; 2) дослідження специфіки володіння земельною ділянкою в контексті «книжкового» володіння; 3) можливість диференціювання режиму володіння на «книжкове» та фактичне в залежності від того, для яких цілей воно застосовується; 4) реформування інституту позовної давності у спорах про володіння земельною ділянкою.

Література:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985> (дата звернення: 21.12.2021)

2. Пільков К.М. Способи захисту права власності на землю та інше нерухоме майно: критика «книжного володіння». *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4 (302). С. 47–58.

3. Третяк Т.О. Особливості володіння земельними ділянками. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 46. С. 148–152.

4. Право нерухомості крізь призму судової практики : монографія / за ред. І.В. Спасибо-Фатеєвої. Харків : ЕКУС. 2021. 344 с.

СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Єфіменко Л. Л.

*кандидат юридичних наук,
Українського гуманітарного ліцею
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Москаленко Н. В.

*учениця 9-го класу
Українського гуманітарного ліцею
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На сьогоднішній день не лишилося жодної країни, яка б уникала наслідків пандемії спричиненої COVID-19. Кожна з них, у певній мірі, зазнала незворотного впливу коронавірусу. Несподівана поява захворювання змогла завдати значної шкоди всьому світу, та наслідки якого кожен з нас особисто відчув на собі. Окрім індивідуальних проблем, вірус зміг зачепити різні сфери життєдіяльності людини. Зокрема, це стосується вантажних та пасажирських перевезень, туристичних підприємств, великого та малого бізнесу, політичного життя та навіть соціальних відносин. У той же час, неочікувана сфера впливу пандемії була спрямована на правові відносини, тим самим виявивши низку проблемних питань нормативно-правового характеру.

Одне з перших правил введених українською владою, ще у грудні 2020 року, було обов'язкове використання засобів індивідуального захисту. Зокрема, без наявності маски особа не може потрапити у замкнуте приміщення, а також у будь-який простір із скупченням людей, у тому числі забороняється порушувати дистанцію у 1,5 метра між ними. Саме такі правила слугують, у першу чергу, для індивідуального захисту і захисту усіх оточуючих, зокрема запроваджені з метою мінімізації швидкості розповсюдження хвороби. Такі карантинні норми стали загальноприйнятними й на всесвітньому рівні.

Наступним обмеженням прийнятим Урядом був карантин, що не дозволяв здобувачам освіти відвідувати навчальні заклади та зумовлював усіх перейти на дистанційну форму навчання. Для тодішнього часу це стало абсолютно новим викликом для освітньої системи України. Також заборонялося проводити та відвідувати масові заходи такі, як релігійні, культурні та розважальні. Саме такі нововведення допомогли значно зменшити показники захворюваності та динаміку розповсюдження вірусу, хоча й мали негативний вплив на економіку країни.

Незважаючи на карантинні заходи вірус продовжив уражати все більше українців, після чого влада вводить надзвичайну ситуацію на всю територію країни. Це рішення було дещо передчасним, але випередженим кроком, який допоміг українцям уникнути стрімкого і різкого розповсюдження інфекції. Водночас, такий режим зумовлював ще більшу кількість заборон та обмежень. Одним з таких обмежень було закриття усього громадського транспорту, що з однієї сторони не давало населенню вільно пересуватися, але з іншої сторони сучасний міський транспорт – одне з найбільших скупчень людей і місце, де складно притримуватися дистанції, а отже тут одне з найбільш ймовірних місць зараження та передачі вірусу. Від запроваджених обмежень постраждали торгівельні та розважальні центри. Не підпали під дію обмеження тільки аптеки, продовольчі магазини, заправки та поштові відділення. Через закриття майже усіх розважальних та робочих будівель для українців настали складні часи економічної нестабільності. Зокрема, масовою проблемою стало безробіття. Вихід на вулицю Урядом не заборонявся, але наполегливо попереджали не виходити з помешкань без крайньої необхідності [1].

Після стабілізації рівня захворюваності та завершення надзвичайної ситуації, Урядом введено режим звичайного карантину та почалося поступове пом'якшення заходів спрямованих проти пандемії. Ключова роль у питанні обмежень, ведуть раніше згадані карантинні зони, які визначають обмеження згідно показників захворюваності на певній території. Вважаємо, що введення зон було одним з вдалих рішень прийнятих владою, оскільки зони запобігають повторному введенню надзвичайної ситуації у всій країні та створюють лише індивідуально-необхідні обмеження, тим самим не повторюючи попередні економічні і соціальні загрози.

Розглядаючи вже сьогодні такі проблеми, як дистанційне навчання та проблеми пересування майже повністю зникли, але на місці старих питань виникають нові. На перший план виходить вакцинація населення, оскільки обов'язкове щеплення ініційоване розпорядженням Кабінет Міністрів України від 20 жовтня 2021 року зараз є першочерговою проблемою [2]. Зокрема, обов'язкова вакцинація у розрізі вимог

роботодавців та перевізників не лише особливого вибору українцям, які прагнуть продовжувати працювати.

Водночас, на сьогоднішній день за відсутності відповідальності за недотримання карантинних вимог та складності документування такої діяльності правоохоронними органами, виникає ряд проблемних питань, оскільки більшість населення перестає дотримуватися елементарних правил карантину, які у першу чергу спрямовані на індивідуальний захист кожного. Так, все частіше люди перестають носити захисні маски та не дотримуються дистанції, чим порушують правила створені Урядом ще у 2020 році. Враховуючи викладене, необхідно посилити контроль за дотриманням вимог локдауну в країні.

Окремої уваги також потребує розгляд можливого порушення Конституційних прав людей із початком пандемії. Одна з перших заборон введена під час карантину – не допущення учнів та студентів до закладів освітньої діяльності. Зокрема, така заборона в одному випадку порушувала статтю 53 Конституції України, а в іншому поширилася лише на відвідування споруд та ніяким чином не зупиняла освітню діяльність. Також з'явилися обмеження, що порушували права людей на мирні зібрання (стаття 39 Конституції України) та право на віросповідання (стаття 35 Конституції України). Згідно змісту останніх двох статей заборона здійснення цих прав може бути обмежена законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Заборона, яка введена з появою надзвичайної ситуації, порушувала право на вільне пересування (стаття 33 Конституції України) [3].

Зокрема, згідно Розділу 5 статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» (далі – Закон) – «...Встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них на цей період, можуть змінюватися режими роботи підприємств, установ, організацій, вноситься інші необхідні зміни щодо умов їх виробничої та іншої діяльності». Також в Розділі 5 статті 30 вищевказаного Закону йдеться про повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах карантину – «...Установлювати особливий режим в'їзду, виїзду на території карантину та окремих адміністративно-територіальних одиниць громадян і транспортних засобів» та «...Установлювати особливий порядок проведення профілактичних і протиепідемічних, у тому числі дезінфекційних, та інших заходів» [4]. Отже, у Законі зазначено та уточнено, що влада може тимчасово обмежувати права українців задля їх безпеки.

Не можна оминати розгляд сучасної проблеми пов'язаної з COVID-19, зокрема щодо обов'язкового щеплення населення. Знову

таки повертаємося до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб». Зокрема, відповідно до Розділу 3 статті 12 Закону «...У разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах можуть проводитися обов'язкові профілактичні щеплення проти цієї інфекційної хвороби за епідемічними показаннями». Так, примусова вакцинація населення є законно обґрунтованою та несе за собою мету припинення пандемії. На останок розглянемо статтю 27 Конституції України «...Обов'язок держави – захищати життя людини», отже держава вводячи усі ці карантинні обмеження, у першу чергу, піклується про кожного з нас та виконує свій конституційний обов'язок.

Проаналізувавши вищевикладене, варто зробити висновок, що державою були запроваджені окремі обмеження, які у тому числі призвели до порушення конституційних прав та свобод людей. Водночас, зазначені обмеження були вимушеною реакцією Уряду на реальну загрозу з боку глобальної пандемії, які базувалися на засадах Конституції України та проводилися в межах норм чинного законодавства. Також, застосування усіх карантинних норм проводилися з ціллю захисту українців від інфекції, оскільки захист та благополуччя життя громадян є основною ціллю нашої держави.

Література:

1. Міністерство внутрішніх справ про режим надзвичайної ситуації. URL: <https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/posts/3450991354987531>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1096. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-9-grudnya-2020-r-t201021>
3. Конституція України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) 2 розділ. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2000, № 29, ст. 228). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

РИЗИКОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОХОРОНИ ПРАЦІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ПРАЦІВНИКІВ

Мельник-Лимонченко О. Р.

аспірант кафедри трудового права

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Безпечні умови праці на виробництві становлять найважливіший об'єкт діяльності органів контролю за дотриманням трудового законодавства. У сучасних умовах це набуває особливої значущості, оскільки сфера трудових правовідносин є ґрунтом для різноманітних порушень власниками і посадовими особами підприємств. Відносини у сфері охорони праці традиційно розглядають у юридичній науці як частину предмета правового регулювання галузі трудового права. Водночас, взаємозв'язок питання охорони праці з позитивно-правовим гарантуванням особистих прав людини з боку органів державної влади та місцевого самоврядування дає нам можливість відносити питання контролю за дотриманням трудового законодавства та вимог охорони праці в Україні до сфери сучасного адміністративно-правового регулювання.

Удосконалення організаційно-правових засад здійснення контролю за дотриманням трудового законодавства та вимог охорони праці прямо пов'язане з широким запровадженням та практичним використанням ризик-орієнтованих принципів. Впровадження міжнародних норм здійснення аудиту охорони праці та найкращих іноземних практик вже сьогодні призвело до використання ризик-орієнтованого підходу у вітчизняній діяльності контролюючих органів, що робить її більш результативною. Сучасна концепція аудиту охорони праці базується на ризик-орієнтованих принципах і впроваджується по всьому світі. Впровадження в Україні ризикорієнтованого підходу до проведення планових заходів державного нагляду (контролю) запроваджено низкою нормативно-правових актів. Мова йде про Постанову КМУ від 20 травня 2020 р. № 383 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сферах охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, праці, зайнятості населення, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснення державного гірничого нагляду Державною службою з питань праці» [1],

яка регламентує методику оцінювання ризиків від провадження господарської діяльності та порядок проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою України з питань праці.

Постановою визначено два переліки ризиків – перший (передбачає 19 критеріїв оцінки) для оцінювання ступеню ризику від провадження господарської діяльності у сферах охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, праці, зайнятості населення, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, другий (складається з трьох критеріїв) використовується щодо здійснення державного гірничого нагляду.

Зазначимо, що попередній алгоритм оцінювання, що визначався постановою КМУ від 6 лютого 2019 р. № 223 [2] передбачав сумарно 12 критеріїв оцінювання ступеню ризику від провадження господарської діяльності та лише 1 у сфері здійснення державного гірничого нагляду.

Незважаючи на достатньо комплексний підхід до оцінювання ризиків в діяльності господарюючих суб'єктів у досліджуваній сфері зазначимо, що складна епідеміологічна ситуація, викликана поширенням COVID-19 обумовлює необхідність доповнення ризиків. Вважаємо необхідним доповнити перелік ризиків для прийняття рішень щодо включень об'єктів контролю до плану перевірок наступними складовими (додаток «Доповнення методики»).

У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні поняття *«групового інфікування працюючих внаслідок недотримання карантинних заходів, передбачених законодавством»*. Поява зазначеного критерію обумовлена проблематикою впливу ризиків біологічного характеру (різноманітних патогенів) на здійснення трудових прав працівників. Організація заходів біологічної безпеки на виробництві та ефективного біологічного захисту працівників обумовлюється наступними чинниками.

По-перше, необхідний рівень правового регулювання здійснення контролю у контексті охорони праці впливає на ефективність організації державного управління у сфері забезпечення біологічного захисту працівників, сприяє забезпеченню публічних інтересів та прав громадян. По-друге, драматичний розвиток суспільних відносин у нашій державі, складний економічний стан та критична ситуація обумовлена пандемією викликаного розповсюдженням коронавірусної хвороби, призводять до постійного виникнення кризових явищ, а отже правові норми в цій сфері повинні бути націлені на те, щоб коригувати управлінські, організаційно-правові та оперативні заходи у відповідності з вимогами та викликами сьогодення.

Нормативно-правовою базою формування відповідного профілю ризику є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 5308209IX [3] та Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» 6 квітня 2000 року № 1645-III [4]. Останній був доповнений важливими положеннями під впливом ситуації викликаної поширенням пандемії COVID-19.

Безумовно, хоча сучасна коронавірусна хвороба викликана вірусом COVID-19 є потенційно виліковною але може і повинна бути віднесена до особливо небезпечних інфекційних хвороб через високу ймовірність настання негативних наслідків, загрозу здоров'я та життя значної кількості людей.

Ідея запровадження контролю за станом дотримання вимог безпеки на виробництві через високу небезпеку зараження працівників особливо небезпечними інфекційними хворобами і полягає у необхідності сформувати адміністративно-правовий механізм захисту від інфікування хворобами, що є складовою системи біологічної безпеки та протидії порушенням прав працюючих, які в Україні ще не сформованим на належному рівні.

Література:

1. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сферах охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, праці, зайнятості населення, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснення державного гірничого нагляду Державною службою з питань праці : Постанова КМУ від 20 травня 2020 р. № 383. *Верховна Рада України. База «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2020-%D0%BF#Text>

2. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сферах охорони праці, ... : Постанова КМУ від 6 лютого 2019 р. № 223. *Верховна Рада України. База «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2019-%D0%BF#Text> (втрата чинності)

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України № 530-IX. *Верховна Рада України*.

База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>

4. Про захист населення від інфекційних хвороб 6 квітня 2000 року № 1645-III. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 10.07. 2020).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІ ПРАЦІВНИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Москаленко С. І.

доктор юридичних наук,

доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Чжао Хунян

студент

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Правовою основою мотивації є нормативно-правові акти, що регулюють питання трудового, господарського законодавства. До таких актів, в першу чергу відноситься Кодекс Законів про Працю України, Закон України «Про оплату праці», «Про колективні договори і угоди», тощо [1–3]. Крім того, питання винагороди, оплати праці працівників, інші умови заохочення регламентуються внутрішніми локальними актами організацій: колективними договорами, положеннями. Так, Кодексом Законів про працю визначено, що Законодавством України визначено, що заробітна плата – є винагородою в грошовому виразі, яку працівник одержує від підприємства чи фізичної особи, для яких виконує обумовлену трудовим договором роботу. Необхідно зазначити, що розмір цієї винагороди залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його власної праці та господарської діяльності підприємства. Розподіл заробітної плати на основну та додаткову дозволяє встановлювати винагороду за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків), у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок та за працю понад встановлені норми, трудові успіхи і винахідливість, особливі

умови праці. Остання включає доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством, премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій. Потрібно зазначити, що до інших заохочувальних та компенсаційних виплат належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які проводяться понад встановлені зазначеними актами норми. Згідно статті 15 Закону України «Про оплату праці», форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною, галузевими (міжгалузевими) і територіальними угодами. У разі, коли колективний договір на підприємстві не укладено, роботодавець зобов'язаний погодити ці питання з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), що представляє інтереси більшості працівників, а у разі його відсутності – з іншим уповноваженим на представництво органом. Наступним нормативно-правовим актом, що визначає питання мотивації є Закон України «Про колективні договори і угоди».

Колективний договір підприємства, визначає взаємні зобов'язання адміністрації та працівників, їх права та обов'язки. Фактично відбувається регулювання мотивації на локальному рівні. Хоча потрібно зазначити, що досить часто працівники не надають належної уваги, при укладенні колективного договору. Хоча саме зазначений документ є по суті гарантією їх прав та своєрідною мотивацією праці.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про колективні договори і угоди», в колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема:

- зміни в організації виробництва і праці;
- забезпечення продуктивної зайнятості;
- нормування і оплати праці, встановлення форми, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.);
- встановлення гарантій, компенсацій, пільг;
- участі трудового колективу у формуванні, розподілі і використанні прибутку підприємства (якщо це передбачено статутом);
- режиму роботи, тривалості робочого часу і відпочинку;

- умов і охорони праці;
- забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку працівників;
- гарантій діяльності профспілкової чи інших представницьких організацій працівників.

В працівників, при цьому, є право запропонувати способи мотивації, з метою їх подальшого внесення до колективного договору підприємства. Залежно від правосвідомості, ініціативності працівників, вони використовують зазначене право, або ні. Різні способи мотивації можуть відображені в інших нормативних актах підприємства. Правове регулювання мотивації відбувається на законодавчому та локальному рівні. На законодавчому рівні регулювання відбувається за допомогою низки нормативних актів різної юридичної дії. На локальному рівні регулювання мотивації працівників відбувається за допомогою колективного договору, інших внутрішніх нормативних актів підприємства.

Таким чином, регулювання мотивації працівників відбувається на законодавчому і локальному рівні. При цьому, працівники мають право брати участь в розробці локальних нормативних актів, що стосуються забезпечення їх прав.

Література:

1. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
2. Кодекс Законів про Працю України. Редакція від 14.08.2021, підстава – 1667-IX. Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.
3. Про оплату праці. Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, № 17, ст. 121.
4. Про колективні договори і угоди. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1993, № 36, ст. 361.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Наливко Н. В.

*студентка 1 курсу магістратури
Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна*

Науковий керівник: Пузанова Г. Й.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та трудового права
Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна*

Правовою основою застосування заходів адміністративної відповідальності є Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (далі – КУпАП) [1]. Стаття 2 закріплює, що законодавство України про адміністративні правопорушення складається з цього Кодексу та інших законів України, які до включення їх у встановленому порядку до цього Кодексу застосовуються безпосередньо. Положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законами, ще не включені до Кодексу. Питання щодо адміністративної відповідальності за порушення митних правил також регулюються Митним кодексом України від 13 березня 2012 р. [2].

Адміністративним правопорушенням (проступком) відповідно КУпАП визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 КУпАП).

Аналіз санкцій від застосування заходів адміністративної відповідальності дозволяє визначити, що в бюджет надходять застосування таких видів адміністративних стягнень, як штраф та конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (ст. 24 КУпАП).

Адміністративний штраф відповідно до ст. 27 КУпАП є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України.

Неподатковими надходженнями бюджету від застосування заходів адміністративної відповідальності у відповідності з адміністративним законодавством є конфіскація знаряддя вчинення або предмета адміністративного правопорушення. Стаття 29 КУпАП закріплює, що конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України.

Однак існує ряд правових проблем, зокрема, визначення суб'єкта адміністративного правопорушення. Так, КУпАП закріплює, що суб'єктом адміністративного проступку є особа, але не зазначає фізична чи юридична [1, с. 48]. Аналіз кодифікованого закону надає можливість визнати, що суб'єктом адміністративної відповідальності є фізична особа, осудна, яка має досягти шістнадцятирічного віку. Н.В. Бондарчук відмічає, що в Україні до адміністративної відповідальності залучаються лише громадяни і посадові особи [3, с. 409].

Діючим законодавством встановлено адміністративну відповідальність юридичних осіб. Такі норми містять Закони України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» від 14 жовтня 1994 р. [4], «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 р. [5] та інші.

Д.М. Лук'янець визнає існування адміністративної відповідальності юридичних осіб і визначає такі її особливості, в порівнянні з відповідальністю фізичних осіб: відсутність у юридичної особи власних психічних характеристик; участь юридичних осіб у правовідносинах через уповноважених представників; наявність у юридичних осіб внутрішньої організаційної структури; специфічні параметри оцінювання діяльності юридичних осіб [6, с. 212].

Ми також дотримуємося того погляду, що суб'єктом адміністративної відповідальності може бути як фізична, так і юридична особа, однак це питання потребує більш чіткого врегулювання в чинному законодавстві, насамперед у КУпАП, що цілком обґрунтовано в умовах розвитку в Україні підприємницької діяльності.

Слід зазначити, що в систему законодавства про адміністративні правопорушення включаються також інші нормативні акти, зокрема: Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. [7] (далі – ПК України), Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. [8], Закони України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. [9] та інші.

Аналіз чинного законодавства про адміністративну відповідальність дає можливість до числа адміністративних стягнень, надходження від яких поступають в бюджет и які можуть бути до них застосовані до

правопорушника віднести: штраф; пеню; конфіскацію предметів, що безпосередньо пов'язані зі скоєнням проступку і перебувають у власності правопорушника; вилучення незаконно отриманої виручки; вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням або копій виробів іншого господарюючого суб'єкта та ін.

Проведено дослідження дозволило зробити висновок, що відповідно до чинного законодавства надходженнями в бюджет від застосування заходів адміністративної відповідальності можуть бути: фінансові санкції та майнові санкції. З урахуванням наведеної класифікації, можна запропонувати визначення зазначених заходів адміністративної відповідальності.

Викладене надає можливість зробити наступні висновки: по-перше, всі стягнення, які застосовуються до суб'єктів адміністративних правопорушень доцільно об'єднати в єдиному нормативному акті, подавши їх у системі та здійснити їх поділ на групи, види, основні і додаткові; по-друге, перелік стягнень, які можуть бути застосовані, має бути вичерпним; по-третє, кожному конкретному адміністративному стягненню слід дати чітке, однозначне визначення, крім того, доцільно також встановити певні межі, за які не повинен виходити максимальний розмір адміністративних стягнень; по-четверте, в кодифікованому акті було б доцільно встановити загальні засади процедури накладення і виконання всіх видів адміністративних стягнень; по п'яте, необхідно визначити нормативи відрахувань в бюджет від застосування заходів адміністративної відповідальності.

На нашу думку, вищевказані пропозиції, дозволять об'єднати та уніфікувати адміністративні стягнення, що застосовуються до суб'єктів адміністративних правопорушень, створити чітку їх систему та однотипний механізм застосування і значно підвищить ефективність адміністративної відповідальності в цілому та удосконалив правове регулювання неподаткових надходжень бюджету від застосування заходів адміністративної відповідальності.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

2. Митний кодекс України : Закон України 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України* . 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

3. Бондарчук Н.В. Актуальні питання адміністративної відповідальності за земельні правопорушення. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки*. 2011. Т. 24 (63). № 2. С. 407–411.

4. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14 жовтня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 46. Ст. 411.

5. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України від 16 травня 1995 р. *Відомості Верховної Ради*. 1995. № 21. Ст. 152.

6. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 367 с.

7. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

8. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 травня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48–49. Ст. 536.

9. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 12. Ст. 64.

ТРАСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

Огієнко І. С.

студентка 3 курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

21 століття – це не лише історичний етап розвитку міжнародної спільноти та, зокрема, України як правової, демократичної, соціальної європейської країни, це не лише період інтенсивного поширення інформаційно-телекомунікаційних технологій, науково-технічного прогресу, а і, на жаль, час, коли по іншу сторону активно поширюється таке негативне соціальне явище, як: ухилення від сплати податків за допомогою офшорних механізмів. Так, сьогодні реальне, ефективне вирішення проблеми боротьби з ухиленням від сплати податків є однією з базових передумов для забезпечення як політичної, так і економічної, соціальної стабільності міжнародної спільноти [1].

Сьогодні більшість науковців в галузі фінансового та податкового права стверджують: в усіх без винятку державах податкові втрати доходів мають місце через використання офшорів. Це зумовлено тим, що державні бюджети світових країн «втрачають» величезні суми податків

у зв'язку із тим, що суб'єкти господарювання переміщують свої активи до так званих офшорних зон, що призводить до того, що доходи, отримані у конкретній країні такими громадянами не декларуються. Окрім того, існують ризики відмивання «брудних» грошей, виводу капіталу.

Переходячи до більш детального розкриття обраної теми, зазначимо, що одним із сучасних інструментів податкової оптимізації є використання трастів. Що стосується розуміння поняття «траст», то традиційно під «господарсько-правовими офшорними трастами» розуміють трасти, які засновуються в юрисдикціях, що віднесені до офшорних зон з метою організації та (або) здійснення господарської діяльності за межами юрисдикцій, в яких їх зареєстровано. Сьогодні, варто зазначити, так звані офшорні трасти можуть бути охарактеризовані як найбільш цікаві та «важливі» офшорні інструменти, які наділені значним потенціалом для інвесторів [2]. Це зумовлено тим, що офшорні трасти «дають змогу» засновникам забезпечити оптимізацію оподаткування, захистити свої активи та певною мірою забезпечити їх конфіденційність. Що стосується специфіки правового статусу офшорних трастів, то останній зумовлений правовою природою трастів: траст не є юридичною особою та ґрунтується на особливій формі договірних відносин, в котрих учасниками є 3 сторони, серед яких: засновник, довірчий власник, бенефіціар. Трастова угода є основним документом трасту, котрий регламентує діяльність трасту та відповідно до якого засновник передає належні йому активи в управління довірчому власнику [3; 4].

Так, наприклад, враховуючи власні задачі, прагнення та інтереси, сьогодні як фізичні, так і юридичні особи мають право вибору одного із таких різновидів офшорної компанії: траст (включаючи різні спеціалізовані види), товариство з обмеженою відповідальністю, партнерство з обмеженою відповідальністю, міжнародну бізнес-корпорацію, захищену клітинну компанію.

Варто зазначити, що ще однією метою використання механізмів офшорних трастів є також і податкове планування, що передбачає також як мінімум зменшення, а як максимум навіть повного уникнення оподаткування. Так, наприклад, у разі створення траста в одній із безподаткових юрисдикцій здебільшого справді вдається вивести кошти з оподаткування країни проживання установника та бенефіціарія. В першу чергу, це стосується податків на майно, оскільки майно, передане у траст, юридично не належить ані попередньому власнику, ані бенефіціару. Те саме правило стосується і податку на прибуток із капіталу. Як правило, прибуток бенефіціара, який останній отримує від діяльності трасту, підлягає оподаткуванню за правилами країни його проживання, але лише після їх реального отримання, що дає змогу відтягувати сплату податків на необмежений строк.

Ключовим принципом ухилення (уникнення) сплати податків через офшори є відносно нескладними. Так, створюється траст в «зручній» податковій юрисдикції, за допомогою котрих стає можливим здійснювати пере направлення грошових потоків, отриманих від міжнародних інвестицій та підприємницької діяльності в конкретній країні. Окрім того, за допомогою «таких схем» поєднання посередників давало можливість або зменшити або зовсім звільнити від оподаткування як в країні-походження доходу, так і в країні-розташування. Отже, як можемо простежити, використання трастів дало можливість для суб'єктів господарювання використовувати податкові пільги, а також інші переваги, які передбачаються для іноземних інвесторів [2].

Таким чином, проаналізувавши усе вищевикладене, ми можемо зробити висновок про те, що у сучасному світі трасти є поширеним інструментом податкової оптимізації, які використовують суб'єкти господарювання у своїй діяльності. Проте, наразі проблема офшорних механізмів має бути вирішена не лише на рівні кожної держави. Яка внаслідок «офшорних операцій» втрачає бюджетні надходження, а на рівні регіональному та глобальному за рахунок об'єднання зусиль як держав, так і міжнародних організацій. У свою чергу, спільні виважені дії забезпечать можливість сформувати уніфіковану нормативно-правову базу, гармонізувати податкову систему з тим, щоб забезпечити баланс інтересів як держави, так і суб'єктів господарювання.

Література:

1. Мединська Т.В., Лозинська О.І. Механізми використання офшорних та оншорних зон з метою податкової оптимізації. URL: http://li-maup.edu.lviv.ua/uploads/media/content/Zbirnyk_conf_LI_MAUP_2019.pdf#page=82 (дата звернення: 25.11.2021).
2. Маринчук С.Г. Використання офшорних та оншорних зон в Україні для мінімізації податкового навантаження. URL: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/21970/1/VYKORYSTANNYA_OFS_HORNYH_TA_ONSHORNYH_ZON_Marynchuk.pdf (дата звернення: 25.11.2021).
3. Ямко П.Ю. Податковий механізм офшорних країн: сутність, функції, інструменти. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2012/04\(63\)2012/4_12_25.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2012/04(63)2012/4_12_25.pdf) (дата звернення: 25.11.2021).
4. Єремеев А. Господарсько-правовий офшорний траст: загальна характеристика та особливості. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/2102> (дата звернення: 25.11.2021).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ: ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Паламарчук В. В.

*Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій*

*Національної академії Служби Безпеки України
м. Київ, Україна*

Сьогодні поняття кіберзлочину охоплює цілу низку правопорушень, зокрема: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж тощо (так зване «хакерство»); фальшування й шахрайства за допомогою комп'ютера, наприклад, фішинг (незаконний спосіб отримання персональної інформації – паролів, номерів банківських рахунків чи кредитних карт тощо шляхом розсилання від імені банку електронних листів з посиланнями на підроблені сайти, які імітують роботу справжніх, або створення точної копії існуючої банківської веб-сторінки, аби змусити користувача ввести свої особисті фінансові дані) чи його різновид фармінг (при вході на веб-сторінку справжньої установи відбувається переспрямування на підроблену сторінку); правопорушення у сфері інформаційних ресурсів, приміром, дитяча порнографія чи розповсюдження піратського контенту, та ін.

Походження кіберзлочинів пов'язане зі, здавалося б, малозначливим бажанням хакерів засвідчити свою високу майстерність за допомогою впровадження різних комп'ютерних вірусів. Але доволі швидко зловмисники зрозуміли, що це може приносити великий зиск. Так виникла нова «галузь» злочинного бізнесу, котра знайшла собі застосування в багатьох інших сферах – діяльності розвідок, промислового шпіонажі, тероризмі та ін. Особливої актуальності ця сфера набула для банківського сектору.

Слід також зазначити, що поширенню кіберзлочинності посприяла недосконалість регуляторних механізмів, створення яких не встигало за стрімким розвитком всесвітньої комп'ютерної мережі. Кіберзлочинці миттєво реагують на всі новації у цій сфері, тоді як неповороткі державні структури й розробники систем інформаційної безпеки роблять це значно повільніше. У той час, коли злочинні кібератаки набувають загрозливої регулярності, стають усе більш складними й витонченими, виявляються вже постфактум або не виявляються зовсім, здійснюються віддалено й анонімно, існуючі системи контролю за несанкціонованим

проникненням та противірусні програми дуже швидко застарівають і не в змозі забезпечити належний захист [1, с. 53].

Загрози, що виникають у кіберпросторі функціонування банківських установ, такі ж численні й різноманітні, як і сам цей простір. Їм притаманні масштабність, взаємозв'язок, швидкість поширення, складність розуміння загроз й реагування на них. При цьому від кібератак, які здійснюються не лише з географічно віддалених місць, а й із-за меж фізичного простору – у цифровому кібернетичному просторі, не існує ідеального захисту. Постійне вдосконалення інтернет-технологій зумовлює відповідне зростання небезпечності, швидкості й руйнівної потужності кібератак, проводити які стає все простіше й дешевше, тоді як захист від них потребує все більших зусиль і витрат. Відтак, сьогодні маємо чимало прикладів, коли один комп'ютерний злодій викрадає більше грошей, ніж великі банди грабіжників банків.

Ситуація ще більше ускладнюється тим, що сама природа Інтернету суперечить традиційним уявленням про те, що і суверенні країни, і бойові дії прив'язані до географії та фізичного місцезнаходження. Компанія може мати головний офіс в одній країні, а мережі й сервери – в іншій. Якщо кібератаку спрямовано проти цих мереж і серверів, хто має реагувати: країна, де розташовано головний офіс, чи країна, де розміщено мережі й сервери? Якщо, не реагуватиме жодна із цих двох країн, а натомість корпорація захищатиметься сама, організувавши власний кібернаступ, то хто ще опиниться втягненим у цю ситуацію? Якщо немає міжнародних норм і договорів, що дають визначення і встановлюють межі кіберконфліктів, то кібервійна може відбуватися між двома країнами, а може – між країною і окремим комерційним банком.

Протягом сотень років пограбування банку передбачало, що в приміщення вдираються озброєні люди, набивають міхи грошима й зникають у невідомому напрямку. Відповідальність за те, щоб знайти, затримати і покарати крадіїв, було покладено на правоохоронців. Нині правоохоронні органи та спец служби зіштовхнулись із запитанням: як уряду трактувати кібератаки, що спустошують рахунки розташованого на їх території комерційного банку, – як напад на їхню державу, як пограбування чи як щось зовсім інше? Відповідно постає необхідність розробки критеріїв трактування подібних інцидентів, з метою їх чіткої класифікації на предмет загроз безпеці людині, суспільству, державі з подальшою їх правовою оцінкою.

Це ж стосується й можливостей терористів, коли лишень один комп'ютер може спричинити більш тяжкі катаклізми, ніж цілий арсенал традиційної зброї. На жаль, така тенденція швидко посилюється, вагомим аргументів до її стримування поки що не видно, й сучасна кіберзлочинність набуває характеру глобальної цифрової епідемії.

Зважаючи безпекові виклики, пов'язані із забезпеченням кібернетичної безпеки банківського сектору, абсолютно слушно убачається теза, що «конструкція Інтернету впливає на соціальні відносини, які виникають навколо глобальної мережі, і сприяє формуванню кіберкультури – специфічної форми культури інформаційного суспільства» [2, с. 23]. Відтак, створена людським розумом і працею віртуальна реальність, глобальна всесвітня мережа Інтернет стають моделлю буття соціуму, чинником соціальної дійсності, який усе більше впливає як на свідомість окремого індивіда, так і на групову, масову, загально-суспільну свідомість. Усе зростаючими темпами відбувається загальна «віртуалізація» індивідуального й суспільного життя, про що, зокрема, свідчить поширення таких явищ, як віртуальні гроші, інтернет-торгівля, віртуальне навчання, електронне урядування і т. д. Тобто феномен віртуальної реальності давно вийшов за межі комп'ютерної техніки й інформаційно-телекомунікаційних мереж, у кіберпросторі закладені й уже реалізуються величезні комунікативні, медійні, пізнавальні, управлінські та інші потенції, широкі можливості керування фінансовими потоками, реалізації демократичних процедур тощо.

Однією з останніх вірусних мутацій і кібератак за її допомогою, що безпосередньо торкнулися банківського сектору, є WannaCry, або Petya (2017 рік). Характерною особливістю цього вірусу було не те, що він шифрував дані, блокував доступ до них і вимагав за відновлення електронні гроші – Біткоїни. Головне, що він на доволі тривалий час зупинив роботу третину банківської системи всієї України. Це вельми негативно позначилося й на роботі авіатранспорту, метрополітену, деяких великих медіа- і промислових компаній. Дію вірусу першими відчули працівники бухгалтерій, котрі працювали з робочою програмою «1С» для подання бухгалтерської звітності, через яку вірус проникав у систему, а потім поширювався через неліцензійне програмне забезпечення. Petya показав, що кібератаки вірусних «мутантів» можуть призвести до тяжких наслідків, до зупинки роботи державних органів та інших об'єктів критичної інфраструктури. Таких масштабних проблем можна було б уникнути, якби об'єкти нападу та їх персонал знали й дотримувалися базових правил кібербезпеки та кібергієни.

Є всі підстави вважати, що наступні мутації кібератак можуть впливати на безпеку банківського сектору. Приблизно від середини 2010-х років у світі стрімко поширюється новий ІТ-тренд на розумні пристрої і девайси – розумні годинники, холодильники, пілотяги, фітнес браслети, шоломи віртуальної реальності, окуляри доповненої реальності тощо. У 2016 році в Одесі під час конференції «Black SeaSummi» вперше в Україні людині вживили електронний чіп в руку, котрою вона могла оплачувати рахунки, як банківською картою [3].

Згодом в інших країнах розпочали активно імплантувати чіпи, які замінюють ключі, географічні мапи, ідентифікаційні дані, а в 2019 році проєкт «xNT» почав розсилати своїм клієнтам чіпи для вживлення в руку. Корпорація Apple започаткувала тренд на FaceID, який дозволяє ідентифікувати людину й розплачуватися на касі просто по обличчю.

Усе це яскраво засвідчує, що електроніка стає все ближчою до тіла, до м'язів, очей, до мозку людини, у прямому сенсі до її змісту. А відтак, існує серйозний ризик, що кібератаки можуть безпосередньо позначитися на фізичному стані людини, її здоров'ї. І чим ближче різноманітна апаратура наближена до тіла і мозку, тим більшого значення набуває захист відповідної інформації та її носіїв. Отже, наступною стадією відповідальності кібербезпеки має стати збереження інформації, процесів і девайсів, котрі щільно пов'язані з тілом і мозком, тобто фізичним життям людини. Ці та ряд інших тенденцій значно розширюють поле кіберзахисту для клієнтів банківського сектору, але одночасно й провокують нові виклики та загрози. У цьому контексті кібербезпека банківського сектору має стати архіважливою складовою політик кібербезпеки держави.

Література:

1. Тарасюк А. В. Кібербезпека України на сучасному етапі державотворення: теоретико-правові основи; Одеса : Фенікс, 2020. 404 с.

2. Абетка медіа / За загал. ред. В. Ф. Іванов; Переклад з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. 177 с.

3. Україне впервые вживили чип в руку человека. Корреспондент.net, 10 сентября 2016. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/3743253-v-ukrayne-vpervye-vzhyvyly-chyp-v-ruku-cheloveka>

4. xNT NFC Chip. URL: <https://dangerousthings.com/product/xnt/>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Смерницький Д. В.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Досліджуючи питання нормативно-правового забезпечення експертної діяльності слід зазначити, що на цей час в Україні відсутній нормативно-правовий акт щодо експертної діяльності.

Натомість існують нормативно-правові акти щодо правового регулювання експертної діяльності у певних визначених сферах суспільного життя.

Так одною з провідних суспільних сфер є сфера наукової та науково-технічної діяльності.

Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [1] визначає правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень.

Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Наукова і науково-технічна експертиза у сфері науково-технічних розробок та дослідно-конструкторських робіт, фундаментальних і прикладних досліджень, у тому числі на стадії їх практичного застосування (впровадження, використання, наслідки використання тощо), проводиться науково-дослідними організаціями та установами, вищими навчальними закладами, іншими організаціями та окремими юридичними і фізичними особами які акредитовані на цей вид діяльності у формі державної, громадської та іншої експертизи.

Об'єкти наукової і науково-технічної експертизи можуть передаватися на попередню, первинну, повторну, додаткову, контрольну наукову і науково-технічну експертизи [1].

Крім того, у сфері науково-технічної діяльності певні види експертиз у формі випробувань можуть проводитися згідно національних стандартів України таких як, наприклад, ДСТУ 3973-2000 «Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні вимоги» [2] та ДСТУ 3974-2000 «Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні вимоги» [3].

Наступною сферою суспільного життя де врегульовані відносини щодо експертної діяльності є судова сфера.

Судова експертиза відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [4] – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань [4].

У сфері визначення якості та безпечності промислової продукції до експертної діяльності варто віднести:

добровільну та обов'язкову оцінку відповідності – процес доведення того, що задані вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані;

добровільну сертифікацію – підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу;

випробування – визначення однієї чи кількох характеристик об'єкта оцінки відповідності з процедурою.

Норми щодо регулювання експертної діяльності наведені у Законі України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [5], Законі України «Про стандартизацію» [6], в інших нормативно-правових актах таких як технічні регламенти та нормативних документах – стандартах (національних стандартах).

У сфері метрологічних досліджень до експертиз варто віднести визначених Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [7] низку повірок, калібрування, повторну перевірку, вимірювання та оцінку відповідності.

Ми розглянули лише деякі певні суспільні сфери в яких нормативно врегульована експертна діяльність. Є і інші сфери суспільного життя в

яких певним чином врегульовані відносини щодо проведення експертизи на відповідність вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності, стосовно прогнозування соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи, порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

До нормативно-правових актів, які регулюють експертну діяльність в певних сферах суспільного життя ми віднесли: Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [1]; Закон України «Про судову експертизу» [4]; Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [5]; Закон України «Про стандартизацію» [6]; Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [7]; технічні регламенти; національні стандарти ДСТУ 3973-2000 «Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні вимоги» [2] та ДСТУ 3974-2000 «Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні вимоги» [3] інші нормативні документи (стандарти). Крім того, норми щодо експертної діяльності в різних сферах суспільного життя розрізнено наведені у низці інших нормативно-правових та нормативних документах, які регулюють окремі суспільні відносини.

Підводячи певний підсумок розгляду питання нормативно-правового забезпечення експертної діяльності, ми цілком поділяємо думку таких науковців як О. Олійника, В. Галуцька та О. Єшук щодо невизначеності терміну «експертна діяльність» [8, с. 23], а також С. М. Корнійко [9, с. 15], який пропонує розробити та прийняти Закон України «Про державну експертизу».

Також, оскільки Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» визначає основні завданнями експертизи, загальні вимоги до проведення експертизи, їх учасників в тому числі експертів, а також перелік правопорушень у сфері експертної діяльності та відповідальність за їх скоєння то, на наше переконання, він може стати базовим для розробки нормативно-правового акту щодо експертної діяльності в цілому.

Література:

1. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1995, № 9, ст. 56.

2. Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт. Загальні вимоги : Національний стандарт України ДСТУ 3973-2000. ДЕРЖСТАНДАРТ України. 2001.

3. Система розроблення та постановлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт. Загальні вимоги : Національний стандарт України ДСТУ 3974-2000. ДЕРЖСТАНДАРТ України. 2001.

4. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 28, ст. 232.

5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 14, ст. 96.

6. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058.

7. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України 5 червня 2014 року № 1314-VII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2014, № 30, ст. 1008.

8. Олійник О.О., Галунько В.В., Єщук О.М. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності. Херсон : Грінь Д.С., 2015. 224 с.

9. Корнійко С.М. Адміністративно-правове регулювання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. К., 2021. 20 с.

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Чепіжко А. А.

*ад'юнкта кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Адміністративні реформи в Україні на теперішній час є одним з пріоритетних та широких напрямів щодо удосконалення надання адміністративних послуг громадянам України у сфері ліцензування об'єктів дозвільної системи. Якщо вивчаючи та застосовуючи запозиченні практики західних країн щодо публічного урядування несе виконання державою міжнародних правових норм та приведення чинного законодавства до стандартів Європейського Союзу та саме головне, що

стойть на меті реформування, це створення та забезпечення громадянам якісного та ефективного обслуговування органами публічної адміністрації.

На теперішні адміністративні послуги у сфері ліцензування об'єктів дозвільної системи надають органи публічної адміністрації та правоохоронні органи. На правоохоронні органи покладено безліч адміністративних послуг, застосовуючи їхні функції, повноваження велике значення посідають органи Національної поліції України, а їхня діяльність координується Міністерством внутрішніх справ України.

Адміністративну послугу на сьогоднішній день можна трактувати з декілька сторін, наприклад, якщо адміністративну послугу розглядати, як публічну послугу, то вона передбачає набуття та здійснення в державі саме владних повноважень органами публічної адміністрації через звернення фізичної або юридичної особи, для набуття, зміни або припинення прав, обов'язків передбачених законодавством України. З іншої сторони – адміністративну послугу слід розглядати, як адміністративні відносини, що реалізують права фізичних та юридичних (приватних) осіб за зверненням у різних сферах державного управління.

Саме ці дві сторони реалізації адміністративних послуг закріплені статтею 1 Закону України «Про адміністративні послуги», як результат владних повноважень суб'єктами надання адміністративних послуг за заявою фізичної та юридичної особи, котрі спрямовані на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до законодавства України [1].

Вивчаючи та характеризуючи чинне законодавство можна виокремити, що адміністративним послугам притаманні деякі особливі ознаки. По-перше, для надання адміністративних послуг у сфері дозвільної системи потрібна лише ініціатива суб'єкта звернення, за звичай фізичної чи юридичної особи, а для вирішення її питання – суб'єкт надання даних послуг, ними може виступати орган з владними повноваженнями, який і ухвалює остаточне рішення у сфері надання ліцензування у сфері дозвільної системи. По-друге, для отримання адміністративної послуги, потрібно законодавчо закріплене право, щодо її реалізації. По-третє, при задоволенні звернення суб'єкта щодо отримання конкретної адміністративної послуги, кінцевим і вирішальним документом є індивідуально-конкретний адміністративний акт [2].

Вивчаючи та досліджуючи адміністративну послугу, можна висловити наступні погляди з приводу даного питання, саме діяльність Національної поліції на сьогоднішній день реалізовує владні повноваження щодо ліцензування об'єктів дозвільної системи та забезпечення умов для реалізації суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб за їх зверненням.

Разом з тим до адміністративних послуг, що надаються Національною поліцією України можна віднести: послуги щодо видання дозволів на придбання і перевезення вогнепальної зброї, боеприпасів, інших предметів, на які поширюється сфера дозвільної системи та їх документування, видання дозволів на відкриття та функціонування об'єктів дозвільної системи, що працюють на території України з вибуховими матеріалами, а також піротехнічних майстерень; зберігання вогнепальної зброї, боеприпасів до неї, інших предметів та матеріалів, на які поширюється сфера дозвільної системи; проведення балістичних досліджень на замовлення на об'єкти дозвільної системи.

На підставі вище викладено, хочу зробити висновок, що в сфері дозвільної системи нерозривно взаємопов'язаний елемент поняття «дозвіл», саме сутність даного поняття дає право на здійснення функцій ліцензійно-дозвільної діяльності органів публічної адміністрації через документ установленої Законами України форми, що видається на підставі, у межах повноважень та у спосіб і в порядку, що регламентовані чинним законодавством України, який дає право на певний вид діяльності або окремий вид діяльності з використанням чітко визначених предметів, речовин або матеріалів на які поширюється дозвільна система. А якщо говорити про поняття «дозвільної системи», то її розглядають, як урегульовану чинним законодавством України діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції України та їх посадових осіб по здійсненню контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами щодо закріплених правил по виготовленню, придбання, реалізації, транспортуванню, зберіганню, обліку, використанню, ремонту та знищення визначених законодавством предметів та матеріалів і речовин, які становлять для життя та здоров'я людини безпеку.

Література:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
2. Тернушак М.М. *Правова природа адміністративного процесу в контексті публічного адміністрування* : монографія / за заг. ред. д.ю.н., проф. Т.О. Проценка / Київ : ДНДІ МВС України, 2019. 266 с.

СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ДОКТРИНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «МЕТА ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ»

Попович О. С.

*науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального та кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Протягом багатьох десятиліть законодавець надає вагомому кримінально-правового значення меті вчинення злочину. Залежно від суб'єктивної сторони конкретного складу злочину мета його може відіграти роль обов'язкових або кваліфікуючих ознак. В українському науковому середовищі і серед практиків-юристів триває дискусія навколо змісту поняття «мета терористичного акту». Метою терористичного акту у ч. 1 ст. 258 КК України визнано порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародне ускладнення або вплив на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). І це питання, залишаючись проблемним у сучасній доктрині кримінального права, викликає труднощі при притягненні винних до кримінальної відповідальності.

Науковці пропонують таку схему визначення цілей терористичного акту: засобом досягнення мети терористів є наслідки скоєння суспільно небезпечних дій або погрози їх вчинення, які призводять до інформування про це невизначено велику кількість осіб. Проміжною метою – виникнення або створення обстановки страху й напруженості в результаті інформаційного впливу невизначено великої чисельності людей. Кінцевою метою виступає примушування держави чи міжнародної організації або фізичної, юридичної особи, групи осіб до вчинення

яких-небудь дій чи відмови від них в інтересах терористів і на шкоду адресатам впливу (В. П. Смельянов). Учений також вважає: щоб склад терористичного акту був дійсно точним, науково вивіреном і не конкурував з багатьма іншими складами злочинів, він повинен містити в нерозривній єдності такі ознаки, як спрямованість указаних у ньому насильницьких дій на залякування населення й мету впливу, спонукання адресатів останнього до прийняття рішень, у яких заінтересовані терористи.

Погоджуючись з тим, що мета терористичного акту, що визначена в ч. 1 ст. 288 КК, потребує удосконалення, вважаємо також за доцільне звернутися до іспанського досвіду боротьби з терористичними актами. У КК Іспанії метою такого злочину визнано: (а) повалення конституційного ладу, (б) припинення або тяжка дестабілізація функціонування політичних інститутів, економічних або соціальних структур держави, (в) примушування публічної влади вчинити певну дію чи не вчиняти, (г) серйозне порушення громадського спокою, (д) серйозна дестабілізація функціонування міжнародної організації, (е) провокація стану страху серед населення або його частини. Інакше кажучи, іспанський законодавець виходить за межі громадської (загальної) безпеки, визнаючи серйозне порушення громадського спокою і провокацію стану страху серед населення або його частини тільки альтернативними цілями вчинюваного діяння як терористичного акту. Такий підхід дещо схожий на визначення терористичного акту в ч. 1 ст. 258 КК України, хоча й містить різновиди мети терористичного акту, які охоплюються, наприклад, ст. 109 КК України.

З позиції *de lege ferenda* та з урахуванням й інших результатів дослідження терористичного акту в національному і зарубіжному ракурсах, зазначимо, що різновидом мети терористичного акту є дестабілізація діяльності державних і громадських інституцій, органів місцевого самоврядування, а припинення діяльності зазначених інституцій виступає однією з форм дестабілізації. Причому державними інституціями виступають державні органи, установи, підприємства, організації, а громадськими – партії, інші громадські об'єднання, а також їх органи.

Що стосується провокації стану страху серед населення або його частини, таку мету можна сприймати позитивно, бо саме остання досягається при вчиненні погрози вчинити певне діяння як терористичний акт, а тому виділяти її окремо в ст. 258 КК немає необхідності.

Згідно з кримінальним законодавством Іспанії метою терористичного діяння є примушування публічної влади скоїти певну дію чи не вчиняти її. У ч. 1 ст. 258 КК України різновидом мети визнано вплив на прийняття рішень, вчинення чи невчинення дій органами державної

влади, органами місцевого самоврядування або службовими особами цих органів чи об'єднаннями громадян, юридичними особами. Таким чином, існує певна схожість в установленні такого виду мети. Однак термін «примушування» щодо терористичного акту є більш точним порівняно з терміном «вплив». Примушуванням – це насильницький вплив на дії або бездіяльність суб'єктів з метою отримання бажаної реакції. Ураховуючи те, що в цілому терористичний акт є насильницьким злочином, використання словосполучення «насильницький вплив» є некоректним, а тому доцільніше оперувати терміном «примушування».

Отже, різновидом мети терористичного акту є примушування публічної влади (державної влади чи влади, що належить місцевому самоврядуванню) в особі їх органів, службових осіб, юридичних осіб або певних соціальних груп, які не є юридичними особами, до вчинення певних дій або відмови від цього. Щодо фізичної особи (пересічного громадянина), то її примушування не є метою терористичного діяння, а дії щодо таких осіб охоплюються складами інших злочинів (наприклад, передбачених статтями 127, 147, 189 КК).

Підсумовуючи викладене, підтверджуємо, що різновидами мети терористичного акту є: (а) дестабілізація діяльності державних органів, установ, підприємств, організацій, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань; (б) примушування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, їх службових осіб чи юридичних осіб, окремих соціальних груп (релігійних, політичних, з національною належністю до національних меншин тощо), які не є юридичними особами, до вчинення певних дій або відмови від цього. І тому потрібно удосконалення редакції ч. 1 ст. 258 КК України.

СЕКЦІЯ 9. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Завидняк І. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри кримінальної юстиції
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Одним з багатьох рівнів забезпечення взаємодії під час розслідування економічних злочинів транснаціонального характеру є діяльність окремих компетентних органів. На нашу думку, при розслідуванні транснаціональних економічних злочинів, саме на цьому рівні взаємодії, доволі важливою й вагомою є діяльність органів фінансової розвідки.

Відповідно до Міжнародних Стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, яка ратифікована Україною 17 лютого 2010 року, у кожній країні має функціонувати підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів [1].

Згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки [1]. У свою чергу, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 року [2] та Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України від 29 липня 2015 року

[3] описують права, обов'язки, функції та повноваження, так званого органу фінансової розвідки, який на нашу думку, є учасником непроцесуальних форм взаємодії при розслідуванні економічних злочинів транснаціонального характеру й виступає своєрідним посередником слідчого або детектива в отриманні аналітичної або розвідувальної інформації.

Відповідно до світової концепції, суб'єкти первинного фінансового моніторингу (установи та організації фінансової системи, а також підприємці – фізичні особи (адвокати та нотаріуси) зобов'язуються повідомляти інформацію про підозрілі угоди своїх клієнтів органам фінансової розвідки своєї країни. Таке інформування може здійснюватися як письмово, так й в електронній формі щодня або в залежності від виникнення такої необхідності [4, с. 74].

Державна служба фінансового моніторингу України здійснює аналіз інформації, одержуваної з фінансової системи держави та інформує правоохоронні та контролюючі органи про наявні ознаки злочинів або іншої протиправної діяльності, надає доказову інформацію або підтверджуючі матеріали.

Держфінмоніторинг активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями та установами, які займаються питаннями протидії відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом та здійснює взаємодію з іноземними фінансовими розвідками незалежно від правоохоронних органів України, зокрема зі своєї ініціативи. Така взаємодія може бути здійснена як на двосторонній основі, у рамках укладених угод з іноземними фінансовими розвідками, так й у рамках Егмонтської групи – міжнародної організації, яка неформально об'єднує керівників та апарати фінансової розвідки різних держав. Державна служба фінансового моніторингу України вже співпрацює з понад 150 підрозділами фінансових розвідок інших країн та отримує від них інформацію, яка пов'язана з відмиванням коштів.

На підставі запиту слідчого (детектива) орган фінансової розвідки запрошує інформацію фінансового характеру у підрозділу фінансової розвідки іноземної держави, яка у свою чергу отримує цю інформацію від суб'єкта первинного фінансового моніторингу (конкретної кредитно-фінансової чи іншої установи) та надає її для використання у розслідуванні.

Узагальнюючи, слід зазначити, що Державна служба фінансового моніторингу України незалежно від центральних та компетентних органів забезпечує взаємодію, у формі інформаційного обміну, при розслідуванні транснаціональних економічних злочинів, і є одним з основних суб'єктів забезпечення взаємодії на рівні компетентних органів нашої держави.

Література:

1. Державна служба фінансового моніторингу. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html>
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
3. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>
4. Даниляк А.В. Поняття та особливості взаємодії при виявленні і розслідуванні легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Право.ua*. 2018. № 2. С. 71–76.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО БРАТИ УЧАСТЬ У ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Калька І. З.

*детектив Національного антикорупційного бюро України,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Згідно з ч. 2 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом.

Кожен підозрюваний чи обвинувачений, що знаходиться на території України та виконує обов'язки, що визначені в ч. 7 ст. 42 КПК України, в тому числі перебувати за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду для участі у процесуальних діях, які проводять уповноважені суб'єкти, наділений процесуальними правами, закріпленими в ст. 42 КПК України та в інших статтях КПК України, якими врегульовано проведення цих процесуальних дій.

Водночас, процесуальні дії під час спеціального кримінального провадження проводяться без участі підозрюваного чи обвинуваченого.

Саме тому реалізація вказаними суб'єктами конкретного права вимагає вчинення додаткових активних дій слідчим, прокурором та судом, а їх порушення може призвести до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини.

На думку Бауліна О.В. та Мазур О.С. підозрюваний стає здатним скористатися всіма передбаченими для нього у КПК України правами лише після його затримання або добровільного з'явлення до органу досудового розслідування, з настанням події яких закон пов'язує обов'язкову зміну режиму досудового розслідування на загальний (ч. 5 ст. 297-1 КПК України) [1, с. 4].

Під час здійснення спеціального кримінального провадження право підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій тісно пов'язане з правом на захист та реалізовується не безпосередньо цими суб'єктами, а опосередковано через захисників – адвокатів.

Луцюк М.І. звертає увагу на складнощі, з якими стикається адвокат в даній категорії справ: оскільки клієнта нема, звичайний адвокат, що працює на підставі договору з клієнтом і за гонорар, отриманий від клієнта, вступити в справу все-одно не зможе. Тому захисника призначають від Центру безоплатної правової допомоги, за державні кошти. І навіть при дуже великому бажанні адвокат-захисник в такій справі фактично позбавлений реальних способів захисту свого клієнта, хоча б через такі моменти:

- адвокат не спілкувався з клієнтом і не знає його позиції по справі;
- всю інформацію про час, місце, обставини вчинення злочину адвокат може отримати тільки від сторони обвинувачення;
- про всі докази, в кого вони знаходяться і де їх отримати, – адвокат позбавлений інформації, а тому і не зможе самостійно збирати доказову базу на захист клієнта;
- позиція клієнта (коли він з'явиться) може кардинально розходитись з позицією захисника, вже оприлюдненою в справі, що може унеможливити подальший ефективний захист особи [2].

На проблемні питання стосовно дотримання прав підозрюваного та обвинуваченого, в тому числі права брати участь у проведенні процесуальних дій неодноразово зверталась увага в рішеннях Європейського суду з прав людини. Однак, в більшості європейських країн, законодавством яких передбачена можливість здійснення кримінального провадження *in absentia*, йдеться про здійснення саме судового розгляду без участі обвинуваченого.

Так, Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Сейдович проти Італії» зазначив, що хоча це прямо не зазначено в пункті 1 статті 6,

предмет і мета статті в цілому показують, що особа, «обвинувачена у кримінальному правопорушенні», має право брати участь у судовому засіданні. Крім того, підпункти s (c), (d) і (e) пункту 3 гарантують «кожному обвинуваченому у кримінальному правопорушенні» право «захищатися особисто», «допитувати або вимагати допиту свідків» та «отримати безкоштовну допомогу перекладача, якщо він не розуміє або не розмовляє мовою, яка використовується в суді», і важко зрозуміти, як він міг би скористатися цими правами не будучи присутнім.

Також Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Сейдович проти Італії» зробив висновок, що провадження за відсутності обвинуваченого саме по собі не є несумісним зі статтею 6 Конвенції, однак безсумнівно позбавлення правосуддя має місце, коли особа, засуджена заочно, не може згодом отримати перегляд вироку або новий розгляд справи та новий висновок щодо суті обвинувачення відповідно до фактичних обставин, коли було визначено, що особа відмовилась від свого права з'явитись і захищатись або що вона мала намір уникнути судового розгляду [5].

Також варто зазначити, що відповідно до Рекомендацій N R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини» у виняткових випадках повторний розгляд справи або поновлення провадження є найбільш ефективним, якщо не єдиним засобом досягнення *restitutio in integrum* (відновлення попереднього стану) [4].

Суддя Верховного Суду Мазур М.В., аналізуючи практику Європейського суду з прав людини з вказаного питання, в тому числі рішення у справі «Сейдович проти Італії», зробив висновок, що право брати особисту участь у слуханні прямо не передбачено ст. 6 Конвенції, але на це вказують предмет і мета цього положення, тому таке право має першорядне значення з точки зору досягнення інтересів справедливого правосуддя. Однак це право не є абсолютним і ст. 6 Конвенції не буде порушена в разі відсутності обвинуваченого за умови: 1) обвинувачений прямо чи непрямо відмовився від цього права; 2) держава продемонструвала старання, але безуспішні спроби вручити повідомлення. Крім цього, недоліки провадження *in absentia* можуть бути виправлені шляхом гарантування засудженому права на перегляд вироку або новий розгляд справи [3].

Враховуючи вищевикладене, право підозрюваного, обвинуваченого брати участь у проведенні процесуальних дій під час здійснення спеціального кримінального провадження може бути реалізовано опосередковано через захисників – адвокатів. В даному випадку важливо щоб захист був якісним, подані документи обґрунтовані та подані своєчасно, з метою якнайкращого захисту прав особи.

Література:

1. Баулін О.В. Гарантії прав підозрюваного під час здійснення спеціального досудового розслідування / О.В. Баулін, О.С. Мазур. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1(17). С. 1–11. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/baulin_mazur.pdf
2. Луцок М.І. Заочне кримінальне провадження: за чи проти? URL: <https://rivnepravo.com.ua/index.php/1172-zaochne-kryminalne-provad-zhennia-za-chy-protu>
3. Мазур М.В. Кримінальне провадження щодо злочинів, пов'язаних із окупацією Криму та конфліктом на Донбасі, за процедурою in absentia: сучасний стан і перспективи вдосконалення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/22_05_2020_M_Mazur_1.pdf
4. Рекомендації N R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_175#Text
5. Сейдович проти Італії (Sejdovic v. Italy) від 01.03.2006 № 56581/00. URL: <https://legal-tools.org/doc/0f4d76/pdf>

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ НА ОЦІНКУ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Лимонченко М. С.

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна*

Важливим елементом кожного складу кримінального правопорушення є наявність суб'єкта та обов'язкове встановлення його вини. У ст. 62 Конституції України закріплений важливий принцип, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні злочину [1]. Суб'єктивна сторона примушування до шлюбу – це внутрішній зміст злочину, це ті психічні процеси, які проходять у свідомості особи, коли вона реалізує об'єктивну сторону примушування до шлюбу, це її психічне ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків.

Саме у контексті психологічного розуміння вини у випадку встановлення ознак примушування до шлюбу, на окрему увагу заслуговують питання впливу соціальних норм традицій та звичаїв на визначення питання винності особи.

Для правильної кваліфікації діянь охоплених диспозицією статті 151-2 КК України необхідно оцінити вплив певного «культурно-традиційного коду» на психологічного ставлення винної особи до вчиненого нею діяння, обумовленого особливостями виховання особи, середовища у якому вона дорослішала і морально-етичні переконань які вона перейняла [2].

У теорії права загальноприйнятим є розуміння норм традицій і звичаїв як окремого різновиду соціальних норм, які регулюють поведінку. Подібно моральним нормам вони встановлюються і охороняються від порушень суспільством або соціальною групою, яка визнає традиції і звичаї. В той же час цей вид соціальних норм має свої особливості. Традиції і звичаї – це соціальні норми, що формуються в суспільстві стихійно (природно) із всього укладу життя людей в результаті довгого, багатократного повторення певних дій, і в силу цього стають звичними, обов'язковими в житті людей. Звичай, таким чином, закріплює те, що склалося в результаті тривалої соціальної практики, тобто, результати суспільного досвіду. Дії, вчинки, котрі в певному соціальному середовищі багатократно повторюються, стають звичаями (загальними правилами) за умови, якщо вони сприймаються суспільством або певною соціальною групою.

Звичаї та традиції продовжують відігравати певну роль у регулюванні суспільних відносин в Україні та інших державах. Легітимізовані звичаї можуть застосовуватися лише тоді, коли вони не суперечать законодавству, договору, моральним засадам суспільства. Багато звичаїв знайшли своє закріплення в правових нормах. І даний факт також є підставою вважати звичай важливим джерелом права [3, с. 162].

Один із стародавніх весільних звичаїв – це «крадіжка» або «умикання» нареченої нареченим (викрадення жінки для вступу в шлюб). За результатами соціологічних досліджень присвячених кримінально-правовому регулюванню використання народних звичаїв узагальненими є такі результати опитування співробітників правоохоронної системи про наявність у викраденні нареченої майбутнім чоловіком ознак складу кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за викрадення людини, показав наступне: 41,1% (37) опитаних відповіли, що даний звичай не містить ознак вказаного складу, 43,3% (39) вважають, що ознаки складу злочину є, 15,5% (14) запропонували свою відповідь, пропонуючи враховувати згоду викрадають нареченої і родичів при вирішенні питання про караності або некараності діяння [4].

Кримінальне правопорушення визначене у ст. 151-2 КК України може бути вчинене виключно у формі прямого умислу. Тобто винна особа усвідомлює суспільну небезпеку та протиправність свого діяння (навіть коли воно викликане дотриманням певних соціальних традицій або звичаїв), передбачає настання негативних наслідків і свідомо бажає їх настання.

Зазначене дозволяє зробити наступний висновок. Наслідкування винною особою національній або релігійній традиції, звичаям національних (етнічних) меншин не може бути прийнято як аргумент який виключає винність особи у вчинення злочину передбаченого ст. 151-2 КК України.

Особа усвідомлює протиправність свого діяння (відповідно до загального принципу про те, що незнання законодавства країни свого перебування не звільняє таку особу від відповідальності, як і осіб які постійно або переважно проживають на її території чи є її громадянами), передбачає настання їх негативних наслідків та свідомо бажає їх настання.

Так, само не виключає кримінальної відповідальності і відповідно не виключає винності правопорушника факт того, що потерпіла (потерпілий) погодився (одразу або після впливу певного часу) на укладення або навпаки, розірвання шлюбу.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. База «Законодавство України»*. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=примушення+до+шлюбу#w31>
3. Головкін О.В. Звичай як джерело сімейного права України : історія і сучасність. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 159–163.
4. Пережогина Г. В. Уголовно-правовое регулирование реализации народных обычаев : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 12.

ЩОДО ФОРМИ РІШЕННЯ КЕРІВНИКА ВІДПОВІДНОГО ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОКУРОРА (ГРУПИ ПРОКУРОРІВ) У КОНКРЕТНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Подкопась С. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташица
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Практика застосування Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) свідчить про наявність низки недоліків у нормативному регулюванні діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Один із них стосується форми рішення про визначення прокурора (групи прокурорів) у конкретному кримінальному провадженні. Так, у ч. ч. 1, 2 ст. 37 КПК України передбачено, що прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, *визначається* керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. У разі необхідності керівник органу прокуратури *може визначити* групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Визначення керівником органу прокуратури прокурора (чи групи прокурорів), який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні є тим кримінально-процесуальним рішенням, яке має суттєві правові наслідки в конкретному кримінальному провадженні з його початку до завершення. Однак законодавець у ч. 1 ст. 37 КПК України безпосередньо не встановлює форму рішення, яким керівник відповідного органу прокуратури має визначити прокурора (групу прокурорів), що донедавна призводило до неоднозначного правозастосування, в тому числі й до існування різних позицій Верховного Суду.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 19 квітня 2018 року у справі № 754/7062/15-к зазначила, що постанова про призначення прокурора, якою надаються конкретному прокурору (групі прокурорів)

повноваження, передбачені ст. 36 КПК України, у кримінальному провадженні, є обов'язковою, як і підписання відповідною особою, що її винесла. При цьому витяг з ЄРДР за відсутності відповідного процесуального рішення керівника органу прокуратури не наділяє прокурора повноваженнями здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням [1]. Так само і в постанові від 11 лютого 2020 року у справі № 761/33311/15-к колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду на підставі аналізу положень ст. ст. 36, 37, 110 КПК України дійшла висновку, що постанова про призначення прокурора, якою надаються конкретному прокурору (групі прокурорів) повноваження, передбачені ст. 36 КПК України, у кримінальному провадженні, є обов'язковою [2].

Водночас колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду (постанова від 19 травня 2020 року у справі № 490/10025/17), навпаки, не погодилася з тим, що відсутність постанови про визначення певного слідчого або прокурора сама по собі означає, що цей слідчий або прокурор не мав відповідних повноважень. При цьому Суд виходив з того, що КПК України не вимагає, щоб кожне рішення, яке приймається у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи, викладалося у формі постанови. Частина 3 ст. 110 КПК передбачає, що постанова вноситься слідчим або прокурором лише у випадках, передбачених цим Кодексом, або коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Виходячи з правила *casus omissus pro omisso habendus est* (пропущений випадок має вважатися таким, що пропущений навмисно – С.П.), Суд не вбачає підстав додавати до тексту закону не висловлену в ньому вимогу і вважає, що відсутність у відповідних положеннях, які прямо стосуються регулювання цього питання, згадки про необхідність постанови, означає необов'язковість такої постанови для визначення конкретного слідчого або прокурора, яким доручається виконання відповідних повноважень у певній справі [3].

У контексті викладеного слід звернути увагу на рішення ЄСПЛ від 7 липня 2011 року по справі «Серков проти України» в якому наголошується про те, що відсутність необхідної передбачуваності та чіткості національного законодавства з важливого питання, що призводить до його суперечливого тлумачення судом є причиною порушення вимог положень Конвенції щодо «якості закону» (п. 42) [4].

У подальшому, враховуючи існування різних правових позицій щодо застосування ст. ст. 36, 37 КПК України в питанні наділення повноваженнями прокурора (групи прокурорів) у конкретному кримінальному провадженні та необхідності відступити від висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в постанові

колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 травня 2020 року (справа № 490/10025/17) колегія суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалою 17 червня 2020 року передала кримінальне провадження на розгляд об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду [5].

В свою чергу Об'єднана Палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 22 лютого 2021 року у справі № 754/7061/15 з даного питання відзначила наступне [6]. *По-перше*, застосування належної процедури «fair procedure» (у європейській системі), «due process» (у американській системі) є одним із складових елементів принципу верховенства права та передбачає, у тому числі, щоб повноваження органів публічної влади були визначені приписами права, і вимагає, щоб посадовці мали дозвіл на вчинення дії і надалі діяли в межах наданих їм повноважень. *По-друге*, визначення керівником органу прокуратури прокурора (групи прокурорів), який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні є тим кримінально-процесуальним рішенням, яке утворює, змінює чи припиняє права і обов'язки, тобто має правові наслідки, в конкретному кримінальному провадженні з його початку до завершення та за процесуальною формою має бути передбачено (встановлено) кримінальним процесуальним законом. Надання прав, покладення обов'язків та визначення обсягу відповідальності за своєю юридичною природою потребує письмової форми заради уникнення суб'єктивізму та забезпечення правової визначеності. *По-третє*, КПК України в ст. 110 передбачає, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. І хоча ст. 37 КПК України і не передбачає для керівника органу прокуратури специфічної форми рішення про визначення прокурора (групи прокурорів), який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, така процесуальна форма вбачається із тлумачення положень ст. 110 КПК України у взаємозв'язку із положеннями ч. 5 ст. 36 КПК України. Відповідно до останньої норми Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування. Виконання вимог КПК забезпечуються дотриманням кримінальної процесуальної форми, тобто пов'язана із дотриманням гарантій прав і свобод учасників кримінального

провадження щодо будь-яких дій та рішень владних суб'єктів кримінального провадження, зокрема: щодо гарантій оскарження та можливості перевірки законності таких рішень, перевірки безсторонності та об'єктивності владних суб'єктів.

Суб'єкт нормотворчості не повинен порушувати права особи внаслідок ухвалення «неоднозначних» актів законодавства та повинен за це нести відповідальність (особливо, якщо акт передбачає можливість обмеження прав особи), а також мати обов'язок негайного виправлення негативної ситуації, зумовленої прийняттям акту, що містить норми права, які не відповідають критерію «якість закону» [7]. Відповідно в контексті підвищення якості КПЗ існує потреба у відповідних змінах існуючої редакції ч. 1 ст. 37 КПК України.

Література:

1. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 квітня 2018 року по справі № 754/7062/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73627832>

2. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11 лютого 2020 року по справі № 761/33311/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672462>

3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 травня 2020 року у справі № 490/10025/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89621459>

4. Справа Серков проти України, Заява № 39766/05, Рішення від 7 липня 2011 року. URL: <http://kmp.ua/uk/documents/foreign-experience/judgment-in-case-of-serkov-v-ukraine/>

5. Ухвала колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 754/7061/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929110>

6. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 лютого 2021 року у справі № 754/7061/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>

7. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. *Судово-юридична газета*. 21 жовтня 2020 року. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/182593-kategoriya-yakist-zakonu-yak-skladova-printsipu-verkhovnstva-prava-ta-garantiya-zastosuvannya-sudom-naybilsh-spriyatlivogo-dlya-osobi-tlumachennya-zakonu>

СЕКЦІЯ 10. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Ковальська П. Г.

*старший викладач кафедри кінології та спеціальних дисциплін
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»
с. Давидківці, Хмельницька область, Україна*

У сучасному світі право на справедливий суд займає основне місце у системі основних цінностей демократичного суспільства та залежить від інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур.

Принцип верховенство права та належне здійснення правосуддя є основоположними елементами права на справедливий суд.

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та врегулювавши на законодавчому рівні практику виконання рішень ЄСПЛ Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» (далі – Закон), Україна наблизилась до створення однорідної судової практики, узгодженої з європейською правовою системою у схожих правовідносинах.

Ч. 4 ст. 55 Конституції України гарантує кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1].

Однією з найефективніших міжнародних судових установ, до яких мають право звертатися громадяни України, є Європейський суд з прав людини, юрисдикція якого визнана нашою державою.

Так, стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі [2].

Як свідчить практика звернень громадян зі скаргами до Європейського Суду з прав людини (далі – Суд), поняття «справедливий суд» може тлумачитись досить неоднозначно. Як правило особи, які не

досягли у судовому провадженні бажаного результату, не завжди можуть уточнити, у чому конкретно полягала неповага з боку національних судів до їх права на справедливий суд. У багатьох випадках скарга на несправедливий судовий розгляд полягає у запереченні результату судового розгляду справи та тверджень щодо помилок стосовно фактів та права.

У зв'язку з цим слід нагадати позицію Суду, який зазначив, що згідно зі ст. 19 Конвенції, його функції полягають у забезпеченні Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Зокрема, питання помилок щодо фактів та права, які начебто були припущені національним судом, не належить до компетенції Суду доти, доки такі помилки не порушують прав та свобод, що захищаються Конвенцією (див. *Garcia Ruiz v. Spain*). Більше того, тоді як ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів чи способу їх оцінки. Це питання регулюється, головним чином, національними законодавством та судами. Суд нагадує, що хоча п. 1 ст. 6 Конвенції зобов'язує суди аргументувати прийняті ними рішення, це не можна розуміти як вимогу надавати вичерпну відповідь на кожне питання, підняте стороною під час судового розгляду справи.

Також однією із гарантій справедливого судочинства, які містить стаття 6 §1 Конвенції, є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права.

У контексті зазначеного слід звернути увагу і на принцип остаточності судового рішення (*Res Judicata*) як складової принципу верховенства права. Можна констатувати, що в окремих випадках в Україні домогтися остаточного судового рішення є досить часозатратним, оскільки існує можливість проходження справи через кілька інстанцій з подальшим переглядом за нововиявленими або виключними обставинами, з новим колом розгляду справи за скаргами зацікавлених осіб. Таким чином, закінчення строків оскарження рішення не гарантує, що воно є остаточним, що призводить до порушення принципу *Res Judicata*.

Наступною гарантією, що закріплена п. 1 статті 6 Конвенції, є незалежність та безсторонність судової влади.

Так, Суд вкотре звернув увагу на процедуру внесення протесту як на таку, що не відповідає принципу юридичної визначеності. Також Суд висловив свою стурбованість щодо різних та часто суперечливих підходів до застосування та тлумачення внутрішнього законодавства

українськими судовими органами. Суд звернув увагу на численні випадки втручання українських органів державної влади найвищого рівня в судове провадження в окремих справах. Суд дійшов висновку, що втручання, з огляду на його зміст та спосіб здійснення, є таким, що суперечило поняттю «безсторонній і незалежний суд» в сенсі статті 6 §1 Конвенції.

Статтею 6 Конвенції також гарантується право на розгляд справи судом у «розумні строки». Слід відмітити, що у своїй практиці Суд підходив до цієї проблеми дуже індивідуально. Разом із тим, були встановлені певні критерії, у світлі яких слід оцінювати тривалість провадження. Це – складність справи, поведінка заявника, дії відповідних органів.

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини щодо України, можна зробити висновок, що причини порушення прав людини частіше за все полягають у недосконалому законодавстві нашої держави або в його практичному застосуванні державними органами та судовими інстанціями [3].

Тому важливо підкреслити, що відповідно до Закону суди України при розгляді справ повинні застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Враховуючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції та практики Суду національними органами та судовими інстанціями дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що ратифікована Конвенція і практика ЄСПЛ є для України джерелами права, обов'язковими до застосування національними органами, в тому числі судовими. З огляду на вищевикладене слідує, що в національному законодавстві має бути не лише визначена, а й забезпечена реальна можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, а з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. / *База даних «Законодавство України». ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 01.12.2021).

2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. *База даних*

«Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2021).

3. «Право на справедливий суд»: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: <https://justice-km.gov.ua/news/view/5649-pravo-na-spravedliviy-sud-konvenciya-pro-zahist-prav-lyudini-ta-osnovopolozhnih-svobod-1950-roku> (дата звернення: 01.12.2021).

ЕВТАНАЗІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

Сергєєв О. В.

студент

Білоцерківського національного аграрного університету

м. Біла Церква, Київська область, Україна

Науковий керівник: Сокиринська О. А.

кандидат юридичних наук, доцент,

в. о. завідувача кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківського національного аграрного університету

м. Біла Церква, Київська область, Україна

Робота присвячена дослідженню правового регулювання евтаназії, як гуманний спосіб, що дозволяє людині піти з життя безболісно.

На сьогодні, евтаназія є актуальною темою з огляду на те, що у світі з кожним роком евтаназія набуває більше уваги. У зв'язку з цим постає питання чи фізична особа має право позбутися себе життям шляхом евтаназії.

Мета дослідження: дослідити легітимізацію евтаназії у світі.

Наше дослідження присвячене дослідженню імплементації евтаназії у світовій практиці.

Евтаназія – це практика припинення лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням; це поняття називають «уколом милосердя».

Евтаназія у кожної держави світу залежить від їхнього чинного законодавства, тому варто розглянути країни з різним регулюванням евтаназії. Спершу, необхідно проаналізувати країни, у яких існує узаконення евтаназії, а саме: Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Німеччина, Іспанія, Канада, Колумбія, штат Австралії Вікторія та західна Австралія, Нова Зеландія, тощо. Щобільше, у США евтаназія заборонена майже у

всіх штатах, окрім Орегону, Вашингтону, Вермонту, Каліфорнії, Колорадо, Дистрикту Колумбія, Монтана, Нью-Джерсі та Гаваї. Натомість в Канаді закон про дозвіл евтаназії набув чинності у 2016 році та вперше був застосований у Квебеці [2].

Однак, необхідно зазначити, що самого лише бажання пацієнта застосувати евтаназію не достатньо для проведення процедури, натомість особа, яка зважилася на такий крок повинна відповідати певним критеріям законодавства, а саме:

- вік: у більшості країн евтаназія дозволена з 18 років (Люксембург, Канада, Австралія, Нова Зеландія та штат Орегон (США)). Однак, у Нідерландах, Швейцарії та Бельгії процедура дозволена з 16 років та з 12 за умови згоди батьків;

- громадянство та резидентство: за законодавством світової політики, претенденти на процедуру евтаназії повинні бути громадянами країни, у якій вони мають намір здійснити процедуру;

- хвороби та інші обставини: евтаназія може бути застосована людям, які є невиліковно хворими, що своєю чергою завдає їм тяжких страждань. Однак, визначення «невиліковна хвороба» має різне тлумачення у юрисдикціях держав. Законодавство США (штату Орегон) визначає невиліковну хворобу як ту, що триває більше шести місяців. У Новій Зеландії евтаназія дозволяється у випадку, якщо: особа тяжко хвора на протязі шести місяців, є фізично недієздатною та зазнає тяжких фізичних та психологічних страждань [3].

Евтаназію часто вважають альтернативним вирішенням для тих, хто страждає. Його прихильники вважають, що припинення нестримного болю людини є великим актом милосердя. З огляду на це, пропонуємо розглянути переваги евтаназії, серед яких ми виокремлюємо:

- евтаназія може припинити страждання особи; прихильники стверджують, що змушувати людей страждати проти їхньої волі неправильно, а дозволяти їм припинити страждання є вірним рішенням;

- особи, які хворіють на невиліковну хворобу, відчувають себе тягарем для своїх близьких, що може викликати проблему у стосунках. Пацієнти, як правило, відштовхують людей через емоції провини та сорому, які вони відчувають щодо своїх опікунів;

- уникнення фізичних та психологічних страждань хворого шляхом евтаназії. Ми можемо спостерігати, що часом невиліковні хвороби завдають страшних страждань як на фізичному так і емоційному рівні, тому, на наше переконання, переривання життя за бажанням тяжкохворого пацієнта є гуманним.

Проаналізувавши переваги евтаназії, також слід врахувати і недоліки процедури. До недоліків ми відносимо:

– евтаназія застосовується тільки для смертельно хворих осіб, але прогноз діагнозу не завжди точний, що може призвести до неправильного вибору;

– евтаназія викликає численні як етичні, так і практичні аргументи: люди вірять у святість життя, тож рішення покінчити з ним самостійно розглядається як гра проти течії природи.

– існує віра, що кожне життя на землі є дорогоцінним, але коли ми вирішимо покінчити з життям, може здатися, що його цінність спростована, незважаючи на те, що евтаназія відрізняється від самогубства [1].

Аналізуючи статистичні дані 2020 року стосовно тенденції приросту застосування евтаназії, слід зазначити, що показники Канади зросли і на 35%. Так, 7 600 канадців звернулися з клопотанням про застосування евтаназії.

Щобільше, такі країни як Люксембург, Бельгія та Нідерланди мають найбільші показники зростання імплементації евтаназії, що становить 5% від загальної кількості смертей [4].

Європейський Інститут Біоетики (European Institute of Bioethics) повідомляє, що за останні дев'ять років імплементація евтаназії зросла на 267%, що становить 12.6% від загальних смертей.

Пропоную розглянути країни де заборонена евтаназія. Наприклад: Україна, Росія, Казахстан, Пакистан, Китай, Філіппіни тощо.

В зазначених країнах евтаназія заборонена їхнім законодавством проте це не означає, що випадків евтаназії на цих території не було. Наприклад розглянемо ситуацію в Україні. На цій території лікарі часто позбавляють безнадійно хворих або прискорюють смерть хворої людини, як результат, лікар порушує законодавство України. Якщо лікар позбавив життя пацієнта за його згодою, то на території України його будуть судити за статтею 115. Кримінального кодексу України «умисне вбивство». Юристи пропонують наступне: слід чітко прописати у ККУ відповідальність лікарів, якщо вони провели дану процедуру. Крім вищезазначеного, вони наголошують на тому, що не справедливо за однією 115 статтею «умисне вбивство», судити серійних убивць і лікарів, які позбавили страждань невиліковно хворих пацієнтів, а як зазначено в Кримінальному кодексі України карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [7].

Отже, ми вважаємо, що евтаназія є актом милосердя до невиліковно хворих людей, тому процедура може стати світовою практикою у майбутньому, адже кожна людина має право на життя, але повинна мати право й на легку смерть.

Література:

1. HPC Honest Pros and Cons. 13 Advantages and Disadvantages of Euthanasia. URL: <https://honestproscons.com/13-advantages-and-disadvantages-of-euthanasia/>
2. Irish Hospice Foundation Paper: The International Experience of Assisted Dying. 2021. 5 с. URL: <https://hospicefoundation.ie/wp-content/uploads/2021/02/Paper-on-International-Experiences-of-Assisted-Dying-January-2021.pdf>
3. Irish Hospice Foundation Paper: The International Experience of Assisted Dying. 2021. 22с. URL: <https://hospicefoundation.ie/wp-content/uploads/2021/02/Paper-on-International-Experiences-of-Assisted-Dying-January-2021.pdf>
4. Statista. Do you consider doctor-assisted suicide morally acceptable or morally wrong? URL: <https://www.statista.com/statistics/225938/americans-moral-stance-towards-doctor-assisted-suicide/>
5. THE WEEK. The countries where euthanasia is legal. URL: <https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal>
6. Гуцал І.Ю. Питання легалізації евтаназії в Україні: іноземний досвід. 2017. 3 с. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/17_3.pdf
7. Спецрепортаж. Укол Смерті. Евтаназія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5BIIdRUdrsYo>

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК

Хоружа А. І.

*студент факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

Для сучасної епохи характерне визнання пріоритетного значення міжнародних стандартів, які слугують своєрідним взірцем для правової регламентації прав і свобод людини у сфері національного права і законодавства. Аналіз законодавства пострадянських країн довів, що принцип пріоритету норм міжнародних угод має переважну силу над національним правом.

Так, до базових міжнародно-правових стандартів рівності жінок і чоловіків насамперед відносять:

– Загальну декларацію прав людини («Universal Declaration of Human Rights», 1948) [3];

– Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права («International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights», 1966) [7];

– Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок (резолюція No 2263 ГА ООН, «Declaration on the Elimination of Discrimination Against Women», 1967) [2];

– Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації що до жінок, скорочено – КЛДЖ, (резолюція ООН No 34/180, «The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women», CEDAW, 1979) [8];

– Декларацію про викорінення насильства щодо жінок (резолюція No 48/104, «Declaration on the Elimination of Violence Against Women», 1993) [5].

Вищезначені Пакти, Конвенція та Декларації є правовим і моральним фундаментом сучасного світового співтовариства, основою формування єдиної глобальної гендерної політики, головним внеском яких у регулювання життєдіяльності суспільств дослідники вважають проголошення основних прав людини як загально визнаних принципів і норм міжнародного права, що мають бути закріплені в законодавстві кожної цивілізованої країни. Не були винятком і пострадянські країни, в законодавчих та нормативно-правових актах яких знайшли відображення норми, спрямовані на захист прав людини, зокрема незалежно від статевої належності.

Безумовно, одним із невід’ємних прав людини будь-якої статі є право на освіту, тож цілком природно, що дотримання цього права проголошується в вище перелічених документах ООН.

Так, відповідно до статті 26 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право на освіту, зокрема й вищу, яка «повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного».

Іншими міжнародно-правовими стандартами у сфері просування рівності між чоловіками та жінками слугують Пакт про громадянські та політичні права [8], який проголошує право на рівність усіх перед законом і заборону дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема і статевою (ст. 26), та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [9], який бере під захист право людини на освіту (ст. 13–14). Зауважимо, що змістовна відмінність цього Пакту від попередніх документів полягає в тому, що окрім проголошення такого права, надається перелік заходів, необхідних для його реалізації, серед яких для нас визначальними є однаково доступна для всіх вища освіта, рівноцінні система стипендій і викладацький склад.

В якості базового стандарту в просуванні рівноправності жінок і чоловіків та усуненні дискримінації за ознакою статі, зокрема й у галузі

освіти, виступає інший документ ООН – «Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок» [2], що був прийнятий через рік після вищезазначених пактів. У декларації наголошується, що, незважаючи на прогрес, що відбувається в питанні рівноправ'я, продовжує існувати дискримінація по відношенню до жінок. А відтак, стаття No 1 зобов'язує включити принцип рівності статей до конституції або гарантувати його будь-яким іншим законом.

Показово, що в статті No 9 Декларації [2] наголошується на забезпеченні рівних прав жінок із чоловіками у сфері освіти через рівні умови доступу до освіти, навчання в навчальних закладах усіх типів, зокрема вищих та професійних, однакових програм навчання, іспитів, рівних можливостей отримання матеріальних благ тощо.

У контексті нашої роботи цінність конвенції вбачаємо в тому, що в ній освіту розглянуто не тільки як одну зі сфер, яка потребує втручання держави для ліквідації дискримінації на рівні правового врегулювання через надання жінкам рівних прав у доступі до освіти, але і як механізм, що має сприяти підвищенню свідомості в питаннях гендерної рівності (стаття 10), що, безсумнівно, зумовлює розвиток гендерної освіти, зокрема й на пострадянському просторі.

Конвенція визнає той факт, що дискримінація вкорінюється в таких сферах життєдіяльності, як культурні, сімейні й міжособистісні відносини, тож, якщо на цих рівнях не відбуваються зміни, то зусилля по досягненню гендерної рівності не будуть мати успіху.

Інтерпретуючи вищесказане, маємо підстави вважати, що необхідні заходи щодо усунення статевої дискримінації полягають не тільки в створенні анти дискримінаційного законодавства та національного механізму щодо забезпечення рівності між жінками та чоловіками, але й в усвідомленні проблеми дискримінації та існуванні шкідливих культурних стереотипів на рівні суспільної громади, що, безперечно, може й повинна вирішити відповідна організація просвітницької діяльності з проблем гендеру в системі освіти. Серед запропонованих заходів, на наш погляд, найбільш важливими є ті, які спрямовані на «усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання», а відтак потребують перегляду навчальні посібники, шкільні програми та методи навчання [7].

Цінність цієї конвенції, зокрема як міжнародно-правового стандарту для розвитку гендерної освіти, полягає й у тому, що всі держави – учасниці, які приєдналися до цієї угоди, зобов'язані регулярно надавати звіти Комітету CEDAW щодо заходів, здійснених у напрямку просування гендерної рівності, зокрема й в освітній сфері (ст. 10).

Отже, нормативні акти ООН не тільки проголошують принцип гендерної рівності як фундаментальний принцип рівних прав і

можливостей, але й встановлюють загальновизнані міжнародно-правові норми, спрямовані на врегулювання та забезпечення рівних можливостей здійснення цих прав. Ратифікація Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок та пізніше підписаний урядами незалежних держав Факультативний протокол до Конвенції свідчили про прийняття державами колишнього Союзу зобов'язання впровадження ідеї гендерної рівності на всіх рівнях життєдіяльності суспільства, зокрема й у сфері освіти.

Попри прийнятті вищезазначені та інші міжнародні правові стандарти у сфері врегулювання між статевих відносин на принципах гендерної рівності, Генеральна Асамблея ООН визнає неспроможність протягом тривалого часу забезпечити світовим співтовариством захист і заохочення прав і свобод жінок через застосування щодо них насильства, яке є проявом нерівності владних стосунків між статями, що історично склалися, і призвело до домінування чоловічої і дискримінації жіночої статей, і яке є перешкодою на шляху всебічного поліпшення становища жінок і досягнення рівності, розвитку і миру, тож, безперечно, потребує викорінення.

Отже, черговим міжнародно-правовим стандартом, спрямованим на здійснення рішучих зусиль із боку держав щодо виконання своїх попередніх зобов'язань щодо забезпечення покращення становища жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільств, зокрема й у сфері освіти, можна вважати «Декларацію про викорінення насильства щодо жінок» [2]. Прийняття цієї декларації, на думку науковців, сприяла діяльність Всесвітньої конференції з прав людини у Відні (1993 р.), гаслом якої стали слова «Жіночі права – людські права».

Література:

1. Гаазька конвенція про деякі питання, що стосуються колізії законів про громадянство від 12. 04. 1930. Діюче міжнародне право. Т. 1. М. : Московський незалежний інститут міжнародного права. 1996. С. 223–230.

2. Декларація ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок від 7.11.1967. ООН. Резолюції та рішення, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН на 22-й сесії. Нью-Йорк : Видавництво ООН, 1968. С. 41–43.

3. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*, 2016. с. 30.

4. Рішення Комісії 82/43/ЕС від 9 грудня 1981 р. стосовно заснування Дорадчого комітету з питань рівних можливостей для чоловіків і жінок (Official Journal. L 20, 28.01.1982), із змінами, внесеними Рішенням Комісії 95/420/ЕС від 19 липня 1995 року (Official Journal. L 249, 17.10.1995).

5. Declaration on the Right to Development. A/RES/41/128, December, 4 1986, 97th plenary meeting. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.htm/>

6. Official Journal of the European Union. L 319. 10.12.1996. P. 0011–0015.

7. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I14668-English.pdf/>

8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207.

9. Віденська декларація та програма дій, прийнята Всесвітньою конференцією з прав людини 25. 06. 1993. Міжнародне публічне право. Збірник документів. Т. 1. М. : БЕК, 1996. С. 521–540.

СЕКЦІЯ 11. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ПОНЯТТЯ ФІЛОСОФІЇ НА ДУМКУ АРИСТОТЕЛЯ. МАРКСИЗМ ТА ЙОГО ПЕРШІ ПРОЯВИ В УКРАЇНІ

Кривко І. А.

*Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Якуніна А. О.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Філософія зародилась ще до Нашої Ери, такою людиною як Аристотель. Він вважав що філософія – Наука найбільш Божа. Але в цьому визначенні є два розуміння: Перше – володіє нею скоріше Бог, ніж людина; Друге – її предметом є «божественні предмети». Але філософія Аристотеля не була обмеженою лише однією теологією. Аристотель розглядає. Філософія Аристотеля вважалась спробою розібратися в існуючому, розкрити його структуру, знайти в ньому головне, визначити його по відношенню до неіснуючого.

Закони мислення Аристотеля є одночасно і законами буття. В «Метафізиці» Аристотель дає визначення основного закону буття, яке полягає в двох формах: Коротка – формулювання гласить, що одночасно існувати і не існувати не можна; Повне – стверджує, що неможливо, щоб одно і те ж одночасно було і не було притаманне одному і тому ж однаковому розумінні.

Аристотель вважає, що суть буття речі – її форма. Ключем розуміння форми Аристотеля є отожднення її із суттю речі. У Аристотеля форма як суть буття речі – це той чи інший вид певного роду. Форма – не є якістю, кількістю, відношенням, а тим що становить сутність речі. Форм стільки, скільки нижчих видів, які надалі не розпадаються ні на які інші види. Види Аристотеля – це вічні і незмінні сутності. Вони не створені Богом – форму ніхто не творить і не виробляє. Але вони існують самі по собі і, будучи внесеними в матерію. Аристотель під матерією розуміє: По-перше неозначену і безформну речовину; По-друге, це те з чого річ складається, і те, з чого річ виникає.

Все що існує в природі, складається з матерії і форми. Матеріє чиста можливість або потенціал речі, а форма – реалізація цього потенціалу. Філософія Аристотеля говорить про пізнання душі, Він поділяв душу на три види. Два види з них належать до Фізичної психології, оскільки душа не може існувати без матерії. Третя форма являється метафізичною, тобто, душа є скрізь де є життя.

Карл Маркс та Фрідріх Енгельс були молодими ідеологами пролетаріату такого погляду як Марксизм. Марксизм з'явився у XIX ст., в 40-х роках у Німеччині.

Марксизм вважає себе закономірним результатом всього попереднього розвитку людської думки та критичного узагальнення з позицій революційного пролетаріату та практики класової боротьби. Марксизм є переворотом у розвитку суспільної думки людства, він принципово повному підійшов до вирішення безлічі суспільних проблем і дав свої відповіді на найважливіші питання. Карл Маркс та Фрідріх Енгельс розробили матеріалістичний погляд на історію, теорію додаткової вартості як економічної основи капіталізму й вчення про комунізм.

Марксизм твердо стоїть на позиціях матеріалізму, доповнивши його запозиченою у Гегеля діалектикою, за Марксом, не свідомість чи Бог створюють матерію, а навпаки матерія у своєму постійному русі та розвитку створила свідомість. Пізнання можливе через органи чуття та розум. Суспільство розглядається марксизмом як організм, в структурі якого продуктивні сили визначають виробничі відносини, форми власності, які в свою чергу зумовлюють класову структуру суспільства, політику, державу, право, мораль, філософію, релігію, мистецтво. Їх єдність і взаємодія створює певну суспільну формацію.

Марксизм розвивався і далі після Маркса й Енгельса. Було багато напрямків, але ми розглянемо Український марксизм.

Марксистська традиція в Україні почалась в XIX ст., у 70-х роках і пов'язана з іменами професора політекономії Миколи Зібера та Сергія Подолинського вони були першими популяризаторами марксизму на під російській Україні. Хоча соціалістичні ідеї визначали діяльність перших українських політичних партій як на території Російської імперії, так і в Австро-Угорщині, проте через різні причини українські марксистські центри були в еміграції.

Микола Зібер виступав проти мальтузіанства, стверджуючи, що покращення життя людей цілком можливе, а збільшення їх кількості не обов'язково поєднувати за падінням рівня їх життя. Зібер зазначав, що людське життя не тотожне життю тварин, бо «розмноження людини обумовлює і розмноження її їжі», себто суспільство здатне відновлювати споживані продукти, а також збільшувати їх виробництво. Зібер познайомився з Марксизмом у 1881 року, читавши реферати з

політекономії Рікарда та Маркса, брав участь у роботі «Громада» до її заборони 1876 року, а потім писав для збірок які видавав у Михайла Драгоманова, дописував до журналів «Знання» і «Вісник Європи».

Найбільшу популярність Зіберу приніс твір «Теорії цінності», найповніше не тільки російською мовою, але і в іноземній літературі викладання різних теорій і визначень цінності і капіталу. Зібер видав особливою книгою твори Рікардо які переклав на Російську мову. В той же час Зібер прагнув довести прямий наступний зв'язок між теоріями цінності Рікардо і Карла Маркса.

Сергій Подолинський входив до редакції женевської «Громади», мислитель-соціаліст і популяризатор марксизму на під російській Україні. Сергій належить до Українських соціалістів – революціонерів, борців за соціальну справедливість в Україні та світі, за національне визволення українців, як і всіх інших народів. Подолинський інтенсивно займався науковою працею, хоча й за межами офіційних наукових установ на еміграції. Коло його наукових інтересів включало академічну соціологічну тематику: соціальні аспекти виробничої діяльності, господарські відносини, суспільна стратифікація, мобільність, залежність статусу індивіда від національної належності, соціологічні закони. Аналізуючи їх, Подолинський, як і деякі інші вчені, звертався до марксистських поглядів, вміло поєднуючи їх з соціал-дарвіністськими. Подолинського вважають одним з перших українських політологів, який політику розглядав як унікальний засіб зміцнення і розвитку державного ладу, раціональної організації соціального устрою, забезпечення внутрішнього змісту суспільного життя. Виступав проти мальтузіанства, що стало ідеологією концепції «золотого мільярда». Український вчений вважав, що у суспільстві, побудованому на засадах солідарності, природний відбір виявить себе у просуванні науки, мистецтва, морального вдосконалення людей. Сукупно це дозволить людям долати природні проблеми, не марнуючи сили на боротьбу між собою. Подолинський виступав проти мальтузіанства. Аргументи його були подібними до висловлених М. Зібером, однак ґрунтувалися на його роботах, що випередили на століття визначення енергетичного еквівалента розумової і фізичної праці через енергоносії та технології енергетики.

Література:

1. Павленков Ф. Сократ, Платон, Аристотель, Сенека / Жизнь Замечательных людей, биографическая библиотека. М. : «Республика». 1995 г. 326 с.

2. Марксизм. *Українська мала енциклопедія* : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1960. Т. 4, кн. VII : Літери Ле – Ме. С. 918–920. 1000 екз.

3. Гермайзе О. Українські марксистки та основоположники наукового соціалізму. «Життя і революція» (Київ). 1925. № 1–2. С. 25–28.

4. В. Г. Сарбей. Зібер Микола Іванович. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2005. – Т. 3 : Е – Й. – С. 359. – 672 с. : іл. – ISBN 966-00-0610-1.

5. Подолинський, Сергій Андрійович. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 491–492. 742 с. 1000 екз.

СЕКЦІЯ 12. МЕДИЧНЕ ПРАВО

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАКЦИНАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ВІД COVID-19 У РІЗНИХ СФЕРАХ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дерец А. О.

*студентка 4 курсу факультету електроніки та енергетики
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Якуніна А. О.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Весь світ наразі відчуває наслідки жакливої пандемії корона вірусної інфекції COVID-19. Умови праці у всіх без винятку сферах діяльності зазнали змін через карантинні обмеження, нові вимоги до працівників та їх робочих місць, впровадження дистанційної форми роботи тощо. Для багатьох підприємств питання дозволу до продовження їх діяльності залежить від вакцинації робітників. Очевидно, що адміністрація закладів освіти, підприємств та різноманітних установ прагне вплинути на рішення робітників щодо вакцинації, та домогтися якнайбільшого відсотку робітників, що отримали повний курс вакцини, задля мінімізації збитків через вимушене припинення роботи закладу.

Незалежно від скрутності становища підприємств, можливості впливу на робітників через відмову чи ухилення від вакцинації врегульовані чинним законодавством України. Згідно частини 2 статті 12 закону 1645 («Про захист населення від інфекційних хвороб») [1] єдиний важіль впливу в цьому випадку це тимчасове відсторонення від роботи невакцинованого працівника, але виключно у випадку відсутності обов'язкової вакцинації, передбаченої законом України. Варто зазначити, що будь-які інші заходи впливу, такі як звільнення, позбавлення премії, відмова виплачувати перші 5 днів тимчасової непрацездатності за рахунок підприємства, у випадку захворювання працівника на коронавірус та інші, є незаконними з боку адміністрації закладу та можуть бути оскаржені судом. Чи є вакцинація від COVID-19 обов'язковою в Україні? Так, але виключно для деяких професій, в той час як для більшості груп населення та професіональних груп вакцинація

від коронавірусу визначена як добровільна (приказ МОЗ від 24.12.2020 № 3018) [2].

Такий перелік професій, для яких вакцинація є обов'язковою, МОЗ затвердив наказом № 2153 який вступив в силу від 08.11.2021 [3]. Згідно цього документу до переліку належать робітники: центральних органів виконавчої влади та їх територіальних підрозділів, місцевих державних адміністрацій та їх структурних підрозділів, закладів вищої, післядипломної, професійної, загальної середньої, в тому числі дошкільної, спеціальної, позашкільної освіти, незалежно від типу та форми власності. Не дивлячись на те, що звільняти робітників вище перелічених професій за відмову від вакцинації ніхто не має права, все ж таки відсторонення від роботи є значним важелем економічного тиску, так як відсторонення не передбачає збереження заробітної плати.

Станом на 18 листопада 2021, через відсутність обов'язкового щеплення проти COVID-19, в Україні було відсторонено від роботи 3415 педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, на 27 листопада 2021 ця кількість становила 2.8 тисяч. Дистанційно продовжують працювати 1,2 тисячі шкіл через відсутність стовідсоткового рівня вакцинації працівників у «червоних зонах», ще 22 листопада 2021 таких було 1,7 тисяч [4].

Оскільки відсторонені робітники не мають можливості змінити місце чи сферу роботи, так як без винятку всюди вони зустрінуть однакові вимоги, то такий закон є в певній мірі дискримінацією за сферою професійної діяльності. Звичайно впроваджені у період пандемії карантинні обмеження, як і вимоги вакцинації громадян є правильними з точки зору забезпечення колективної безпеки, проте виокремлення деяких сфер діяльності для впровадження більш суворого вимог не є виправданим, оскільки як і раніше залишається безліч місць загального користування, в яких люди перебувають на рівних правах. Задля забезпечення більш ефективних та рівноправних заходів покращення епідемічної ситуації у країні, вимоги до робітників в усіх сферах діяльності повинні бути однаковими.

Наявність робітників, які мають певні особисті заперечення або протипоказання до щеплення, ніяк не залежить від сфери їх професійної діяльності, тому природним та ефективним буде рішення впровадження необхідної вакцинації для всіх професій та більш ретельної процедури перевірки та тестування людей, у яких наявні протипоказання.

Обов'язкові щеплення існують з XVIII–XIX століть, тож це буде не нова практика для України, а в деяких країнах, наприклад у Коста-Ріці [5], вже впроваджена обов'язкова вакцинація для всіх, навіть для дітей.

На сьогоднішній день в Україні вже розширено список організацій, чії працівники мають обов'язково вакцинуватися від COVID-19.

До переліку увійшли працівники соціальної сфери, реабілітаційних центрів, Укрпошти, «Укрзалізниці» та інших важливих для економіки країни підприємств, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 1 листопада 2021 року № 2393 [6], який набрав чинності 9 грудня 2021. Тож загалом спостерігається позитивна тенденція врегулювання питання вакцинації населення, але ж справа просувається доволі повільно та наразі дуже далека від ідеальної.

Література:

1. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2000, № 29, ст. 228
2. Наказ МОЗ України від 24.12.2020 № 3018 «Про затвердження Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021–2022 роках»
3. Наказ МОЗ України від 04.10.2021 № 2153 «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням»
4. <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/11/27/7315477/>
5. <https://babel.ua/ru/texts/72594-v-ukraine-obyazali-vakcinirovatsya-ot-kovida-pedagogov-i-chinovnikov-i-eto-nravitsya-ne-vsem-no-obyazatelnyimi-privivkami-uzhe-bolshe-200-let-pobezhdayut-bolezni-obyasnyаем-s-primerami-iz-istorii>
6. Наказ МОЗ України від 01.11.2021 № 2393 «Про затвердження Змін до Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням.

ПРОБЛЕМИ МЕДИЧНОГО ПРАВА ТА МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ

Лисиченко М. А.

*студентка 4 курсу факультету менеджменту,
економіки, соціології та філології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Україна*

Якуніна А. О.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Одним із головних показників провідної та демократичної держави є налагоджена медично-правова система. Медицина в Україні наразі знаходиться у стані еволюції: створюються різноманітні програми з надання допомоги, в галузь охорони здоров'я впроваджуються цифрові технології, регулюється питання низької заробітної плати для медиків та якість медичних послуг [1]. Попри ці позитивні, безумовно, зміни, українська медицина досі залишається недосконалою та вразливою. Пандемія COVID-19 остаточно довела це, продемонструвавши як неготовність медичних представників до надзвичайних ситуацій, так і невміння реагувати на них і поводитися з боку населення.

Не варто розглядати окремо галузь медичного права і медицину як таку. Тобто не існує різного медичного права – окремо для юристів та окремо для лікарів [2]. Наявність негараздів в одних свідчить про наявність негараздів в інших і навпаки. Право людини на охорону здоров'я вони забезпечують тільки разом.

Важливо розуміти, що перепони і труднощі, які гальмують розвиток медицини і медичного права, виникли не вчора і навіть не у зв'язку з пандемією. Тож створення медичних додатків, покликаних полегшити і пришвидшити процес обслуговування, обмін досвідом із закордонними колегами, новітні прилади й методики – все це послаблює корінь проблем, але не знищує їх остаточно. З них:

- правова база охорони здоров'я є дуже нечіткою, нерідко зустрічаються законодавчі колізії і ситуації, коли норми різних актів, що регламентують у тій чи іншій мірі охорону здоров'я, суперечать одне одному;
- надмірна розпорошеність норм, що стосуються охорони здоров'я, по всьому українському законодавству;
- не консолідованість діяльності представників правової і медичної наук [3].

Не меншої уваги потребують також корумпованість, халатність та нестача кадрів, особливо серед молодшого персоналу. Та причина цього, знов-таки, полягає в недостатній пропрацьованості на законодавчому рівні й відсутності забезпечення мінімальних вимог галузі. Й оскільки держава не зацікавлена навіть у виході з кризових ситуацій, а не тільки розвитку загалом, знижується мотивація абітурієнтів і студентів у тому, щоб шукати своє покликання у медичній сфері. А її чинні представники не в змозі виконувати обов'язки в неналежних умовах і сигналізують про це.

Там, де медичне право і медицина йдуть порізно, громадянин може лише сподіватися, що його право не буде порушено. І, непокоячись за своє життя і здоров'я, вдається до самолікування або ігнорує проблему. Це призводить до додаткового навантаження медичної системи, оскільки наслідки неправильної та несвоєчасно наданої допомоги ускладнюють процес одужання.

Авжеж, модернізація необхідна, проте виправдає вона себе лише тоді, коли засади, на яких ґрунтуються медичне право і медицина в Україні, будуть докорінно переглянуті. Одні доведеться змінити, других – позбутися через їхню не результативність, застарілість або початкову хибність.

Як не прикро, та механізм не працює не через те, що йому бракує нових рушіїв, а через те, що не приведені до ладу основні.

Література:

1. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. *Медична реформа*: [офіційний веб-портал]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya>
2. Стеценко С. Г. Медичне право України: проблеми становлення. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_331.pdf
3. Любінець О. В. Медичне право та законодавство про охорону здоров'я – базис програмно-цільового планування в охороні здоров'я / О. В. Любінець, І. Я. Сенюта. *Вісн. соц. гігієни та орг. охорони здоров'я України*. 2004. № 4. С. 75–79.

МЕДИЧНЕ ПРАВО: ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПРАВА І ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Літовінська К. М.

*студентка II курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Впродовж останнього десятиліття одним з найбільш актуальних напрямів правової науки і практики є юридичне забезпечення медичної діяльності в Україні. Насамперед це пов'язано з прогресивним розвитком медичної галузі, а саме: розвитком приватної медичної практики, запровадженням добровільного медичного страхування та розробкою нормативно-правової бази щодо введення загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, використанням новітніх досягнень медичної науки тощо. Отож перед законодавцем постає завдання створення окремої комплексної галузі медичного права. А перед науковцями – розроблення медичного права як окремої галузі юридичної науки. Отож надалі ми пропонуємо власне бачення медичного права в системі права і законодавства України.

Концепція медичного права виникла з практичних потреб, адже кожна людина протягом життя неодмінно стає суб'єктом відносин з приводу надання медичної допомоги. В такому розумінні медичне право «зустрічає» людину при появі її на цей світ і супроводжує протягом життя аж до відходу у «світ інший». Отже, є велика потреба не лише в досконалому засобах лікування, діагностування, профілактики, а й у ефективному юридичному механізмі забезпечення права людини на медичну допомогу.

Конституція України закріпила право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49). Слід зауважити, що право на охорону здоров'я є найбільш широким, воно включає право на медичну допомогу і право на медичне страхування. Тому, право на медичну допомогу є відносно самостійним. Необхідно відрізнити права та обов'язки громадян у сфері охорони здоров'я й, відповідно, обов'язки держави щодо його забезпечення, і права пацієнтів при здійсненні медичної допомоги.

Перша група прав має загальний характер (вони сформульовані у ст. 6 Основ законодавства про охорону здоров'я) і торкається майже усіх сфер, що оточують життєдіяльність людини. У сфері охорони здоров'я складається цілий конгломерат суспільних відносин – медичних,

фінансових, управлінських, організаційних. Вони регулюються різними галузями законодавства – конституційним, адміністративним, трудовим, цивільним, господарським, кримінальним, екологічним тощо. Але ядром цих відносин є саме медичні відносини, які виникають між пацієнтом і лікарем (медичним працівником) з приводу надання медичної допомоги на всіх етапах її здійснення.

Сучасна теорія права групує всі галузі національної системи права на: а) профільні (фундаментальні), що становлять ядро системи права, є первинними та характеризуються ustalеними ієрархічними зв'язками (конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне, а також галузі процесуального права); б) інші основні, які є вже цілком сформованими або такими, що перебувають у процесі становлення (трудове, сімейне, земельне тощо); в) комплексні – що регулюють суспільні відносини, що стосуються цілих сфер державного і громадського життя (господарське, фінансове, аграрне, екологічне).

Виходячи з означеного, є підстави розглядати медичне право як галузь права, що стосується прав та обов'язків медичних працівників та прав пацієнта. Його не слід плутати з медичною юриспруденцією, яка є галуззю медицини, а не галуззю права. До принципів медичного права відносять загально правові, які поширюються на всю систему права і, зокрема, на медичне право. До них відносять принципи: соціальної справедливості, гуманізму, рівноправності, законності, єдності юридичних прав і обов'язків.

Основні законодавчо закріплені принципи медичного права наступні:

- дотримання прав людини в галузі охорони здоров'я;
- пріоритет профілактичних заходів у галузі охорони здоров'я громадян;
- доступність медико-соціальної допомоги;
- соціальна захищеність громадян у випадку втрати здоров'я;
- відповідальність органів державної влади і управління, забезпечення прав громадян у галузі охорони здоров'я.

Медичні правовідносини – це результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки. Пам'ятаємо те, що суб'єктами права в теоретико-правовому викладі є учасники правовідносин – носії суб'єктивних прав і обов'язків. Зважаючи на різноплановість медичної діяльності, розмаїття суспільних відносин, що виникають у цій сфері, необхідно розрізнити такі групи суб'єктів медичних правовідносин:

- суб'єкти, що надають медичну допомогу.
- суб'єкти, що отримують медичну допомогу.
- суб'єкти, що сприяють наданню медичної допомоги (підрозділи забезпечення).

В зв'язку з цим кожна із зазначених груп суб'єктів медичної діяльності у свою чергу поділяється на окремі підгрупи. Наприклад, суб'єкти, що надають медичну допомогу, можуть бути державними, комунальними і приватними. В той же час, суб'єкти, що отримують медичну допомогу, залежно від політико-правового зв'язку з державою можуть бути громадянами України, іноземними громадянами і особами без громадянства. І, нарешті, суб'єкти, що сприяють наданню медичної допомоги, представлені підрозділами забезпечення – фінансово-економічними, кадровими, соціальними, юридичними службами установ охорони здоров'я. Ці допоміжні підрозділи також мають відношення до медичної діяльності, оскільки їх функціонування спрямоване на досягнення результату медичної допомоги – якісне лікування пацієнтів.

Для того щоб бути суб'єктами медичних правових відносин, необхідно мати правоздатність і дієздатність, котрі об'єднуються поняттям правосуб'єктності. Враховуючи положення нормативно-правових актів з питань охорони здоров'я, під правосуб'єктністю учасника медичних правовідносин слід розуміти передбачену нормами права здатність і можливість мати і користуватися суб'єктивними правами і нести юридичні обов'язки.

У загальному вигляді об'єктами медичних правовідносин є особисті немайнові блага людини (життя і здоров'я), процес надання і результат медичної допомоги. Аби зорієнтуватися в системі медичного права (адже система – це його внутрішня будова, яка існує в трьох вимірах: як комплексна галузь права, як учбова дисципліна, як частина правової науки), дуже важливо розумітися в джерелах цієї галузі права. Під джерелом права в загальнотеоретичному сенсі розуміють спосіб закріплення правових норм. Історично виділяють декілька джерел права. Це нормативно-правовий акт, правовий звичай, юридичний прецедент і нормативний договір. На сьогоднішній день найбільш поширеним джерелом є нормативно-правовий акт, який і буде далі показаний як основне джерело медичного права. В аспекті вивчення юридичної регламентації медичної діяльності необхідно відмітити, що джерела медичного права – це спосіб зовнішнього закріплення правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері медичної діяльності. З позицій сучасного розвитку правової науки виділяють чотири критерії для класифікації джерел медичного права: 1) юридична сила; 2) предмет регулювання; 3) характер правового регулювання; 4) сфера дії.

Розглядаючи систему медичного права як учбову дисципліну, необхідно сказати про важливість внутрішньої будови медичного права з позицій освітнього процесу. За цим критерієм система медичного права включає загальну і особливу частини. Загальна частина включає норми, що мають значення для всіх інститутів і підгалузей медичного права.

Це норми, регулюючі: 1) організацію охорони здоров'я населення України; 2) права людини в галузі охорони здоров'я; 3) захист прав пацієнтів тощо.

У свою чергу особлива частина медичного права включає велику кількість інститутів, кожен з яких присвячений регулюванню певного різновиду суспільних відносин. До них належать: 1) правове забезпечення медичної діяльності по плануванню сім'ї і регулюванню репродуктивної функції людини; 2) юридична регламентація надання платних медичних послуг; 3) юридичні аспекти надання психіатричної допомоги; 4) дефекти надання медичної допомоги: юридична кваліфікація та ін.

І, нарешті, система медичного права як частина правової науки включає складові елементи медичного права, які піддаються науковому осмисленню з метою якнайповнішого та всебічного вирішення завдань, які стоять перед ученими. Система медичного права як частина правової науки включає такі основні напрями:

- теоретико-правові основи медичного права як комплексної галузі українського права;
- співвідношення і взаємодія медичного права з іншими галузями права;
- пошук оптимальних шляхів регламентації нових напрямів медичної діяльності;
- вдосконалення освітніх програм у галузі юридичної освіти та ін.

Таким чином, систему медичного права необхідно розглядати з позицій окремої галузі права, учбової дисципліни і частини правової науки. Саме таке, комплексне сприйняття, дозволяє більш глибоко пізнати ключові аспекти медичного права, досліджувати його складові елементи.

У підсумку маємо відзначити, що медичне право дає можливість на більш високому рівні здійснювати розробку принципів державної політики у сфері охорони здоров'я, якісніше опрацювати питання захисту прав громадян при наданні медичної допомоги, детально визначити правовий статус суб'єктів правовідносин, що виникають у галузі медичної діяльності.

Література:

1. Конституція України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.12.2021).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення 19.12.2021).

3. Історія виникнення медичного права. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2012/30.pdf (дата звернення 18.12.2021).

ЗАХИСТ ПРАВ НЕВИЛІКОВНИХ ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ

Черепанов П. О.

студент

*Дніпровського державного технічного університету
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

Для громадянин України, котрі хворіють на невиліковні хвороби, дуже важко на сьогоднішній день реалізувати своє право на належну паліативну допомогу з різних причин: недосконалої законодавчої бази, відсутності лікарів, психологів та інших фахівців, які б мали певну підготовку для роботи з безнадійно хворими людьми та членами їхніх родин. Основними причинами цього є відсутність необхідних лікарських засобів, технічного обладнання із-за низького рівня матеріального забезпечення.

Паліативна допомога – це комплексний підхід, мета якого забезпечити максимально можливу якість життя паліативних хворих і членів їхніх родин, шляхом запобігання та полегшення страждань завдяки ранньому виявленню і точному діагностуванню симптомів болю та розладів життєдіяльності, проведення адекватних лікувальних заходів, симптоматичної (ад'ювантної) терапії та догляду, надання психологічної, соціальної, духовної та моральної підтримки, незалежно від захворювання, віку, соціального статусу, національності, релігійних та політичних переконань, місця проживання хворого тощо [1].

Паліативна допомога як окремий вид медичної допомоги закріплена законодавчо з 2011 р. В Україні добровільна інформована згода пацієнта також є умовою правомірності проведення будь-якого медичного втручання. Принцип інформованої згоди знайшов відображення, зокрема у ст. 28 Конституції України. Права пацієнтів в Україні на вибір лікувального закладу, лікаря, методів лікування, а також на відмову від лікування закріплено у ст. 284 ЦК України, ст. 43 Закону України «Основи законодавства України з охорони здоров'я».

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) закликає всі держави світу включити паліативну допомогу в структуру національних систем охорони здоров'я. Спеціальний доповідач ООН по питанням охорони здоров'я говорить, що «пацієнти страждають від тяжкої або помірної болі в тих випадках, де паліативна допомога, по суті відсутня, і вони вважають за краще померти, чим продовжувати жити з сильними болями, які не подаються лікуванню» [2].

Не дивлячись на всі проблеми нинішньої системи в допомозі тяжкохворим, все ж таки влада удосконалює організацію надання

паліативної допомоги в Україні, про це свідчить НАКАЗ від 04.06.2020 № 1308 «Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні» [3].

У Рекомендації щодо прав хворого і помираючого (1976 р.) ПАРЄ констатує, що права на особисту гідність, цілісність та інформацію мають бути чітко визначені та гарантовані кожній людині, та рекомендує, що лікарі мають, в першу чергу, дізнаватися про волю хворого щодо лікування, яке пропонують [4]. У Рекомендації 1418 (1999 р.) щодо захисту прав людини і гідності невиліковно хворих і помираючих серед найсуттєвіших загроз, які існують на сучасному етапі, для дотримання прав паліативних хворих названо «штучне продовження процесу вмирання або використання непропорційних заходів медичного характеру без згоди пацієнта» [5].

ПАРЄ закликає владу держав встановити особливі правила поводження з пацієнтами, на яких чекає смерть найближчим часом. Перелік прав для тяжкохворих(невиліковних) людей: отримувати безкоштовно лікарські засоби, які входять до паліативної допомоги; допомога в подоланні психологічних і фізичних(послаблення болю) страждань, отримання моральної підтримки, отримувати інформацію про стан своєї хвороби, отримання допомоги на дому, отримання юридичних послуг.

Головний аргумент в підтримку евтаназії у її прихильників є те, що нинішня медицина тратить марно ресурси та зусилля для відстрочення смерті. При цьому не виключено, що медичні працівники переслідують суто наукові цілі: добути більше даних про процес помирання, вплив лікарських засобів і т. п.

Цікавим в цьому питанні є справа лікаря О. Салліна, розглянута в 1965 році окружним судом м. Галлівара (Швеція). Котрий зі згоди близьких 80-ї річної непритомної пацієнтки, яка мала частково паралізоване тіло, життя якої після останнього серцевого нападу підтримувалося штучно, припинив реанімаційні заходи, бо шансів на відновлення необхідних важливих систем її організму, на його думку, не було. Жінка померла. Окружний суд виправдав лікаря, зазначив, що його дії повністю відповідають обов'язкам лікаря. Медичні засоби, які штучно підтримують життя, можуть бути припинені у зв'язку з відсутністю покращення стану здоров'я і з метою любові до людини. Точка зору суду була схвалена шведською суспільною думкою [6].

Прихильником евтаназії був і відомий юрист А.Ф. Коні, який вважав, що вона можлива як з моральної, так і з юридичної точки зору при таких умовах:

- свідомого й наполегливого прохання хворого;
- неможливості полегшити страждання хворого відомими способами;

– неможливості врятування життя, яка встановлюється колегією лікарів одностайно;

– попереднього повідомлення прокуратури [7, с. 384].

Однак необхідно при цьому чітко розуміти, що евтаназія повинна розглядатися виключно як право самої людини, а не як обов'язок лікаря чи інших осіб. Згідно зі ст. 27 Конституції України ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

На сьогоднішній день мало країн, які користуються евтаназією. 39-ю Всесвітньою Медичною Асамблеєю (Мадрид, Іспанія, жовтень 1987) прийнята **Декларація про евтаназію**, у якій говориться: *«Евтаназія, як акт навмисного позбавлення життя пацієнта на його прохання, або на прохання його близьких, є неприпустимою, у тому числі й у формі пасивної евтаназії. Лікар зобов'язаний полегшити страждання вмираючому всіма доступними та легальними методами»*.

Противники евтаназії зазначають, що якщо буде легалізована евтаназія, стане можливим ігнорувати реальні проблеми хворого, зловживати своїм професійним обов'язком лікаря надавати медичну допомогу, до того ж, необхідно враховувати і можливість лікарської помилки в прогнозі стану хворого чи можливості його одужання, а також в можливості появи нових лікувальних засобів чи медичних препаратів, які зможуть врятувати чи полегшити життя хворого.

Оскільки держави світу мають різні матеріальні ресурси сьогодні не існує єдиного загального рівня забезпечення людства заходами, що відносяться до паліативної допомоги. Однак приєднуючись до відповідних міжнародних договорів, декларацій, держава бере на себе обов'язок використовувати максимум можливостей та матеріальних ресурсів, спрямованих на захист здоров'я нації, у тому числі й на можливість отримання в належному обсязі та на гідному рівні паліативної допомоги на останньому етапі життя.

Література:

1. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/paliativna-dopomoga-v-ukraini-budut-stvoreni-centri-medichnoi-reabilitacii-ta-paliativnoi-dopomogi-ditjam> (дата звернення 16.12.2021).

2. Генеральна Ассамблея ООН (ГА ООН). Доповідь Спеціального доповідача(СД) по питанням охорони здоров'я. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/477/91/PDF/N1047791.pdf> (дата звернення 16.12.2021)

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 04.06.2020 № 1308. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#Text> (дата звернення: 17.12.2021).
4. Про права хворих і вмираючих : Рекомендація ПАРЄ № 779 (1976 р.). URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta76/EREC779.htm#1> (дата звернення 17.12.2021).
5. Protection of the human rights and dignity of the terminally ill and the dying. Recommendation. Doc: 1418. URL: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefATDetailsE.asp?FileID=16722> (дата звернення 17.12.2021).
6. Глушков В.А. Социологические и правовые аспекты эвтаназии. URL: <http://www.ecsocman.edu.ru> (дата звернення: 18.12.2021).
7. Кони А.Ф. Собр. соч. в 8-ми томах. Т. 4. М. : Юрид. лит., 1967. С. 384.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
всеукраїнської науково-практичної конференції

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ»

23–24 грудня 2021 року, м. Рівне

Частина 2

Підписано до друку 29.12.2021. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,60. Тираж 100. Замовлення № 0122-014.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28,
+38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.